

DENG

SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Umut AYTAŞ

Sahibi ve
Genel Yayın Yönetmeni
A. Haydar FIRAT

Hukuk Danışmanı
Av. Hasan DAĞTEKİN

YAZIŞMA ADRESİ
Kooperatifler Mah. Cami Sok.
(Ofis Sanat Sokağı) Karamanoğlu Apt.
No: 23/8 21100 Yenişehir/Diyarbakır
Tel: 0 538 208 01 65

BASKI ve CİLT
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok.
No:215/216 Topkapı/İstanbul
Tel: 0 212 613 1112 Sertifika No:45750

ISSN: 1302-7964

İSTANBUL TEMSİLCİSİ
Bahattin TURAN
Tel: 0 545 405 37 41

AVRUPA TEMSİLCİSİ
Mustafa BİRDEN
Tel: 00 49 176 237 359 43

WEB SİTESİ
www.kovaradeng.com

SOSYAL MEDYA HESAPLARI

E-mail: dengdergisi@gmail.com

Facebook: www.facebook.com/kovaradeng/

Twitter : https://twitter.com/kovaradeng

İçindekiler - Naverok

Merhaba	2
A. Mecid DURMUŞ Kovara Deng miratgirê weşangeriya Kurdî ye	3-4
Doç. Dr. Arzu YILMAZ Yeni Ortadoğu ve Kürdistan	5-9
Dr. Salar OSMAN Heta Kurd dibine dewlet metirsî dê her berdewam bin	10-13
İbrahim GÜRBÜZ Kürdistan'da milliyetçilik: Tarihsel ve sosyopolitik bir inceleme	14-30
Prof. Dr. Mesut YEĞEN Kürt meselesinde neredeyiz?	31-34
İsmail BEŞİKÇİ Kürdlerin geleceği konusunda birkaç söz	35-41
Kawe MEHMÛD Bi zelalî	42-43
Roj GİRASUN 31 Mart seçim sonuçları Kürt meselesi bakımından ne ifade ediyor?	44-46
Mesud TEK Zaloğlu Rustem Kürddür ama Kürdler Zaloğlu Rustem değıller	47-51
Prof. Dr. Bilal SAMBUR Antirasyonal ve antimodern bir ideoloji olarak İslam	52-56

Merheba

Hêjmara nû ya Kovara Dengê li ber destê we ye.

Me ev hejmara kovara xwe ji bo "Konferansa Meseleya Kurd, Paşerojek Çawa" ku ji aliyê me ve di 01ê Hezîrana 2024an de li Amedê hatibû organize kirinê, terxan kir

Gelek ronakbîr, siyasetmedar, nunerên partiyên siyasî û dezgeyên sivil beşdarî konferansa me bûn û akademîsyenên zana û jêhatî li ser çend babetan ku pêvendiya wan bi kêşeya Kurd ve heye, gotarên xwe yên zanistî pêşkêş kirin.

Ji Başûrê Kurdistanê Sekreterê Giştî yê Partiya Komünist a Kurdistan Dr. Kawe Mehmud, Endamê Komîteya Merkezî ya PDKê (Başûr) û rojnamevan Dr. Salar Osman, Mamosteya Zankoya Kurdistan (Hewlêr) Dr. Arzu Yılmaz hatin û bi pêşkêşkirina gotarên xwe yên xwedî naverokeke hêja konferansa me dewlendam kirin.

Her usa akademîsyen Cuma Çiçek, Berpîrsê Dezgeya Rawestê Roj Girasun û Dr. Mesud Yegen encamên lêkolînê xwe yên dawî yên li ser pîrsa Kurd pêşkêş kirin.

Mamoste Îsmail Beşikçi, Serokê Weqfa Îsmail Beşikçi İbrahim Gurbuz û Endamê Meclîsa PSKê Mesud Tek jî li ser babatên cuda cuda gotar pêşkêş kirin, ku ji bilî gotara Cuma Çiçek, gotarên dinê di vê hêjmarê da cî digrin.

Her weha Prof. Dr. Bilal Sambur jî ola Îslamiyê ku di van demên dawî da bûye mijara gengeşî û giftugoyê, bi rûwengeha zanistiyê ve dide ber behs û lêkolînê.

Hêvidar in vê hejmara kovara me jî bi gor dilê we be.

Merhaba

Yeni sayımızla karşınızdayız.

Bu sayımızı 01 Haziran 2024 tarihinde, Kürd Meselesi, Nasıl Bir Gelecek adı altında, Diyarbakır'de düzenlediğimiz konferansa ayırdık.

Çok sayıda akademisyen, aydın, yazar, siyasi parti ve sivil toplum örgütü temsilcisinin katıldığı Konferansımıza, konuşmacı olarak katılan Kürd araştırmacısı ve akademisyenler, Kürd meselesinin değişik yönlerine ilişkin yaptıkları araştırmaların sonuçlarını katılımcılarla paylaştılar.

Kürdistan Komünist Partisi Genel Sekreteri Dr. Kawe Mehmud, PDK (Başur) Merkez Komitesi Üyesi, gazeteci Dr. Salar Osman, Hewlêr'deki Kürdistan Üniversitesi Öğretim Görevlisi Dr. Arzu Yılmaz, Güney Kürdistan'dan gelerek yaptıkları değerli sunumlarla Konferansımızı renklendirdiler.

Akademisyen Cuma Çiçek, Rawest Araştırma kurumu yöneticilerinden Roj Girasun ve araştırmacı-yazar Dr. Mesud Yegen, yaptıkları sunumlarda Kürd sorunuyla ilgili son araştırmalarının sonuçlarını dile getirdiler.

"Sarı Hoca" İsmail Beşikçi, İBV-İsmail Beşikçi Vakfı Başkanı İbrahim Gürbüz ve PSK PM üyesi Mesud Tek, Kürd sorununun değişik yönlerine ilişkin görüş ve önerilerini konferans katılımcılarıyla paylaştılar.

Cuma Çiçek'in sunumu dışında, değerli konuşmacıların yaptıkları sunumlar bu sayımızda yer alıyor.

Prof. Dr. Bilal Sambur da, Antirasyonel ve Antimodern Bir İdeoloji Olarak İslam başlığı altında kaleme aldığı makalesiyle, son dönemlerin tartışma konusu olan İslamiyeti eleştirel bakış açısıyla değerlendiriyor.

Umarız bu sayımız da gönlünüze göre olur; beğenirsiniz.

Kovara Deng mîratgirê weşangeriya Kurdî ye

A. Mecîd DURMUŞ

A. Mecîd DURMUŞ

Kovara DENG

Silav, roja we bi xêr,

Amadebûyên hêja, mêhvanên ezîz, kesayetiyên siyasî, akademikvan, nivîskar, xebatkarên çapemenî û ragihandinê, ez bi navê Kovara Dengê pir bi dil xêrhatina we dikim. Xweşhal in ku pêşwaziya we dikin bi vê boneya pîroz. Ser sera, ser çavan hatin.

Kovara Dengê, weşaneke periyodîk bi rabirduya xwe ya nêzik ve wek berdeamiya xeta weşangeriya siyasî-teorîk ya Riya Azadî ku digehite sala 1975ê ye. Kovara Dengê her wesa pêdagîrek bi biryar yê mîratê weşangeriya Kurdî ye ku ji sala 1898ê bi derxistina Rojnameya Kurdistan ji aliye Miqdat Mithat Bedirxan ve bi sedan sala ye hatiye heta van rojan.

Kovara Deng di çarçoveya Weşanên Dengê da ku di sala 1989ê ava bûyî dest bi weşanê kiriye. Weşanên Dengê ji bilî Kovara Dengê li 2 warên di jî karê weşangeriyê kiriye. Ya yekê weşandina rojname, ya di jî çapkirina kitêban bûye.

Ji sala 1990ê ve, di nava Weşanên Dengê da rojnameyên Azadî, Dengê Azadî, Hêvî, Ronahî, Roja Teze û Dema Nû derketin. Eva dawiyê mixabin ji ber kêma derfetiyan aborî û hin sedemên cuda di sala 2010ê navber daye karê xwe yê rojnamegêriyê.

Her weha di nava Weşanên Dengê da bi dehan kitêbên giranbuha di heqê pirsgerêkan

cîhanê, Kurdistan û Tirkîyê, dirrok, çand, û zimanê Kurdî hatine çapkirin.

Kovara Dengê 35 sal e bê navber weşana xwe ya periyodîk berdeamiya dike. Ku ev kêma wêne ye.

Kovara Dengê, di bingehê çareseriyê meseleya Kurd ya siyasî û aştîyane û demokratîkîbûna Tirkîyê da xetek weşangêrî peyrew kir. Dabeşbûna Kurdistanê û berfirehiya asta meseleya Kurd raxiste ber çavan. Êrîşên dewletê yên pîralî li ser gelê Kurd, mehandin (asimilasyon) û politikayên ji cih derxistinê teşîr kir. Di çareseriyê meseleya Kurd da mafê diyarkirina çarenûsî diparêze.

Kovara Dengê her çend fokusa wê li ser meseleya Kurd be jî di warên ked, zarok, jin, hawirdor, seqa, aştî û hwd. bi baldarî şopand û di rûpelên xwe da cih daye. Kovara Dengê di nava tevgera Kurd da rê û rêbazên aştîyane û demokratîk dane pêş, di heman wext da politikaya wekheviya civakî, edaleta komelayetî parast, weşangerêyek dijî şer berdeamiya kir. Li dijî her cure nîjatperestî, şovenî, faşîstî û dijminatîya biyanîyan helwesetek zelal nişan da.

Kovara Dengê digel hinde ku kovarek siyasî ye ji têgehek siyasî ya teng dûr e. Deng di serî da meseleya Kurd, ji bo çareseriyê hemî pirsgerêkan xudan seknek pîlûral û giştîgîr e. Di vê çarçoveyê da Kovara Dengê ligel hemî

aliyên ku di meseleya Kurd da aligirê çareseriyek wekhevî û bi rûmet in, amade ye di yek platformê da kar bike. Ji bilî helwest û hizrên tûnd û tûjî, ferq û cudakarî, dijminatîya jinê û heqaretê, hemî nêrin û hizran di rûpelên Dengê da cih dîtine, ji niha û pêve jî dê bibine.

Têkoşana azadiya gelê Kurd bi bedelên mezin heta van rojan hat. Weşangeriya Kurdî jî di aliye xwe da bedelên mezin dan, bi zehmetiyên mezin ve rû bi rû bû. Kovara Dengê di salên 1990 î da rû bi rûyê zextên dewletê bu. Gelek Gerîndeyên giştî, xudanê wê, nûnerê herêman, xwendevan hatin darizandin, ceza kirin, bi dehan hejmarên Dengê hatin komkirin an jî hêj nehatine belav kirinê, dest danîn ser. Serbarê van hemîyan jî ev 35 sale kovara Dengê bi eşq û kelecana roja ewil ve berdewam dike.

Ji bo welatek azad û paşerojek bi rûmet ev hêja ye.

Amadebûyên hêja,

Bûyer û pêşhatyên bi lez û girîng diqewimin.

Li Başûr hevdem ligel êrîş û gefên derekî, zext û bînpê kirina mafên destûrî yên Herêma Kurdistanê Federe jî aliyê Hikumeta Federal ya Iraqê. Hewlên serederiya pîrsgirêkan yên Hikumeta Herêma Kurdistanê, babetên navxweyî yên siyasî, aborî û civakî. Xebatên Diplomasî,

Li Rojhelat û Îranê xasima rewşa piştî şoreşa Jîna Mehsa Emîni bi dirûşma Jin, Jiyan Azadî hatiye pêş û ayindeya wê,

Li Rojava û Suriyê qonaxa ku şerê navxweyî gehîştîyê çarenivîsa gelê Kurd li vî beşê welêt,

Şerê Xezeyê, derketina eş û janên mirovî û bandora wê li ser navçeyê bi giştî,

Li Bakûr û Tirkîyê meseleya Kurd ya neçareserkirî, asta ku qeyrana aborî gehîştîyê, encamên hîlbijartina 31ê Adara îsal û babetê guherîn an jî destûrek nû, her wesa derfetên hewla çareseriyek aştîyane û wekhevî ji bo meseleya Kurd, xalên girîng, in ku hemî alîyan meşqûl dike.

Me xwest bi vê konferansê berçav rohnîyek peyda bikin û bi vê riyê bişên xizmetê di vi wari da bikin.

Hûrgiliyên bernameya konferansê li ser ma-

seyan li ber destê we heye. Bê ku bikevim hûrgiliyên wê dixwazim bi kurtî di heqê rûniştin û pêşkêşkirina gotaran agahiyên kurt bidim.

Konferansa me ji sisê (3) Runiştinan pêk tê;

Rûniştina ewil bi babetê “Li Rojhelata Navîn Astên ku Meseleya Kurd Gehiştinê” ye.

Di vê runiştinê da sise (3) axaftvan hene; Her yek ji wan berêzan; Doç. Dr. Arzu Yılmaz, Dr. Salar Osman û Dr. Kawe Mehmûd. Moderatorê vê runiştinê parlamentarê berê rêzdar Sedat Yurttaş e.

Rûniştina Diduyê bi babetê; “Seqayê Siyasî Yê Piştî Hilbijartinên 31ê Adarê û Bandorên wê Li Ser Çareseriyên Meseleya Kurd” e.

Di vê runiştinê da jî sise (3) axaftvan hene; Berêzan Dr. Cuma Çiçek, Roj Girasun, Dr. Mesut Yegen. Moderatorê vê runiştinê Perlemantarê berê berêz Nejdet İpekyüz e.

Piştî rûniştina diduyan 45 deqe navbera xwarinê heye. Emê li vê Otelê li qata jorîn (qata 6ê) da pêkve xwarinê bixwin û piştî xwarinê ji cihê mayî dest bi rûniştina sisêyan, anku ya dawî bikin.

Rûniştina Sisê û ya dawî bi babetê; “Peydakirina Rêyek Nû, Aqlê Siyasî Yê Kurd” e.

Sisê axaftvanên vê runiştinê jî hene: berêzan İbrahim Gürbüz, İsmail Beşikci, Mesut Tek.

Moderatorê vê runiştinê: Rojnamevan berêz Mahmut Bozarslan e.

Li dumahiya her rûniştinekê niv saet mecalê pirsyar û bersivan heye.

Piştî hersê runiştinan, ku tamam bûn, Endamê Lijneya Nivîsan (Yazî Kurulu) a Kovara Dengê Bayram Bozyel dê axaftinek kurt ji bo nîrxandin û spasiyê bike.

Dubare bi xêrhatina we dikin, hêvîdar im konferans bi encamên baş, sûdbexş be ji bo hemî alîyan. Serkeftinê dixwazim.

Ji bo despêkirin û rêvebirina rûniştina ewil daxwazê ji berêz Sedat Yurttaş dikim bila kerem bike.

Axaftina Gerîndeyên Giştî a Kovara Deng A. Mecîd Durmuş, ku di destpêka konferansa bi Navê “Meseleyê Kurd û Paşerojekê Çawa?” da pêşkeş kiriye.

Yeni Ortadoğu ve Kürdistan

Doç. Dr. Arzu YILMAZ

Doç. Dr. Arzu YILMAZ

Kovara DENG

Roj baş,

İlk önce çok teşekkür ederim Deng Dergisine ve Bayram Bozyel'e. Sedat bey beklentileri haylice yükseltti. Onun için strese girdim doğrusu. Zaten iki nedenden dolayı stresliydim: birincisi Bayram Bey de söyledi, bu, Diyarbakır'da son bir yıl içerisinde katıldığım 4. Konferans. Dolayısıyla söyleceğim birçok katılımcı için bir tekrar olabilir. Ama elimden geldiğince tekrara düşmeden bir tablo çizmeye çalışacağım. İkinci yapmaya çalışacağım şey ise, her ne kadar Sedat bey konuşmamda Irak'a odaklanacağımı söylese de, açıkcası ben çalışma alanım uluslararası ilişkiler olduğundan, daha çok küresel mevcut durumun görünümü ve bunun Ortadoğu'ya yansımaları, nihayetinde Kürt meselesine bu çerçeveden nasıl bakabileceğimiz gibi konuları ana başlıklar altında toparlamaya çalışacağım. Söylediklerimin nerdeyse ettiğim her bir cümlemin tartışmaya açık olduğunu düşünüyorum. Ama eğer bir analiz yapma iddiasındaysak bazı varsayımlara da dayanmak durumundayız. Hiç kuşkusuz o varsayımlar da tartışmaya açık.

Eğer Kürt meselesi, mevcut durumda nasıl konumlanıyor, neye evrilecek sorusuna cevap aranacaksa, jeopolitikanın küresel siyasete

yeniden dönüşünün muştulandığı, muştulanmaktan da öte bir vakaa olduğu durumda, Kürt meselesinin bugüne kadar jeopolitik dönüşümlerden nasıl etkilendiğini akılda tutmak gerekiyor. Daha önce de birçok kez altını çizdiğim gibi 1. Dünya Savaşı'ndan sonrası ve özellikle soğuk savaş dönemi, Kürt meselesinin bir iç güvenlik sorunu olarak görülmesinde, soğuk savaş sonrası dönemde ise bir demokrasi sorunu olarak tanımlanmasında, konumlanmasında etkili oldu. Dolayısıyla Kürt meselesinin 21. Yüzyılda nasıl konumlanacağını anlamak için, hali hazırdaki küresel durum neye işaret ediyor ona bakmak gerekiyor. Bu çerçeveden bakıldığında jeopolitik anını 'belirsizlik hali' olarak tanımlayanlar çoğunlukta. Zira henüz ABD ve Çin'in başını çektiği iki kutuplu düzen mi dünyaya şekil verecek, yoksa çok kutuplu bir düzen mi dünyaya şekil verecek, belli değil. Neye evrileceğini henüz kestirmek mümkün görünmüyor. Ama halihazırdaki durumun, 'kutupsuz bir düzensizlik' hali olarak tanımlanmasının doğru olacağını düşünüyorum. Neden mi? Çünkü stratejik işbirlikleri işlemiyor. Kürdistan'a yönelik ittifak yapılarında bile ilişkiler perakende işbirlikleri üzerinden yürüyor. Örneğin, Türkiye NATO üyesi ama Amerika İran'la daha iyi çalışabiliyor ki, bu konuya ilerleyen bölümlerde geleceğim.

En başında şunu söylemek gerekiyor galiba. Bugün herhangi bir küresel aktörün, dünyanın herhangi bir bölgesinde mutlak hegemonik güç olduğunu iddia edebilecek bir durumda değiliz. Bu, Kürt meselesinin şekillenmesi açısından, neye evrileceği ya da halihazırda nasıl tanımlanacağı açısından önemli ve akılda tutulması gereken bir tespittir diye düşünüyorum. Hiçbir hegemonik güç mutlak bir kontrol gücüne sahip değil ya da dünyanın herhangi bir bölgesinde mutlak hegemonik bir güç durumunda değil. Dolayısıyla halihazırda savaş da barış da çok taraflı ve kutupsuz bir düzensizlik içinde şekilleniyor. Bir örnek vermek gerekirse, 1945 ile 2008 arasındaki savaşlar ortalama iki dış aktörün dahliyle çıkmış. Ama istatistikler 2008'den sonra çıkan savaşların en az altı dış aktörün dahliyle çıktığını gösteriyor. Bu çok taraflı ve kutupsuz düzensizlik içinde savaşlar ve barışlar şekilleniyor derken, bu istatistiki verinin de durumu ne kadar desteklediğini not etmekte fayda var.

Şimdi bu arkaplan üzerinden ortaya çıkan iki durum, daha doğrusu iki dinamik var. Birincisi orta ölçekli devletler gücünü arttırdı. Mutlak hegemonik bir gücün olmadığı durumda sadece bölge ölçeğinde gücünü arttırmakla kalmadı, aynı zamanda küresel anlamda operasyonel olma becerisine de kavuştu. Bu arada bunları sadece Ortadoğu için söylemiyorum. Bugün Brezilya'nın ya da Güney Afrika'nın durumu da küresel ölçekte operasyonel güç olma becerisine kavuşması da akılda tutulması gereken veriler. İkincisi ve daha çarpıcı olanıysa devlet dışı aktörlerin etkisinin artması. Kızılhaç verilerine göre son beş yılda silahlı devlet dışı aktörlerin sayısı 450'ye ulaştı. Yine bir hatırlatma yapmakta fayda var. Bugün Birleşmiş Milletler'e kayıtlı 200 civarında devlet var, onun iki katından fazla devlet dışı silahlı örgüt var demek oluyor. Ve bu silahlı devlet dışı örgütlerin yönettiği en az 200 milyonluk bir nüfustan bahsediyoruz, ki bu nüfus ağırlıklı olarak Ortadoğu ve Afrika'da bulunuyor. Bu devlet dışı aktörlerin dünya siyasetinde artan etkisine bağlı olarak, ne

Amerika'nın ne de Çin'in, fakat devlet dışı aktörlerin domine ettiği bir jeopolitik düzenin olacağını iddia edenler bile var.

Şimdi bu tablonun Ortadoğu'ya yansımaları ne? Biraz ona bakalım.

Her şeyden önce bu yeni dönemde Ortadoğu'nun küresel aktörler arası rekabetin merkezi olduğunu iddia etmek zor. Evet, Gazze savaşı oluyor, dünyanın ilgisi Ortadoğu'da. Ancak, bu yeni jeopolitik belirsizlik ya da kutupsuz düzensizlik içindeki dünyada, Ortadoğu, ABD, Çin, Rusya gibi küresel aktörlerin arasındaki mücadelenin merkezi kesinlikle değil bana göre. Peki neresi? Asya ve Baltık ülkeleri ya da Doğu Avrupa. Bu çerçevede, ABD'nin Ortadoğu'da caydırıcı askeri bir güç olmak yerine, Çin ve Rusya'yı dengeleyici diplomatik bir güç olma eğiliminde olduğunu görüyoruz. Hatırlatmak isterim ki, Rusya 2015'te Suriye'ye Amerika'ya rağmen girmede; en iyimser tahlille, Amerika'nın göz yumması ya da tolare etmesiyle girdi. Yani Amerika bir mukavemet göstermedi. Bu durum, örneğin, Baltıklar'da tam tersi bir seyir izliyor. Baltıklar'a baktığımızda Amerika Rusya ile karşı karşıya, hatta son kararlara bakılırsa Rusya'nın içine müdahaleye vardırarak ölçüde bir sert karşılaşma halindeyken, Ortadoğu'da yapmaya çalıştığı şeyin en fazla 'göz hizasında' bir rekabet dengesi kurma niyeti olduğu kanatındeyim. Bu durumda da küresel aktörler arasında Ortadoğu'da bir doğrudan çatışma ihtimali, açıkçası bugünün koşullarda düşük olduğu görülüyor. Bu haliyle rekabet, enerji ve ekonomi koridorları üzerinden şekilleniyor. Hatta Ortadoğu'da bugün küresel aktörler arasında çatışmadan daha çok bir çok konuda mutabakat olduğu bile söylenebilir, ki Kürt meselesi bağlamında bu mutabakatın önemi şu: küresel aktörler Ortadoğu'da statükonun korunması konusunda mutabık. Çin'in ya da bu küresel aktörlerden herhangi birinin Ortadoğu'yu domine edeceğini varsaysak dahi, böyle bir durumda bile bu aktörlerden herhangi birinin statükonun değişmesi yönünde bir niyet taşımadığı, bi-

lakis statükonun korunması konusunda aralarında bir mutabakat olduğu, hatta çatışma ihtimalinin düşük olmasının da bu mutabakattan kaynaklandığı tartışılabilir.

Buna bağlı olarak ikinci ortaya çıkan şey ise, sözünü ettiğimiz küresel ölçekte hegemonik bir gücün yokluğuna bağlı olarak, gücünü arttıran bölgesel aktörlerin, başarısız ve kırılğan devletler üzerinden bu güçlerini konsolide etmesi ve daha da arttırmasıdır. Bundan somut olarak neyi kastediyorum? Örneğin bugün Irak ya da Suriye iki başarısız devlet- kimilerine göre Irak halihazırda kırılğan devlet kategorisinde sayılıyor. Ama her iki durumda da gerök şu ki, Suudi Arabistan, İran ya da bir ölçüde Türkiye'nin yokluğunda bu iki devletin ayakta kalması aslında mümkün değil. Hiç kuşkusuz burada paradoksal olan bir şey var. Çünkü bu ülkelerin dahli aynı zamanda Suriye ve Irak'ta istikrarsızlığın da kaynağı. Ama bunu daha geniş bir çerçeveden okumaya çalıştığımızda, sanıyorum şunu söyleyebilecek durumundayız: şiddetin çevrenmesi ve kontrol edilebilir bir istikrarsızlığın sağlanabilmesi için bu bölgesel güçlerin kırılğan ya da başarısız devletlerin yönetimine dahline 'ehveni şer' gözüyle bakılıyor. Fakat bu kırılğan ya da başarısız devletlerin bölgesel aktörler tarafından sürdürülebilir bir istikrarsızlık halinde ayakta tutulmaya çalışmasının bölgesel güçler arasında yarattığı ciddi bir rekabet söz konusu. Ortadoğu yeniden şekillenirken, askeri ve ekonomik yönden yeniden inşa edilirken, bu rekabetin izlerini ortaya çıkan yeni ticaret ve enerji yolları üzerinden takip edebiliyoruz. Bu bağlamda eğer ülkeler bazında tabloyu netleştirmek gerekirse: Ortadoğu'da bugün yeni güvenlik mimarisi Körfez -İsrail ekseninde şekilleniyor. Geldiğim bir önceki toplantıda söylemiştim, bu yeni şekillenen güvenlik mimarisinin İran'a karşı mı kurulacağı, yoksa İran'ı çeperinde mi tutacağı belli değil. Türkiye'nin ise çoktan bu denklemin dışına itildiğini daha önce iddia etmiştim ki, bu konuyu belki sonra sorularla açmak mümkün olur. Şimdilik, Erdoğan'ın

en son gerçekleştirdiği Irak ziyaretinin bu iddiamın önemli göstergelerinden biri olduğunu ekleyebilirim çok güçlü.

Peki Türkiye'nin konumu nasıl tarif edilebilir? Bir NATO üyesi olarak Türkiye'nin konumu, bana göre, Karadeniz üzerinden yeniden şekilleniyor. Ortadoğu'daki yeni oluşum Türkiye'yi hem enerji koridorları hem güvenlik mimarisi açısından dışarda bırakıyor. Bunu biraz açmak icap ederse, örneğin, Kürdistan petrolü yeni enerji koridorlarında iki temel hat üzerinden dünya piyasalarına akacak gibi görünüyor: biri Çin -İran-Rusya işbirliği çerçevesinde Kerkük-Banyas üzerinden Akdeniz'e ulaştırılması; ikinci hat ise Hindistan-Körfez-Ürdün-İsrail üzerinden Akdeniz'e ulaştırılması. Bu her iki durumda da Türkiye denklemde yok. Türkiye tam da bu dışarıda kalmışlık haline mukavemet etmek üzere, kuzeyinde Orta Koridor, güneyinde ise bu Kalkınma Yolu Projesi ile pozisyon almaya çalışıyor. Fakat Kalkınma Yolu Projesi'nin, örneğin, ne kadar zor olduğunu gördük. Erdoğan'ın Irak ziyareti sırasında yapılan o kadar tantanaya, "20 milyar dolarlık bir projeye Körfez'i Avrupa'ya bağlayacak Kalkınma Yolu Projesini başlatıyoruz" iddalarına rağmen, geçen yıl kapatılan Kerkük-Ceyhan hattını dahi yeniden işler hale getirmeyi başamadılar. Üzerinden bir yıl geçti. Kalkınma Yolu gibi 200 km'lik bir yolu açma iddiasındaki iki ülke, Türkiye ve Irak, 1970'ler den beri çalışan ve geçen yıl kapatılan Kerkük- Ceyhan'ı bile açamadılar, muhtemelen açılmayacak da. Nedenini şöyle izah etmeye çalışayım: en başta söylemeye çalıştığım gibi, Türkiye NATO müttefiki olabilir ama bu yeni kutupsuz düzensizlik halinde, örneğin Ortadoğu'da Amerika'nın İran'la daha iyi çalıştığını görüyoruz. Bunun en son örneği ise İsrail ve İran'ın karşı karşıya geldikleri noktada yaşadık. Amerika'nın İsrail'e bile sözünü geçiremediği durumda, arka kapı diplomasisi üzerinden İran ile ne kadar sonuç alıcı bir işbirliği geliştirdiğini gördük. Geldiğimiz aşamada, Irak ve Suriye sahasında başat aktörün İran olduğu gerçeğine bağlı olarak ve İsrail- Gazze savaşının

önemini de göz önünde bulundurarak, fazla iddialı olacağını kabul ederek ve risk de alarak, en azından Amerikan seçimlerine kadar Kerkük- Ceyhan boru hattının açılmasının, Kürdistan'da ertelenen seçimlerin yapılmasının, Türkiye'nin "yazın büyük operasyon yapacağız, Bağdat ile operasyon yapacağız" diyerek ilan ettiği planlarını hayata geçirilmesinin oldukça düşük bir ihtimal olduğunu düşünüyorum. Dediğim gibi bunları kısa kısa başlıklar halinde paylaşıyorum, sonra sorular çerçevesinde açabiliriz.

Peki, hal böyleyken Kürt meselesinde neredeyiz? Biraz önce söylediğim gibi, statükonun korunması adına egemen devletlerin merkezileşme/otoriterleşme yoluyla tahkim edildiği, buna karşın yönetilemeyen alanların çoğalmasının önüne geçilemediği ve devlet dışı aktörlerin etkisinin dünya ölçeğinde ve özellikle de Ortadoğu'da spesifik olarak arttığı günümüzde Kürt meselesinde neredeyiz? Kürtler, bugün yaklaşık 300 bin silahlı ve savaş tecrübesine sahip askeri bir güç olarak, hiç kuşkusuz, Ortadoğu'da göz ardı edilebilecek bir aktör değil. Hemen bir not düşmek isterim. Bugün Irak dediğimiz devletin kara gücü 120 bin civarında, ki çoğu Haşdi Şabi gibi başı bozuk, emir komuta zincirinde çalışmayan bir düzende. Suriye kara gücünün 100-120 bin olduğu söyleniyor ama tahminler bu resmi rakamları doğrulamıyor. Senelerdir, Türkiye'nin 1 milyon gibi bir askeri güç kapasitesi ile NATO'nun ikinci büyük kara gücü olduğu söylenir. Takip edenleriniz vardır, Türkiye'nin kara gücü en son 450-480 bin civarında ki İran'ınki da ona yakın bir rakam. Bu rakamlar üzerinden konuşmak doğrusu beni rahatsız ediyor. Fakat örneğin 2024 yılında dünyada 10 savaş ihtimali var. Bu 10 savaşın 6'sı Ortadoğu'da. Dolayısıyla bu çirkin ve kaba rakamları istesek de istemesek de göz önünde bulundurmak zorundayız diye düşünüyorum.

Kürt meselesi bağlamında, ikinci faktör ise evet Kürtlerin böyle bir askeri gücü var, ama askeri olarak kazanılanlar siyaseten korunamadı ve siyasi meşruiyet alanları daraldı.

Bu çerçevede, Kürtlerin yeniden şekillenen Ortadoğu'da konumlarını, çıkarlarını, tehditleri ve ittifaklarını yeniden gözden geçirmeleri elzem görünüyor.

Geçen sene DİTAM'ın toplantısında "artık Kürt-Türk ittifakı değil Kürt Arap ittifakı zamanı" demiştim. En azından son birkaç ayda yaşanan gelişmelerin beni haklı çıkardığı kanaatindeyim. Kürtler özellikle 90'lardan sonra temelde bir küresel aktörün -ki büyük ölçüde bu Amerika olageldi- desteği üzerinden Ortadoğu'da konumlanmaya çalıştı. Bugün çizmeye çalıştığım dünya ve Ortadoğu tablosunda, Kürtler için desteği aranacak temel aktörün küresel değil bölgesel aktörler olması gereği bana göre açık. Ancak, Kürt siyaseti bunu yaparken bugüne kadar olduğu gibi herhangi bir devleti önceleyerek değil, birbiriyle rekabet ve paylaşım mücadelesi içine giren aktörler arasında bir denge gözeterek ittifaklar geliştirmek mecburiyetinde görünüyor.

Son cümleyi ekonomi ve enerji koridorları üzerinden söylemek gerekirse, bu ittifakların nasıl şekillenebileceğine dair sanırım şunu söyleyebilecek durumundayız: Basra'yı zaten Çin kapatmış vaziyette. Yani Basra'nın petrolü tam kapasite Çin'e çalışıyor neredeyse. Bütün hikâye senelerdir tam kapasite çalıştırılmayan Kerkük, daha doğrusu tartışmalı alan. Çünkü bugün Irak'ın gaz ve petrol rezervlerinin 80% i tartışmalı alanda. Bu tartışmalı alan ki Kerkük'ü de içine alıyor, Şengal'i de içine alıyor. Türkiye'nin gözü bu tartışmalı alanın petrolünde, doğal gazında. Zira Türkiye'nin - her ne kadar bir enerji merkezi olduğunu iddia etse de - bir transit ülke olma niteliği bile biraz önce anlatmaya çalıştığım gibi büyük ölçüde risk altında. Tartışmalı alandaki bu 80% rezerv ki dünyada en kaliteli ve en ucuza mal edilebilen petrol ve gaz olması yönüyle ayrıca önemli, Türkiye'nin transit ülke konumunu korumasının garantisi. Bu sonuçta piyasaya girecek, dünya piyasasına ulaşacak, ama nerden ulaşacak? Ya dediğim gibi Rusya'nın askeri üs bulundurduğu Lazikye garantisi-

ne dayanarak Çin ve İran'ın işbirliğiyle Banyas'tan Akdeniz'e akacak, ki bu zaten eski hat. Bu arada söylemeden geçmeyelim, Türkiye'de basın Sudani'nin Erdoğan'la Kalkınma Yolu Projesi çerçevesinde gelişen ilişkileri köpürterek yazıyor, ama ondan altı ay önce de Sudani Şam'daydı ve Şam'da da Kerkük- Banyas boru hattının canlandırılması üzerine konuşuyordu. Ya da biraz önce söylediğim gibi, tartışmalı alandaki petrol ve gaz Kerkük-Ürdün üzerinden, Hindistan- S. Arabistan- İsrail hattına bağlanıp Hayfa'dan Akdeniz'e ulaşacak.

Türkiye hala tartışmalı alanın petrolünden ya da Kürdistan petrolünden ekmek yi-

yebilir mi? Olabilir. İhtimaller tümüyle ortadan kalktı denilemez henüz. Benim altını çizmeye çalıştığım, Türkiye'nin bugüne kadar avantajlı olduğu konumunu yitirdiği ve artık Ortadoğu'da esen rüzgârın başka yelkenleri şişirdiği ve Kürtlerin de buna uygun pozisyon almasının gerekliliğinin kendisini dayattığı yönündedir.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

(* Doç. Dr. Arzu Yılmaz'ın *Deng Dergisi'nin 01 Haziran 2024 tarihinde Diyarbakır'da düzenlediği "Kürd Meselesi Nasıl Bir Gelecek Konferansı"nda yaptığı konuşma.*

Heta Kurd dibine dewlet metirsî dê her berdewam bin

Dr. Salar OSMAN

Dr. Salar OSMAN

Kovara DENG

Spêde baş,

Zor spas bo kovara Deng, ji bo sazkirina vê Konferansê. Carekdî gelek spas bo birayê hêja kek Bayrem bo gazîkirin û vexwendinê. Gelek xweşhal im, di xizmeta we da bim. Emê li ser pirsra Kurdistanê, ayîndeya Kurdistanê, problem û amanc û xewnên wê biaxivin.

Taytila (babetê) konferansê, bi taybet ev taytilê ku we destnîşan kirî taytilekî gelek balkêş e, pêwîst e li ser wê pir biaxivin û pir girîngiyê bidin. Taytilê hanê projeyekî Kurdistan e û dûrxistina Kurdistanê ji metirsiyan e û gelek hizir û xebatê bi xwe ve kom dike.

Em gav bi gav biçine nav babetê xwe. Ez dişem bi pirsiyarek destpê bikim. Dibêjin pirsyar xesletek zanistî ye bo her gengeşeyekê. Herêma Kurdistan çi ye? Herêma Kurdistan pênaseya wê, eslê wê, xesleta wê ya qanûnî çi ye? Jibo ku em Herêma Kurdistanê pênase bikin lazim e em vegerin bo bingehê Herêma Kurdistanê. Herêma Kurdistanê berhema doza Kurdî, Kurdistanî yê rewa ye. Herêma Kurdistan di sala 1991ê da wexta Raperînê çêbû, bingeha wê şoreşa Kurdistanê bû, partiyên siyasî bûn li Başûr û herçar parçeyên Kurdistanê. Niha dê bême ser parçeyên di yên Kurdistan û rola wan, bandora wan û tevgera siyasî ya Kurdistanê. Wate ew bingeh çi ye? Şoreş e.

Şoreşa miletê me ye, Şoreşa Kurdistanê ye. Ev şoreş bingehê wê xebatek rewa ye, dozek rewa ye û armançek rewa ye. Herêma Kurdistanê ji dayik bûyî ya vê şoreşê ye, vê dozê ye, vê xebatê ye, vê xewnê ye, vê armançê ye.

Herêma Kurdistan xebat û xewn û armançên wê; xebat û xewn û armanca şoreşên Kurdistanê bûne û pişkdariya hemî partî û aliyên siyasî bûye. Herêma Kurdistan bi dîtina min, ne herêmeke qanûnî ye li nav destûra Iraqê. Wekî xewn wekî xeyal e, herêmek e li çar parçeyên Kurdistanê weke berhemek Kurdistanî tete hesab kirin. Herêma Kurdistan herêma her Kurdekê ye. Herêma her aydiyeteke û her têgehiştinekê Kurda ye. Rast e ji aliye qanûnî ve di nav Iraqê de ye. Ev meseleyek qanûnî ye, em naçine nav meseleya qanûnî. Lê wekî xewn, wekî fikrî, wekî armançên mezin yên neteweyî û niştimanî Herêma Kurdistan herêma hemî Kurdan e. Herêmekê berhemê şoreşên Kurda ye, têkoşerên Kurda ye li her parçeyek Kurdistanê û diyaspora yê jî.

2 xesletên mezin yên Herêma Kurdistanê hene; xesletekê şeriyetê (rewayî) ji şoreşê ji xebata Pêşmerge wergirtiye, xesleta didu jî ji defakto û rûdawan e. Di sala 1990ê da, wextê problem di navbeyna Iraq û Kuweytê da çêbû û Amerika hat, problem mezin bû û rejîma Baas

hate cezakirin û piştî hate rûxandin, Herêma Kurdistan di sala 1991ê da wekî defaktoyek hate nav rûdaw û hev kêşeyên navçeyê. Xesleta yekê şeriyeta şoreşgêrî ye, xebat e, têkoşan e, xûna pêşmerge ye, lê esletê didoyê xesletê defakto ye, hev kêşe ye, hevtêgehiştinên navçe û Rojhelata Navîn e. Bi taybet şer û ceng û Kuweyt û Iraqê, piştî wê rudaw û ruxana rejimê, piştî raperîna Başûrê Iraqê û raperîna Kurdistanê ew herêm xiste nav defaktoyê.

Piştî behskirina li ser Herêma Kurdistanê û pênase, bingeh û şeriyeta wê, niha bêne ser hinde, ku pirsyarek di bikin. Em bipirsin zihniyeta Herêma Kurdistan çi ye? Têgehiştina Herêma Kurdistanê çi ye? Nêrîn û berxudê (dan û standin, lê nêzik bûn) Herêma Kurdistanê çi ye gelo, bi xwe û ligel herçar parçeyên Kurdistanê? Yanî berxudê navxweyî, berxud ligel parçeyên di yên Kurdistanê, berxudê ligel derdorê û dewletên cîran.

Berî her tiştekê, wek zihniyeta Herêma Kurdistanê, ez dibêjim zihniyetek aştîxwazî ye. Zihniyeta Herêma Kurdistan ne zihniyeta şer e. Ev zihniyet jî ji zihniyeta şoreşê ye. Wextê miletê me şoreş kir û berî hindê jî zihniyeta wê ne ya şer bû. Pêşmerge li her parçeyekê, wexta çek tavêje mile xwe; çekê jî bo aştî hildigire, bo bergirî ye ne bo şer. Lê dijmin, neyar û nehezên me wextê me dikujin bi zihniyeta şerê me dikujin.

Eger em behsê zihniyetê bikin, bi nisbet Herêma Kurdistanê çawa difikirin? Hizrek çawa ye? Em zihniyeta Herêma Kurdistanê li ser 3 astan parve dikin. Ya yekê, zihniyeta Herêma Kurdistanê zihniyeta serxwebûnê ye. Wek çawa zihniyeta her Kurdek serxwebûna Kurdistanê be, li her devereke, bi her lehçeyek be. Ji zazakî heta Soranî, ji Başûr heta Bakûr, ji Rojava heta Rojhelat, ji vê partî heta ji oposizyonê, heta islamî û liberal û demokatan. Piraniya Kurdan eger em nebêjin sed der sed, piraniya mezin daxwaza serxwebûnê, azadiya Kurdistanê dikin. Ev zihniyet zihniyeta Herêma Kurdistan e.

Ya diduyê zihniyeta Herêma Kurdistanê pêkvejiyan e ligel Iraqê. Bes em pirsiyar bikin

kîjan Iraq? Ev Iraq Iraqek nû ye, Piştî Saddam ruxa, rejima Baas ji ser kar çû, oposizyona Iraqê kombûn, kongreya xwe çêkirin, destur çêkirin, me nav lê kir Iraqek Nû. Lê pirsiyarek çandî, felsefî heye. Gelo ev Iraq Iraqek nû ye? Mantaliteya Iraqê heyî, ya demokrasî ye? Bersiva wê ne xêr. Ev Iraq ne Iraqekê demokrasî ye, Iraqekê, ku têda problemên mezin heye bo têgehiştina demokrasiyê. Ev Iraq Iraqek nû nîne bi maneya têgehiştin, têzek nû yê siyasî. Lê rudawek mezin li Iraqek rû da, rejima Baas rejimek diktator bû çû, hindek hizbên Iraqî hatin hikûm girtin destê xwe, lê ev Iraq ne Iraqekê nû ye.

Ne Iraqek demokrasî ye. Ji ber hinde eger li Iraqê demokrasî nebit û şer bifiroşe Herêma Kurdistanê û Destûrê cî bi cî neke, maf û qût û mûçe û butçeya Herêma Kurdistanê bibire û her ro şerek ligel Kurdistanê bike, keç û lawên me bikuje, her rojê pîrozîyên me binpê bike lazim e Kurd û Herêma Kurdistanê fikir bike çareserî çi ye?

Dîsan em wextê fikir dikin bo çareseriyek, bi zihniyeteka aştîxwaz difikirin. Me di sala 2017ê da referendum çêkir. Bes lazim e em vegezin bo berî sala 2017ê. Ew bûyer û rudaw çi bûn qewimîn gelo? Salên 2015,14,13 gelek giring bûn bo têgehiştina li demokrasiyê bo seranserê Iraqê. Wextê Iraq lawaz bû, partiyên siyasî yên Bexdayê lawaz bûn û di vê wextê da destûrek hate çêkirin, ku heta radeyek destûrek baş bû. Lê piştî xwe komkirin, bi hêz bûn, aboriya wan û rewşa wan piçek baş bû, ewan nêrîna xwe ya li ser Herêma Kurdistanê gorîn. Hêdî hêdî şer bi herêma Kurdistanê frotin, heta hatin şerê eskerî ligel Herêma Kurdistanê kirin. Wê demê Serok Mesûd Barzanî peyamek belav kir got "Iraq ji demokrasiyê derket û geheştê ser zulmê, lazim e em bifikirin." Serok Barzanî heqîqetêk dana ber hemî Kurdan, hemî parçeyên Kurdistanê ew jî evê ye, Iraq ji demokrasiyê derket, çueye ser rîya zulm û sitem û şerfiroşiyê ligel Herêma Kurdistanê. Wê demê gelek kombûn, civîn û dan û standin hatin kirin. Lê Iraq roj bi roj xirabtir bû heta, ku Herêma Kurdistanê bir-

yar da referandûmê bike, wekî çareserî ne wekî şer. Wekî çareserî ne wekî cuda bûn ji Iraqê. Mafekî millet e, pirsyarek heye û bersiv bide, tu dişêy ligel Iraq bijî an ne? Tu hez dikî serbixwe bibî an hez dikî ligel Iraq bijî?

Hûn hemî kesên rewşenbîr, nivîskar, akademiyanên diyar in. We lêkolinek li ser vê rudawa mezin, referandumê da heye? Ji bo min şanaziyek herî mezin e û gelek caran ez di nivîsînên xwe jî da dinivîsim; şahê şanaziyar e. Referandum şahê şanaziyar e bo Kurd û Kurdistan. Lê rudawên piştî referandumê rudawên gelek nexweş û kirêt in. Ez hez nakim li vira behs bikim. Çinku ez hez dikim axaftinên me dayima axaftinên tebayî, aştî û yekrêzî bin. Lê ew rudawên 16yê Oktober rudawek gelek nexweş bûn.

Niha em disan pirsyarek bikin, piştî referandumê, piştî rudawên 16yê Oktoberê me çi kir? Bi rastî Herêma Kurdistan hewlek, têkoşanek gelek mezin da, ku carek di hemî hêzên dinyayê li xwe kom bike, ku Herêma Kurdistanê jî vê metirsiyê derbaz bike. Ew metirsiya piştî referandumê li ser Herêma Kurdistanê dirust bûyî, metirsiyek zor mezin bû. Axaftinên wê deme yên Tirkiyê, îran, Iraqê, Suriyê, dinyayê hemîyan binin ber çavên xwe, wekî atlasêkê lê binêrin, em hemî têdigeşîn ku metirsî gelek bilind bû. Lê Hikûmeta Kurdistan, bi taybet rola cenabê Serok Mesûd Barzanî û kak Nêçîrvan Barzanî, ku vê demê Serokê Hikûmeta Kurdistanê bû, pêkve rola gelek mezin leyistin, ku carek di bejine hemî dinyayê, bejine Amerikayê, bejine der û cîranan: me federalî wekî maf dît û me mafê xwe bi praktîkî bi cî anî, û niha jî em li ser piyên xwe dijîn, û lazim e em pêkve carek di danûstandinê bikin, pêkve çareseriyê probleman bikin. Herêma Kurdistan ew metirsî çareser kir, ew qonax derbas bû. Carekê di kom kirina piştgirî û piştevanî li herderêk bo Herêma Kurdistanê çêbû.

Bes ez bes li vêderê dê behsê tiştek di bikim, ew jî evê ye; Niha jî li ser Herêma Kurdistan metirsî heye? Eve jî pirsyarek mûhim e. Bi raya min herdem metirsî li ser Herê-

ma Kurdistanê hene. Ji ber hindê ku em ne dewlet in. Heta Kurd dibine dewlet metirsî dê her berdewam bin. Ji ber hinde lazim e mirovê Kurd wekî Pêşmerge her dem amade bit bo metirsiyan. Çawa Pêşmerge amade ye bo berxwedan, mirovê Kurd û siyasetvanê Kurd her dem amade bin bo dîtina metirsiyan û çareseriyê metirsiyan.

Ez hez dikim li pêşberî we yên hêja û xweştevî behsê du dîtinan bikim. Dîtinek bo Iraq e. Ji ber hinde dibêjim metirsî hene. Dîtin/hizra Iraqê ya hêz û hejmun e. Hêz û hejmun. Dîtina me li Kurdistanê, hizra maf û çareseriyê ye. Ev herdû dîtîn ji hev gelek cuda ne. Ez bawer dikim li her çar parçeyên Kurdistanê dîtîn/hizra ya Maf û Çareserî ye. Ez dibêjim Iraq çu wextek bi hêz û bi hejmun sernakeve. Çinku eger hêz û hejmun bi ser ketiba, lazim bû hemî rejimên diktator bi serketiban. Lê hemî bin ketin, şikestin. Nimûne rejima Baas, hêz û hejmuna wê gelek bûn lê bi ser neket. Hizra me ne ya lawaz e. Hindek aliyên li Iraqê yên heyî, wexta ku Kurdan dibinin daxwaza mafên xwe dikin, vê yekê wekî lawaziyek dibinin. Ew ne lawazî ye. Dîtina me ne dîtinek lawaz e, hizrek gelek bi hêz e. Çima? Ji ber hinde ye ku dîtina maf û çareseriyê hizrekê modern e. Hizreke ku hemî dinya piştevanîyê lê dike, dîtinek aştîxwazî ye, mirovdostî ye, hizra pêkve jiyane ye. Belgeyên me çi ne? Belgeyên me ew in em di nav şoreşên xwe, di nav doza xwe da berdewam daxwaza maf û demokrasiye dikin û em bi ser ketine. Me Herêma çêkir, me Raperîn çêkir, piştî wê me federalî çêkir, me meydana Kurdistanê bilind kir, me her çar parçeyên Kurdistanê li Hewlêrê komkirin; wekî zihniyet, wekî têgehiştin. Niha Herêma Kurdistanê, Hewlêr wekî nimûne, hemî Kurdên peçeyên di yên Kurdistanê em pêkve li wêrê kom dibin, diaxifin, pêkve konferansa çêdikin; ez li Diyarbekirê me, kek Mesûd tête Hewlêrê, mamosta Îsmayil Beşikci diçite Silêmaniyê, Dihokê, ji herçar parça rojnamevanên me tene. Evê berhemê Raperîn e, têgehiştin û şoreşên Kurdistanê ya Herêma Kurdistanê ye ku têgeh û hizra wê maf û çareseriyar e. Ji ber vê ye em serketin.

Çareserî çi ye? Madem metirsî hene em çi bikin? Bi raya min baştirîn çareserî ew e ku em du-sê pêngavan biavêjin. Yekem pêngav ji yekrêziyê pêk tê. Yekrêziya gelê Kurdistanê. Lazim e em yekrêz bin.

"Ger me hebûya İttifaqek
Vêkra me kiriba inqiyadek
Rom û Ereb û Ecem tamamî
Ji me ra dikir xulamî"

Feylesof, şair û mezinê me Ehmedê Xanî berî çen sedsalek dibêje. Baş e pirsyarek, ev yekrêzî çima pêknayê? Ez dayima pirsyara dikim. Em pêkve bifikirin. Em pêkve biaxifin. Pirsyareke mezin e. Em rojekê li Hewlêr, li Silêmaniyê, li Diyarbekirê yan li her derekê, em konferansekê bikin, em çima neşiyane yekrêz bin? Li Bakûr çima neşiyane yekrêz bin? Hizbên Kurd dayima yaxa (pistû)yê hev digirin. Kurdên me çima hev diêşinin? Li Rojhelat çima neşen yekrêz bin? Li Rojava, li Başûr, li Herêma Kurdistanê ev pirsek gelek û gelek muhîm e. Em çima neşen yekrêz bin? Yekrêzî çareserî ye. Ez rojnamevan im jî, ji bilî berpirsariya hizbî. Lazim e em deste xwe daynin ser wijdana xwe û bejin. Bi rastî yekrêzî ji bo Kurdan gelek zehmet e. Lê hêviya me ye, xewna me ye. Bes rastî ew yekrêziya me wekî dibêjin bi romantîkane me kiriye nav xeyalên xwe. Yekrêziya nav her çar parçeyên Kurdistanê gelek zehmet e. Bes lazim e em her li serî şol bikin.

Sedem çi ye mirovên Kurd û Kuiristanê hizbên siyasî yên Kurd neşen yekrêz bin? Ez dibinim yek ji sedeman; mirovê Kurd, edebiyata Kurdî, hizbên Kurd, monolog e. Yanî wekî dibêjin axaftina nav xwe. Yanî mantaliteyê me mantaliteya monologê ye, ne ya diyalogê ye. Qudretê diyalogê heye. Wextê millet û hizbên me, xwe ji monologê veguhêze bo dan û standinê, dişên yekrêz bin. Sedemên diduyê, dişên bejin çareseriyê yekê xwendewarî, zanîn û rewşenbîrî ye. Miletê me gelek axaftinên baş dike, kitêp li malê da heye, pirtûk li destê wi ye, lê lazim e zêdetir li ser xwendin û zanînê şol bikin.

Gotina min ya dumahiyê; Kurd û metirsî cotik in ku pêkve dijîn. Wekî dayk û zarok

e. Nizanim min şiya mexseda xwe bejim. Bi-borin ez ne kirmancî axêvim, lê ji ber xatira we bi kirmancî diaxivim, hêvî dikim axaftina min baş be bo we. Kurd di nav metirsîyan da mezin bûne. Ji ber hindê ji metirsîyan natirse. Çinku Kurd ligel zulmê mezin bûne, ligel tirse, ligel Enfalên, ligel jenosîdan, ligel Helebê mezin bûne. Ligel qurbanîyên Şêx Seîd, Seyîd Riza, ligel sêdaredana mezin bûye. Bi xem û kovanên mezin rabûye. Bes lazim e em van metirsîyan biguherin.

Ditina çareseriyê ji metirsîyê bi du riya dibe; berevanî, bergirî, qurbanîdan. Lê bi tenê di vê serdemê da hizra berxwedanî û berevanîyê çareserî nîne. Rast e berxwedan gelek baş e, berevanî gelek baş e, ruhê Pêşmerge, ruhê niştimanperwerî gelek baş e; lê bi tenê ne çareserî ye. Lazim e em ligel ruhê berevanî û Pêşmergatiyê, diyalog û dîplomasiyê û dost peydakirin û rakêşana sernca (bal) dinyayê bo doza xwe çekin. Lazim e em diplomasiya xwe xurt bikin, dan û stanên baştir û zanistîyanetir bikin. Lazim e em dostên xwe zêdetir bikin li dinyayê, çinku Kurd beşeke li hev kêşeyên navçe û dinyayê.

Hêvîda rim min şiya be di van 25 dakika da fikren xwe gotibe. Risteya dumahiyê: Herêma Kurdistan niha di rewşek baş diborîne. Tefahum û têgehiştina navxwe piçek baştir e ji ya berî 3-4 mehan. Û têgehiştin ligel Iraqê baştir e, berî mehekê, ew seredanên Hikûmeta Kurdistanê bo Bexda, pêngavên baş hatine pêş. Û seredana Serokê Herêma Kurdistanê bo Îranê, gelek dîdarên baş, têgehiştinên baş hatine pêş. Yanî serdana kak Mesrûr bo Bexda, seredana kak Nêçîrvan bo Îranê û têgehiştinên hizbên me li Kurdistanê navbeyna partiyên siyasî gelek baştir e niha. Hemî têgehiştin û hêvî ew e ku rewş baştir be li Herêma Kurdistan. Û hemî têgehiştin ewe ye ku sala 2025 salek pozitif be bo Iraq û bo Kurdistanê.

Gelek spas.

(* Axaftina Dr. Salar Osman di Konferansa meseleya Kurd û çareseriyekê Çawa da, ku ji aliyê Kovara Dend di 01ê Hezîrana sala 2024an da li Amadê hatibû çêkirinê.

Kürdistan'da Milliyetçilik: Tarihsel ve Sosyopolitik Bir İnceleme

İbrahim GÜRBÜZ¹

İbrahim GÜRBÜZ

Kovara DENG

Özet

Bu makalede, tarihsel süreç içerisinde entelektüel birikimin tarih ve ulus bilincine olan etkisi ve milliyetçilik teorisi üzerine düşünceler ele alınmaktadır. Çalışma, entelektüel kavramının tanımı ile başlamaktadır. Edward Said'in entelektüel tanımından hareketle, entelektüelin toplumun aklı, vicdanı ve cesareti olarak nasıl rol oynadığı incelenmiştir. Ayrıca, bir toplumun entelektüel birikim oluşturmadan tarih ve toplum bilinci geliştiremeyeceği ve bu bilinçler olmadan milli bilincin de gelişemeyeceği vurgulanmıştır. Milliyetçilik teorisi bağlamında, Benedict Anderson ve Anthony D. Smith gibi önemli düşünürlerin görüşlerine de yer verilerek, milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması konusundaki teorik çerçeve üzerinde durulacaktır. Çalışmanın bütününde milliyetçilik olgusunun Kürdistan'da sömürgeci ilhakın gerçekleştiği bölgeler ile gerçekleşmediği bölgelerdeki yansımaları üzerinde durulmuştur. Son olarak da toprağa bağlı milliyetçiliğin Kürd edebiyatına etkisi anlatılmıştır.

Giriş

Edward Said entelektüel kavramını “*Entelektüel kolay kolay hükümetlerin veya büyük şirketlerin adamı yapılamayan, devamlı unutulmuş ya da sümenaltı edilen insanları ve meseleleri temsil etmek için var olandır*”² diye tanımlar. Entelektüel, fikir ve bilgi üreten ve yayan kişi olarak değerlendirilebileceği gibi, sanat, kültür ve bilim alanlarında bilgi birikimine sahip uzman ve otorite olarak da tanımlanabilir. Entelektüel ayrıca toplumun aklı, vicdanı ve cesareti olarak da görülebilir. Bir toplumun kendi dili ile eğitim ve öğretim yapan okullar ve üniversiteler, bilim, sanat ve kültür kurumlarını yaratmadan, ulusal ve toplumsal bilincin üretildiği entelektüel birikimi oluşturması zordur. Entelektüel birikim oluşturulmadan tarih ve toplum bilinci gelişemez; aynı şekilde, tarih ve toplum bilinci oluşturulmadan milli bilinç de gelişmez. Bu kavramlar, birbirleriyle diyalektik ilişki içindedir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için milliyetçilik teorisi üzerine çalışmış iki önemli düşünürün tespitlerine odaklanmak faydalı olacaktır: Benedict Anderson ve Ant-

1. İBV Mütevelli Heyeti ve Yönetim Kurulu Başkanı'dır. MKM, İstanbul Kürd Enstitüsü, Radyo Yaşam, İBV vb. ve pek çok kurumun kurucularındandır ve bu kurumlarda çeşitli dönemlerde başkanlığını yapmıştır.
2. Edward W. Said, Terry Eagleton, Fredric Jameson, Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, s. 20.

hony D. Smith. Benedict Anderson, siyaset bilimci ve tarihçi olarak tanınır ve 1983 yılında yayımlanan “Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması” adlı eseri, milliyetçilik alanında klasik bir metin olarak kabul edilir. Anderson’a göre, milliyetçiliğin oluşumu ve yayılması, modernleşme süreci, okullar, üniversiteler, basın, dil, baskı makineleri, ulusal marş ve ulusal bayrak gibi unsurlar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Özellikle, modern ulus-devletlerin ortaya çıkışında dilin ve basılı materyallerin rolü büyüktür. Anderson’un teorisine göre, aynı dili konuşan ve aynı kültürü paylaşan insanların basılı materyallerle bir araya getirilerek “hayali bir cemaat” oluşturulması, ulusun inşasını mümkün kılar. Bu bağlamda, milliyetçilik modern dünyanın bir olgusudur.

Anderson’un milliyetçilik teorisinde vurguladığı diaspora milliyetçiliği, Kürd toplumu özelinde önemli bir inceleme konusudur. Diaspora milliyetçileri, ulusal kimliklerini sürdürme isteği kadar, diasporada yaşadıkları toplumdan da kopma isteği olmayan bir düşünceyi içerir. Bu milliyetçilik, kayıp vatan özlemiyle yaşadıkları toplumu vatan olarak içselleştirme eğilimindedir. Örneğin, İsveç’teki bazı Kürd aydınlarının duyguları bu temele dayanır. Son yıllarda çokça ifade edilen “Ortak vatan” kavramı ise Kürdistan’ın varlığını dışlamaktadır ve sömürgecilik olgusunun meşrulaştırılmasını içerir.

Anthony D. Smith, milliyetçilikleri “etnik” ve “toprağa bağlı” olarak iki ana başlıkta değerlendirir. Etnik milliyetçilik, etnik ve kültürel devamlılığı esas alırken, toprağa bağlı milliyetçilik, belirli bir toprak parçasına kutsallık atfeder ve topluluğun varlığını o toprak parçasıyla özdeşleştirir. Toprağa bağlı milliyetçilikler ulus-devlet kurucu milliyetçiler olarak nitelendirilirken, etnik milliyetçilik, bağımsızlık ve devlet talebi olmadan kültürel varlıklarını sürdürme isteğini ifade eder. Geçmişte medreseler ve günümüzde okullar ve üniversitelerin milliyetçiliğin gelişimindeki rolü önemlidir. Okullar ve üniversiteler, milliyetçiliğin üretildiği alanlar

olarak kabul edilir. Dilin gelişimi ve matbaanın bulunuşu, milliyetçiliği geliştiren en önemli araçlardır. Bu araçlar, ortak bir kültür ve milli bilincin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Anderson’a göre, millet olmanın ve milliyetçiliğin en önemli yapı taşlarından biri de milli marştır. Milli marş, birbirlerini tanımayan ve tamamen yabancı insanların aynı ezginin eşliğinde aynı dizeleri okumaları sonucu ortaya çıkan duygu selidir. Bu ses olmadan ulus varlığı mümkün değildir.

Milliyetçiliğin en önemli sembollerinden biride ulusal bayraktır. Her ulusunun kendi değerlerini yani kurumsal kimliğini ve kişiliğini ifade eden bir sembolü vardır. O da ulusal bayrağıdır. Ulus kendini ulusal bayrağıyla dünyaya tanıtır. Ulusal bayrak milliyetçiliğin ve ulus olmanın vazgeçilmez bir yapı taşıdır. Ulusal bayrak, ulusun ve ülkesinin ulusal ve kültürel değerlerini en iyi sembolize eden simgelerindedir.

Burada çok önemli gördüğüm bir olgunun altını çizmek istiyorum. Her ne kadar milliyetçilik olgusunun modern dünyada okullar, üniversiteler, baskı makinalarıyla oluştuğu söylene de medreselerin okul ve üniversite olduğunu belirtelim. Toprak temelli Kürd milliyetçiliğin temelini medreselerde atıldığını ve Ahmedê Xani’nin klasik Kürd milliyetçiliğinin temellerini oluşturduğunu belirtelim. Ahmedê Xani’den Hacı Kadîr-î Koyî’ye kadar bir sessizlik döneminin nedenleri kuşkusuz Kürdistan’ın sömürgeci imparatorlukların işgal ve ilhak faaliyetlerinin alanı olmasındandır. Bu dönemin üzerinde de özellikle çalışılması gerekir. Ancak modern milliyetçiliğin üniversiteler ve baskı makineleri ile yaygınlaştığını söylemek daha doğrudur diyebiliriz.

Kürd ve Kürdistan olgusuna baktığımızda, Kürd toplumsal dokusunun ve entelektüel birikiminin sürgün, yağma, inkâr ve asimilasyon süreçleriyle nasıl tahrip edildiğini anlayabiliriz. Bu bağlamda, modern milliyetçiliğin üniversiteler ve baskı makineleri ile yaygınlaştığını söylemek daha doğru olacaktır.

1. Geç Osmanlı Dönemi

19. yüzyılın ilk çeyreğinde ve özellikle 1839 Tanzimat Fermanı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun başlattığı merkezileşme politikalarının hedefi, Kürd mirliklerinin idari ve politik statüsünü ortadan kaldırmaktı. Bu politika, Kürdistan'ın yeniden sömürgeci işgal ve ilhakını gerçekleştirmeyi hedefleyen bir hamleydi ve bunu başarabilmek için Kürd Mirleri ve Kürd aydınları sürgün edilmiş, Mirlik sistemi gibi siyasi ve idari yapılar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu mantıkla başlatılan operasyon 19. yüzyılın ortalarında sona erdirildi. Kürd Mirleri aileleri ile Kürdistan'dan sürülerek İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerine sürgün edildi. Köklerini Osmanlı imparatorluğu döneminden alan Türk düşüncesi Kürdlere ve Kürdistan'a yönelik sömürgeci politikasını İttihat Terakki Fırkası döneminde de sürdürmüştür. Bu politikaların kökenleri II. Mahmut dönemine kadar uzandığı ve bu süreçlerin devletin "aklının" 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarına dayandığını söyleyebiliriz. Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan bu politikalar, özellikle İttihat ve Terakki döneminde sistematik bir şekilde uygulamaya konulmuştur.

2. İttihat -Terakki Fıkrası Dönemi

1911'de İttihat ve Terakki Fırkası'nın Selanik'te düzenlediği gizli kongrede Rumların göç ettirilmesi, Ermeni nüfusunun yok edilmesi, Kürdlerin asimile edilmesi ve Alevilerin müslümanlaştırılması gibi önemli kararlar yer almıştır. Bu politikalar, Adriyatik Denizi'nden Hint Okyanusu'na kadar uzanan ve içinde yalnızca Türklerin yaşayacağı bir imparatorluk hayali vardır. Bu bağlamda, 1915 Ermeni Tehciri sırasında yaklaşık bir buçuk milyon Ermeni'nin tehcire tabi tutulmuş ve büyük Rum sürgünlerinin gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, 300 binden fazla Rum Yunanistan'a sürülmüştür.

1916'da Talat Paşa'nın koordinatörlüğünde gerçekleştirilen Büyük Kürd Tehciri'nde, resmi kayıtlara göre 800 bin, gayri resmi kaynaklara göre ise 1 milyon 200 bin Kürd,

Kürdistan'dan Batı ve Orta Anadolu'ya sürgün edilmiştir. Bu sürgün sırasında birçok Kürd, açlık ve hastalık nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Sağ kalanlar ise Türk toplumunun içine dağılmıştır. Bu asimilasyon politikası, Kürdleri Türk toplumunun içine eritmek ve Kürdistan'ı Kürdsüzleştirmek amacını gütmektedir. Eğer bu nüfus bugün Kürdistan'da yaşıyor olsaydı, bölgedeki Kürd nüfusuna yaklaşık 10 milyon daha fazla nüfus eklenmiş olacaktı. Osmanlı döneminde asimilasyon, Kürd toplumunu başsız ve aydinsız bırakma stratejisiyle, Kürd çocuklarını Sübyan ve Aşiret mekteplerinde Türkleştirerek yapılmıştır. İttihat ve Terakki döneminde ise, kitlesel sürgünler ve demografik yapının değiştirilmesiyle Kürdler Türk toplumunun içine eritilmiştir. İttihat- Terakki döneminin en önemli özelliği, sürgün ve demografik yapı değişikliği ve sömürgeci asimilasyon politikalarının devam etmesi şeklindeydi. İttihat-Terakki döneminde, özellikle 1911'de Selanik'te gerçekleştirilen gizli kongrede alınan kararlar, tarihsel süreç içinde zenginleştirilerek bir bir uygulandı ve uygulanmaya devam ediyor.

3. Kemalist Dönem

İttihat-Terakki döneminin devamı olan Kemalist dönemde ise sömürgeci asimilasyon politikaları çok daha profesyonelce uygulandı. Kemalist dönemde asimilasyon politikalarının sistematik bir şekilde zirveye ulaştığını söyleyebiliriz. Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanı ve İsmet İnönü'nün Başbakan olduğu dönemde, Türk üniversiteleri, basını, aydınları, Türk Ocakları ve Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla "*Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi*" ve asimilasyon politikaları dikkatle planlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu süreç, toplum mühendisliğinin dünyada nadir rastlanan örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Kemalist İktidar Döneminde Çıkarılan ve Uygulanan Kanunlar

1920'li yıllardan itibaren Kemalist yönetim, çeşitli kanunlar ve yönetmelikler çıkararak asimilasyon politikalarını uygu-

lamıştır. Bunlar arasında Takrir-i Sükûn Kanunu, Mecburi İskân Kanunu, Şark Islahat Planı Kanunu, Tunceli Kanunu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, İller Kanunu ve Umumi Müfettişlikler Kanunu gibi birçok yasa bulunmaktadır. Bu yasaların başlıca uygulamaları şunlardır:

a) Yatılı Bölge Okulları (YBO)

Bu okullarda yüz binlerce Kürd çocuğunun Kürdçe konuşması yasaklanmış ve asimilasyonun bir aracı olarak kullanılmıştır. Sıdika Avar gibi çok sayıda Türk eğitim misyonerleri tarafından köylerden toplanan çocuklar, Kemalist ideolojinin kadrolarına dönüştürülmüştür.

b) Yol Yapımı: Yol yapımı, asimilasyon politikalarının bir aracı olarak kullanılmıştır.

Bazen güvenlik gerekçesiyle, bazen belirli bölgelerden kitleleri sürmek amacıyla yollar yapılmıştır.

c) Sürgün: Deprem gibi bahanelerle Kürdler sürgüne gönderilmiştir.

d) Türk Eğitim Sistemi: Milli Eğitim'e bağlı okullarda Türklük yüceltilmiş, Kürdlük aşağılanmıştır. Kürdçe konuşanlara para cezaları verilmiş ve okullarda Kürdçe konuşanları ihbar eden kollar oluşturulmuştur.

e) Kürd-Türk Evlilikleri: Kürd gençleri ile Türk gençlerinin evlilikleri teşvik edilerek asimilasyon politikası gerçekleştirilmiştir. 1930'lu yıllarda, bu tür evlilikler için ev, arazi ve iâşe sağlanmıştır. Bu evliliklerden doğan çocukların Kürd kimliğini koruma şansı ne-redeyse yoktur.

4. Diğer Asimilasyon Uygulamaları

İran'da da benzer asimilasyon politikaları uygulanmıştır. İran yönetimi, en güzel Fars kadınlarını Kürd Mirleri ve çocuklarıyla evlendirmeyi teşvik etmiştir. Bu da asimilasyonun bir aracı olarak kullanılmıştır. Ege-men kültüre entegre olan bireyler, süreç içerisinde asimile olur ve çocukların Kürd kimliğini koruma şansı kalmaz.

5. Milli Sermayenin Engellenmesi

Kemalist dönemde ise bu politikalara Kürd dilinin yok edilmesi ve Kürdistan'da milli sermayenin oluşumunun engellenmesi eklenmiştir. Buradaki amaç Kürdlerde toprak temelli milliyetçiliğin gelişmesini engellemek ve asimilasyon politikasını sorunsuz hayata geçirmektir. Başsız, aydınsız, dilsiz ve milli sermayesiz bırakılan Kürdlerin daha kolay Türkleştirileceği düşünülmüştür. Bilindiği üzere batı Avrupa'da rönesansı ve reform hareketlerini burjuvalar önderlik etmiştir. Avrupa'da sanat, kültür, resim, heykelticilik alanlarında aydınlanmanın ve parlak rönesans dönemini burjuvalar ve burjuva düşüncesi gerçekleştirmiştir. Bu bilinçte olan Türk düşüncesi Kürdçeyi yasaklamasının yanısıra Kürdistanda sermaye bilikimini engellemek için birçok baskı yöntemleri geliştirmiştir. Kürd sermaye sahiplerinin birikimlerini Türkiye metropollerine yönlendirmiştir. Kürdistan'da sadece acentacılık ve otel işletmeciliğine müsaade etmiştir. Kürd sermaye sahiplerinin Kürdistan'da fabrikalar kurmasını özellikle engellemiştir. Çok örnek sıralanabilir. Sadece Kürdistan'da gizli sürgüne gönderilen Beyazıt ailesi ve Halis Toprak örneği olguyu ispatlamaya yeter. Kürd sermaye sahipler devasa varlığın sahibi olabilirler ancak Kürd kimliğini inkâr etmelerive Kürdistan'da yatırım yapmamaları koşuluyla...

Osmanlı'dan başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar devam eden asimilasyon politikalarının sistematik ve kapsamlı bir şekilde yürütüldüğünü ve bu politikaların demografik ve kültürel açıdan büyük değişikliklere yol açtığını vurgulayabiliriz. Osmanlı'dan miras alınan bu tecrübe ve birikim, Kemalist dönemde Kürdlerin öndersiz, aydınsız, dilsiz bırakmaya ek olarak vatan toprağı üzerinde burjuvasız (sermayesiz) bırakmayı da ekleyerek asimile edilmesine yönelik stratejileri içermektedir. Sadece milli burjuvazinin engellenmesi değil, milli nitelikli Kürd aşiret reisler, ağalar ve şeyhler hatta nötr olan aşiret reisleri potansiyel düşman görülerek devletin iç düşmanları addedilerek kamplara gönderilmiştir. Sivas

Kampı örneğinde olduğu gibi...Ruşen Arslan'ın "Devletin iç düşmanı Kürdler Jandarma Genel Komutanlığı raporları"nı yer aldığı kitabında açık açık ifade edilmiştir. Bu süreçteki politik uygulamaların, Kürd toplumunda toprak temelli milliyetçiliğin yerşermesini ciddi manada engellemiştir.

6. Türk Harf İnkılabının Etkileri

Kürdlerin eğitim sisteminin temelini medreseler oluşturuyordu. Medreselerde eğitim dili Kürdçe olup, Arapça ve Farsça öğretiliyor, Kur'an, Fıkıh, Hadis gibi dersler Kürdçe anlatılıyordu. Cumhuriyetin ilanı ile medreseler kapatıldı ve Kürdçe eğitim yasaklandı. 1928 Harf İnkılabı, Kürdlerin geçmişle bağını koparmada önemli bir rol oynadı. Devlet, Kürdlerin varlığını inkâr ederek herkesin Türk olduğunu savundu ve Kürdçe'nin bir dil olmadığını iddia etti. Bu bağlamda, Harf İnkılabı, Kürdlerin tarihsel ve kültürel bağlarını koparılmasına katkı sağladı.

Harf İnkılabının Türkler ve Kürdler üzerindeki etkisi farklıdır. Harf İnkılabı ile Türkler Osmanlı geçmişlerinden koparılsa da Türkler için yeni bir tarihsel geçmiş, ilk çağlara ve tarihsel kökenlere dayanan bir geçmiş inşa edildi. Ancak Kürdler, bu tarihsel geçmiş içinde aynı kökenlere dâhil edilerek asimilasyon sürecine tabi tutuldu. Kürdçe'nin ve medreselerin yasaklanması, Kürd çocuklarının zihnini boş bıraktı ve bu boş zihinlere Türk geçmişi pürüzsüz bir şekilde yerleştirildi. Harf İnkılabının etkileri, Kürd aydınlarının öldürülmesi, cezaevlerine konulması, sürgün edilmesi veya firar etmeye zorlanmasıyla birleşince daha da yıkıcı oldu. Kürd toplumunun entelektüel liderleri ortadan kaldırılınca, Kürd halkı geçmişle bağlarını daha hızlı bir şekilde kaybetti. Bu da Türkleştirme operasyonlarının daha yoğun ve pürüzsüz bir şekilde uygulanmasına olanak sağladı.

7. Kemalist Dönemden Sonra Asimilasyon Politikaları

1911 yılında Selanik'te alınan kararlar ve Şark Islahat Planı günün koşullarına uygun olarak güncellenmiş ve sürdürülmüştür.

a. Türk Düşüncesinin DNA'sı: Türkçülük ve İslamcılık

Türk siyasi sisteminin temelinde Türkçülük ve İslamcılık bulunmaktadır. Bu iki unsur, Kürdlerin Türkleştirilmesi ve "Türkiyelileştirilmesi" yani asimile edilmesi amacıyla taşımaktadır. 100 yıldır bu politika değişmemiştir; zaman zaman Türkçülük, zaman zaman ise İslamcılık öne çıkarak asimilasyon politikasının ana unsurları olmuştur. Kemalist dönemde sistematize edilen ve uygulanan asimilasyon politikaları, Kürd kimliğinin ve kültürünün ciddi şekilde etkilenmesine yol açmıştır. Bu politikalar, toprak temelli milliyetçiliği yok ederek Kürdlerin başsız, aydinsız, dilsiz ve milli sermayesiz bırakılarak "Türkleştirilmesini" hedeflemiştir. Bu süreç, Adnan Menderes, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit ve General Kenan Evren dönemlerinde de devam etmiş ve günümüz Türkiye'sinde de çeşitli biçimlerde sürdürülmektedir.

8. Türkiyelileşme Dönemi

Türk resmî ideolojisi özellikle son yirmi beş yıldır Kürdlerin eliyle oto-asimilasyonu hayata geçirmeye çalışmaları da dikkate değerdir ve üzerinde çalışılması gereken bir olgudur. PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi) ideolojik ve pratik yaklaşımını incelediğimizde, Kürd dilinin ve kültürel kimliğinin korunması ve geliştirilmesi konusundaki tutumu sorgulanmalıdır. PKK'nın başlangıç döneminden itibaren Kürd aşiretleri arasında düşmanlık yaratarak toplumsal yapıyı parçaladığını, Kürd diline ve kültürüne yönelik yaklaşımının yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

1978 yılında PKK Kürdistan Devriminin Yolu isimli bir manifesto yayımladı. Bu manifestoda Kürd küçük burjuva ve Türk sosyal şoven örgütleri Kürdistan Devriminin hedefidir ve tasfiye edilmesi gerekir diye ifade edebileceğimiz çok ilgi çeken madde geçer. Bu manifestoda geçen ibare aynen şöyle:

Kemalizm'i, sosyal-şovenizmi, burjuva ve küçük burjuva reformizmini ve teslimiyetçiliğini Kürdistan Kurtuluş Hareketine taşıyan herkes, düşüncede ve eylemde

amansız düşmanlarımızdır. İhtilalci mücadelelerimiz, daha çok düşünce alanında bunları yok etmeyi, ideolojik mücadelenin en belirgin amacı sayar.³

Kürd Aşiretleri Arasındaki Çatışmalar

PKK'nın 1978'de Hilvan'da ve 1979'da Siverek'te çeşitli aşiretler arasında çatışmalar başlatarak yüzlerce Kürd'ün ölümüne neden olmuştur. Bu yaklaşımın, ulusal kurtuluş mücadelesinin temel ilkelerinden sapma olarak değerlendirilebilir. Diğer sömürge ülkelerde mücadele öncelikle sömürgecilere karşı verilirken, PKK ise Kürdler arasında çatışmalara öncelik vermiştir.

Kürd Dili ve Kültürünün Korunması

PKK'nın Kürd dili konusundaki tutumu, Türk solunun yaklaşımı gibidir. PKK'de Türk solu gibi Kürd dilinin geliştirilmesini ve toplum tarafından yaygınlaştırılmasını devrimden sonraya ertelemektedir. PKK'nın, Kürdçenin devrimden sonra kullanılacağını savunduğu belirtilmektedir. Ancak dilin canlı bir organizma olduğu ve kullanılmadığında öleceğini söyleyebiliriz. Kürdçenin eğitimin ve günlük hayatta kullanılmasının devrimden sonraya ertelenmesi asimilasyon politikasına hizmet olduğu açıktır. PKK'nın, Kürdçeyi öğrenme ve kullanma mücadelesinin bireysel planda bile olsa verilmesi gerektiğini belirtmesine rağmen, dil eğitiminin mevcut düzen altında reformist ve gerici olarak nitelendirmektedir. Manifestolarında konuya ilişkin şöyle denmektedir;

Kültür sömürgeciliğine karşı mücadele, bizi yanlış sonuçlara götürmemelidir. Ulusal kurtuluş olmadan dil ve kültürün kurtulabileceğini, bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti egemenliği altında Kürtçe eğitimi savunan anlayışlar reformist ve gericidir. Ancak Türk sömürgeciliğinin özelliklerini anlayamayan hayalperestler bu tür planlar peşinde koşabilirler. Gerçekte, Kürt dilinin düzen içinde geliştirilmesi ve okur-yazar dili haline getirilmesi için bir ilkokul kurma olanağı bile yok-

tur. Ama buna rağmen, Kürtçeyi öğrenme ve okur-yazar dili haline getirme mücadelesi, bireysel planda bile olsa verilmeli, özellikle köylüye Kürtçe hitap edilmelidir. Yanlış olan, Kürtçeyi öğrenme ve okur-yazar dili haline getirme değil, "bu düzen altında Kürtçe eğitim" gibi teslimiyetçi ve reformist görüşlerdir. Bunun yanında, Türkçe, sömürgecilerin dilidir diye hor görülmemeli; dünya halklarının kültür birikimini halkımıza taşırmada bir araç olarak kullanılmalıdır. Kürtçe ile sınırlı olan düşünme olanakları, şimdilik Türkçe ile giderilmelidir. Ulusal bağımsızlığımız gerçekleştiğinde, işte o zaman Kürtçe, mali, kurumsal ve kadrosal imkanlara kavuşarak hızla gelişecek, temel iletişim ve kültür birikimi aracı olacak ve dünya dilleri arasında layık olduğu yeri alacaktır. Bugün bağımsız olan birçok eski sömürge, hala sömürgecilerin dilini kullanmakta ve kendi ulusal dillerini yeni yeni geliştirmektedirler.⁴

Türkiyelileşme ve Asimilasyon Politikaları

Köklerinin 1977 yılından itibaren başlayan "Türkiyelileşme" sürecinin, Kürd toplumunu büyük kayıplara uğratılmış ve Kürd gençlerinin bağımsızlık idealleriyle dağlara sürülmüştür. Bu süreçte Kürd toplumunun en eğitilmiş ve aydın kesimlerinin yok edildiğini, sürgün edildiğini ya da asimile edildiğini söyleyebiliriz. Bunu birçok olguda görebiliyoruz. Bu konunun ayrıca çalışılması gerektiği düşünüyorum. 1980'li ve 1990'lı yıllarda 6 bine yakın Kürd köyünün boşaltıldığı ve 6 milyonu aşkın Kürd'ün Türkiye metropollerine sürgün edilmesine ortam hazırlanması üzerinde çokça düşünülmelidir.

Kürd Gençliği ve Milli Bilincin Zayıflaması

PKK Kürd gençlerini bağımsızlık idealleriyle kandırmıştır. Daha sonradan da bu ideallerden vazgeçmiştir. Kürd gençleri Türkiye ve Suriye'nin demokratikleştirilmesi için ölüme gönderilmektedir. Kürd milliyet-

3. Kürdistan Devriminin Yolu, PKK manifestosu, 1977, 4. Baskısı, Bingöl, s. 64.

4. Kürdistan Devriminin Yolu, PKK manifestosu, 1978, 6. baskısı, s. 104.

çiliğinin ilkel olduğu propagandası yaparak onları toprak temelli milliyetçilikten uzak kalmasına çalışmaktadır. Dünyada kendi sömürgecisini demokratikleştirmek için en değerli gençlerini kurban eden bir örgüt yoktur. PKK, Kürd gençlerinin Kürd tarihsel ve kültürel değerlerinden koparılmasını, milli bilincin ve dil bilincinin geliştirilmesine izin vermeyerek Türk siyasal sisteminin yüz yılı aşkın yürüttüğü siyasete büyük hizmet sunmaktadır. Yüz elli yıldır Türk siyasal sistemi tarafından asimile edilmeye çalışılan Kürd toplumu bu sefer Kürdlerin eliyle daha hızlı bir şekilde gönüllü asimilasyona tabi tutulmaya çalışılmaktadır. Buradaki amacım, Kürd dili ve kültürünün korunması ve geliştirilmesi konusundaki eksikliklere dikkat çekmek ve bu konunun daha derinlemesine araştırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bilindiği üzere Sömürgeciler bir ülkeyi işgal ettiklerinde önce o ülkenin şehirlerini, kasabalarını, köylerini ve ekonomilerini tahrip ederler. Üretim ilişkilerini, üretim biçimini ve üretici güçlerini yok ederler. Ardından, üst yapı kurumlarını çökertirler. Aydınlarını sürgüne gönderir veya katlederler. Ayrıca, tarihsel ve kültürel değerleri yağma eder veya kendilerine mal ederler. Sömürgeleştirilen toplum, yeniden ayağa kalkabilmesi için işe sıfırdan başlamak zorundadır. Bu durumda, sömürgeci- asimilasyoncu politikanın gazabına uğramış toplumların entelektüel birikimi ya yok edilmiş ya da büyük ölçüde engellenmiştir. Sömürgeci-asimilasyoncu sistemi tarihsel süreç içinde hayata geçiren Türk düşüncesi, Kürdleri başsız ve aydınsız bırakarak ve asimilasyonu aralıksız sürdürerek hedeflerine büyük oranda ulaşmıştır. Entelektüel birikimin önündeki en büyük engel, kuşkusuz sömürgeci-asimilasyoncu sistemdir.

Başlangıçta belirttiğim gibi, milliyetçilik düşüncesi, genellikle vatan toprağı üzerinde kurulan okullar, üniversiteler, basılı materyaller gibi araçlarla gelişip yaygınlaşır. Bu araçlarla toprağına bağlı milliyetçiliğın gelişebileceğini, yukarıda bahsettiğim düşünürlerin teorilerinde ortaya konmuştur. Sürgün,

inkâr, asimilasyon ve soykırımlarla öndersiz ve aydınsız bırakılan Kürd toplumu ne yazık ki kendi toprağı üzerinde kendi diliyle okul, üniversite ve basılı materyallerden mahrum bırakılmıştır. Aynı şekilde kendi ülkesinde kendi dili ile eğitim olanaklarından yoksun bırakılan Kürd aydınlarının düşünceleri, İstanbul gibi merkezlerde Osmanlı eğitim sistemi ve devamında Türk eğitim sistemi içinde biçimlendirilmiştir. Bu yüzden Kürdistan dışında yetişen Kürd aydınlarında toprak temelli milli bilinç bu nedenle çok cılızdır.

1900'lerin başında sürgünde yaşayan ve özellikle İstanbul, Paris, Şam ve Kahire gibi metropollerde Osmanlı düşün dünyasının etkisi altındaki Kürd aydınlarının çoğu, topraktan kopuk olmanın sonucu Osmanlıcılık düşüncesini savunmuşlardır. Kürdistan dışında yaşayan Kürd aydınları yaşadıkları İstanbul, Kahire, Paris, Erivan, Moskova, Bağdat ve Şam'da çeşitli gazete, dergiler çıkarmış ve cemiyetler kurmuşlardır. Kürdistan gazetesi, Hawar, Jin, Roji Kürd, Hetewa Kurd, Reya Tezê, Bağdat Akademisinde çıkarılan Kürd bilim Akademi dergisi ve çok sayıda kurulan cemiyetler bunlardandır. Bu kurumlar ve basın yayın aracılığıyla yaratılan entellektüel birikim ne yazık ki Kürd toplumunun dışında oluşmuştur.

Kürd aydınlarının sürgün edilerek Kürdistan topraklarından ve toplumundan koparılmaları, Kürd aydın çevrelerinin düşünce dünyasında derin etkiler yaratmış ve toprak temelli milliyetçiliğın zihinlerde oluşmasını engellemiştir. Kürd aydınlarının vatanları dışında gittikleri merkezlerde içinde yaşadıkları maddi koşullar onların düşüncelerini büyük oranda şekillendirmiştir. Ancak aynı durum Arap ve Balkan aydınları için söz konusu değildir. Çünkü onlar kendi ülkelerinde eğitimlerini tamamladılar. Bu nedenle Arap ve Balkan aydınları bağımsızlık ve statü talep ederken Osmanlı eğitim sistemi içinde yetişen Kürd aydınları ise Osmanlıcılığı savunmuşlardır. Burada Osmanlı eğitim sistemi içinde eğitim görmüş ismi öne çıkmış

Kürd önder ve aydınları ile Kürdistan'dan ayrılmamış Kürd ileri gelenlerinin siyasal ve milli konumları ile ilgili bir mukayese topraksız milliyetçilik ile Toprak temelli milliyetçiğin arasındaki farkın zihinlerde yer edişi ve pratikteki yansımalarının ne olduğunu göstermesi açısından bu bilgilerin anlatımı konuya ışık tutacaktır.

Celal Temel'in "İlk ve Orta Kuşak Kürd Önder ve Aydınlar" adlı çalışması bu konuya açıklık getirmektedir. Celal Temel bu çalışmasında:

Bu dönemin Kürd ileri gelenleri, önder ve aydınları için, 'İlk Kuşak Kürd İleri Gelenleri', İlk Dönem Kürd Önder ve Aydınları" gibi adlandırmalar yapılabilir. Bu ana bölümde 23'ü dört büyük aileden, 21'i diğerleri olmak üzere 44 kişiyi, beş bölümde anlatmaya çalıştık. Bedirxanlar 10 kişi, Babanzadeler 6 kişi, Cemilpaşazadeler 4 kişi, Şemzinan Nehri Ailesi 3 kişi, diğerleri 21 kişidir.⁵

Cizre Botan Miri Bedirxan Bey ve ailesi Girit, İstanbul ve Suriye'ye sürgün edildi. Padişah, Bedirxan Bey ailesine Kürdistan'da yaşamamak koşuluyla çok sayıda çocuklarına önemli mevkiler verdi. Aynı politikayı sürgüne gönderdikleri Kürd Mirlerine de uyguladı. Kürd Mirlerini vatansızlaştırmak ve Kürd toplumundan koparmak için onlara yönelik Osmanlı devlet politikasının pratik tezahürü aşağıdaki gibidir. 19. yüzyılın önemli Kürd liderlerinden biri olan Bedirxan Bey, Kürd tarihine derin izler bırakmış bir figürdür. Bedirxan Bey'in yaşamı ve ailesi, Kürd toplumunun sosyo-politik yapısını anlamak için kritik öneme sahiptir. Bedirxan Bey'in oğulları ve kızları, Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeşitli idari ve askeri görevlerde bulunarak önemli roller üstlenmişlerdir. Bu bağlamda, Bedirxan Bey'in ailesi sadece Kürd tarihinde değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun idari ve siyasi yapısında da önemli bir yer tutmaktadır.

Bedirxan Bey'in oğulları arasında dikkat çeken isimler, farklı dönemlerde Osmanlı yönetiminde çeşitli üst düzey pozisyonlarda görev almışlardır. Örneğin, M. Necip Paşa, Humus ve Aydın mutasarrıfı olarak görev yapmış; Ali Şamil Paşa, Üsküdar Askeri Üs Komutanı olarak hizmet etmiştir. Diğer önemli isimler arasında, Ferik Osman Nuri Paşa 1879 ayaklanmasının yöneticisi, Tahir Muhlis-Kutay Halep Yüksek Mahkeme Reisi, Rıza Bahri Paşa Şeyh Ubeydullah hareketinin yöneticisi olarak dikkat çekmektedir. Bu isimler, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde idari ve askeri roller üstlenmiş, böylece Kürdlerin imparatorluk içindeki konumunu ve etkisini de göstermişlerdir. Bedirxan Bey'in kızları da genellikle aile içi ve toplum içinde önemli roller oynamışlardır. Leyla, Halime, Fahriye, Advie, Samiye, Sariye (Zümeire), Meryem, Nazlı, Nefise, Emine, Emine Rabia, Azize, Zeberced, Zeliha, Fatma, Ayşe, Zarife, Şefika, Asiye ve Rukiye gibi isimler, Bedirxan ailesinin geniş ve etkili sosyal ağlarını temsil etmektedir. Bu kadınlar, aile bağlarını güçlendirerek ve Kürd toplumunun kültürel ve sosyal dokusunu koruyarak önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bedirxan Bey'in torunları arasında da önemli şahsiyetler bulunmaktadır. Abdürrezak (1864-1918), Ahmet Süreyya (1883-1938), Celadet (1893-1951), Kamuran (1895-1978) ve Rewşen (1909-1992) gibi isimler hem Osmanlı İmparatorluğu döneminde hem de sonrasında Kürd tarihine ve kültürüne katkıda bulunmuşlardır. Bu bireyler, ailelerinin mirasını devam ettirerek Kürd kimliğinin korunması ve geliştirilmesinde önemli roller oynamışlardır.⁶

Botan Miri Bedirxan beyin Kürd yayın, kültür ve siyasal mücadele içinde olan oğullarından Emin Ali Bedirxan (1851-1926), "Sürgünde Girit Kandiyede doğdu. Botan Miri Bedirxan bey'in en büyük oğullardan biridir. Çocukluğu İstanbul'da geçti."⁷ Miqdat Mithat Bedirxan (1856-1915) "Mir Bedirxan Bey'in or-

5. Temel, Celal, İlk ve Orta Kuşak Kürd Önder ve Aydınlar, İstanbul: İBV, s. 67.

6. A.g.e., s. 71.

7. A.g.e., s. 78.

*tanca oğullarından biridir. O da ağabeyi Emin Ali Bedirxan gibi Girit'te doğdu.*⁸ Yusuf Kâmil Bedirxan, Abdürrezak Bedirxan İstanbul'da, Mehmet Salih Bedirxan, Süreyya Ali Bedirxan, Celadet Ali Bedirxan, Kamuran Ali Bedirxan Suriye'de doğmuşlardır. Bedirxan Bey'in oğulları, kızları ve torunlarının hepsi Kürdistan dışında doğmuşlardır. Bunlar ilk orta eğitimlerini İstanbul ve Şam'da yapmışlardır. Örneğin Bazıları Mekteb-i Sultani (Galata saray Lisesi) ve Mekteb-i Mülkiye bir kısmı Rüştîye Mektebinde, bazıları da Askeri okullarda okumuşlardır. Bu tabloda anlıyoruz ki Mir Bedirxan bey'in çocuk ve torunları Kürdistan dışında İmparatorluğun başkenti İstanbul ve önemli şehirlerinde doğmuş ve eğitim ve öğrenimlerini oralar da sürdürmüşlerdir. Bir kısmı mutasarrıf bir kısmı askeri komutan bir kısmı da aydın olarak çalışmalarını yürütmüşlerdir. Doğal olarak Osmanlı eğitim sistemi içinde düşün ve zihin dünyaları vatan dışında sömürgeci metropollerde içinde yaşadıkları maddi ve kültürel koşullar içinde şekillenmiştir.

Kürd basın, yayın, dil, siyaset ve edebiyat alanlarında simge durumunda olan bu yazarlardan Emin Ali Bedirxan ve Abdürrezak Bedirxan dışındakilerin hemen hepsi 1918 yılına kadar Osmanlıcıdır. İçlerinden bazıları 1. Dünya savaşında Osmanlı Ordusu safalarında savaşa katılmışlardır. Ancak 1918 yılından sonra bu aydınlar da toprak temelli milli bilinç gelişmiş ve bağımsızlık talep etmişlerdir. Aynı tabloyu üç aşağı beş yukarı Babanzadelerde de görebiliyoruz. Mustafa Zihni Paşa Süleymaniye'de, İsmail Hakkı Bey Bağdat'ta, Babanzade Süleyman Hikmet Süleymaniye'de, Şükrü Baban ise Bağdat'da doğdu. Bunlar öğrenimlerini Bağdat, İstanbul, Bolu'da bitirdiler. Bunlarda Bedirxanlar gibi İstanbulda kurulan Kürd kurumlarında çalışmışlardır. Cemil Paşazadelerden Kasım, Ömer, Ekrem ve Kadri Cemilpaşalar ın hepsi Diyarbakır'da doğmuş ancak Kasım Cemilpaşa hariç diğerlerinin hepsi İstanbul'da yüksek öğrenimlerini

tamamlamış ve Kürd cemiyetlerinde görev almışlardır. Şemzinan ailesinden Seyid Abdülkadir, Seyid Muhammed Sıddık, Seyid Taha Şemzinan'ın Nehri köyünde doğdular. Bunların içinde Kürd Teali Cemiyetinin başkanı olan Seyid Abdülkadir Osmanlı Şüra-i Devlet başkanı (Anayasa Mahkemesi) görevlerini yürüttü. Bu arada önemli bir siyasal figür olması nedeniyle Süleymaniye-li Babanlardan olan Şerif Paşa da yaşamının büyük bir kısmını Diasporada geçirmiştir. Genel tabloya baktığımızda gözümüze çarpan esas nokta büyük çoğunluğunun Osmanlı eğitim sistemi içinde yetiştiğini tespit etmiş oluyoruz. Yukarıda isimlerini andığımız Kürd aydınları içinde Emin Ali Bedirxan, Abdürrezak Bedirxan'ı ve 1900'lı yılların başında İstanbul'da Kürd gençlerine hocalık yapan Hacı Kadir-i Koyi'yi ayrı kategoride ele almamız gerekir. 1900'lı yılların başındaki Kürd aydınları içinde milli bilinci yüksek ve toprak temelli milliyetçi diyebileceğimiz iki istisna isim Emin Ali Bedirxan ve Abdürrezak Bedirxan'dır. Hacı Kadir-i Koyi ise eğitimini Kürd medreselerinden aldığı için modern Kürd milliyetçiliğinin simge ismi ve ikinci Xanî kabul edilir. Hacı Kadir-i Koyi toprak temelli bir Kürd milliyetçisidir.

Emin Ali Bedirxan, Abdürrezak Bedirxan, ve Hacı Kadir-i Koyi dışındaki Kürd aydınları, Osmanlı'nın birliğini savunmuş hatta 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusu safalarında savaşa katılmışlardır. 1920'lerde Ortadoğu'da kurulan nizamda, Balkan ve Ortadoğu'daki bütün uluslar birer devlete kavuşurken, Kürdler bağımsızlık talep etmedikleri için bir manda statüsü dahi kazanamamışlardır.

9. Medreseler

3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat kanunu ile yasaklanan Medreseler, Kürdistan'da eğitimin önemli merkezlerinden biriydi ve Kürd toplumunun entelektüel gelişimine büyük katkılarda bulundu. Medreseler, İslamî ilimlerin yanı sıra Kürd dili ve edebiyatı gibi yerel konularda da eğitim verirdi. Bu okullar, Kürd

8. A.g.e, s. 79.

ulusal kimliğinin korunmasında ve geliştirilmesinde kilit rol oynamışlardır. Kürdistan'da medreselerde yetişen bazı önemli Kürd ulusal başkaldırı liderleri şunlardır:

1. **Şeyh Said:** 1925'teki Şeyh Said İsyanı'nın lideri olan Şeyh Said, medrese eğitimi-geçmiş bir dini liderdi. İsyan, Kürdlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra kendi kaderlerini tayin etme çabalarının bir parçasıydı.

2. **Seyit Rıza:** 1937-1938 yıllarında Der-sim İsyanı'nın lideri olan Seyit Rıza, Kürd ve Alevi kimliğinin korunması için mücadele etti. O da Kürd Alevi Ocağında eğitim almış bir dini liderdi.

Medrese eğitimi, bu liderlerin düşünsel ve ideolojik temellerini atmış, onları Kürd ulusal hareketinin önemli figürleri haline getirmiştir. Bu eğitim, dini bilgilerle birlikte sosyal ve politik farkındalık kazandırarak Kürd toplumunun önderleri olma yolunda onlara rehberlik etmiştir. Şeyh Ubeydullah Nehri, Şeyh Abdüsselam Barzani, Mele Selim, Salih Begê Henî, Bavê Tujo, Hesenanlı Halid Bey, Hasan Hişyar Sertî, Fehmi Bilal, Ferzende Bey, Elmecid Beye Sipki, Şeyh Ahdülkadir, Alişan Bey, Ali Şer Efendi, Qazi Muhammed, Mela Mustafa Barzani ve daha isimlerini yazmadığım Kürd liderlerinin hepsi medreselerde yetişmiş ve toprağa bağlı milliyetçidirler. Ancak isimleri zikrettiğim Kürd önder ve aydınlarının toprak temelli milliyetçilik bilinci 1900'lı yılların başındaki Türk, Balkan ve Arap milliyetçiliği kadar gelişkin olmadığını da söylemek yanlış olmaz.

Burada bir tespit daha bulunmak istiyorum. İsimlerini yazdığım bütün bu liderler eğer İmparatorluğun idari ya da askeri organlarında görev alsalardı, hiçbiri idam edilmezdi. Örneğin Mela Mustafa Barzani eğer kendi vatanında medreselerde değil de Bağdat ya da İstanbul'da eğitim görmüş olsaydı her mevkiye gelir, general de olurdu ancak ölümsüz ulusal lider Mela Mustafa Barzani olmazdı. Aynı şekilde Qazi Muhammed içinde söyleyebiliriz. Burada altını önemle

çizmek istediğim bir olgu da diasporada ya da sömürgeci ülke metropollerinde okuyan, eğitim gören ve bürokraside görev alan Kürd aydın ve ileri gelenlerinin sömürgecilerin kendilerine sunduğu konfor alanları ile ilgili birkaç not düşmek istiyorum. Osmanlı Devlet yetkilileri sürgüne gönderdikleri Mir ailelerinin ileri gelenlerini, onların çocuklarını Osmanlı eğitim sisteminden geçirerek mutasarrıf, askeri komutan, kaymakam vb mevkilere konumlandırması ve onlara İstanbul'da lüks köşkler ve konaklar vererek konfor alanları oluşturmasının altında yatan gerçek onları asimile ve rehabilite etmektir. Bu nesnel durum Osmanlı eğitim sisteminden geçen ve konfor alanları olan bu aydınların buldukları yerleri bırakıp ulusal mücadeleye katılmalarını zorlaştırmıştır. Bugün Türk eğitim sisteminden geçip Türk parlamentosuna giren ve o konforu yaşayan Kürd parlamenterlerin büyük bir kesiminin Türkiyeci olmaları bundandır. Ve bu süreci yaşayanlarda bu nedenle toprak temelli milliyetçilik gelişmemiştir. Kuşkusuz İhsan Nuri Paşa, Nuri Desimi ve son anda mücadeleye katılan Kör Hüseyin Paşa gibi istisnai örnekleri de kayda almak gerekir.

İşte bu yüzden 1900'lı yılların başında toprağa bağlı milliyetçiliği savunan Arap, Yunan ve Bulgar aydınları bağımsız devlet talep ederken, Kürd aydınlarının ezici çoğunluğu, Osmanlı'nın birliği içinde dil ve kültürel haklar talep etmişlerdir, özgürlük ve bağımsızlık talep etmemişlerdir. Ancak, Mekke emiri Şerif Hüseyin, İngiliz askeri diplomatlarla yaptığı diplomasi çalışmalarında «Biz Osmanlıyı istemiyoruz, padişahı istemiyoruz, halifeyi istemiyoruz, bağımsız bir devlet olmak istiyoruz» talebiyle hareket ederek kendisi Suudi kralı, büyük oğlu Abdullah Ürdün kralı küçük oğlu Faysal Irak kralı olmasıyla sonuçlanmıştır. Yani bir baba iki oğul üç devletin sahibi olmuşlardır. Bu süreçte, Türk aydınları da Osmanlı'nın dağılmasını istemiş ve bir Türk devleti kurulması için mücadele etmiştir. Balkan ulusları da aynı şekilde Osmanlı'nın dağılmasını istemiş ve sonuçta bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

Eğer 19. yüzyılın ortalarında Mirlikler tasfiye edilmemiş ve Kürd aydınları topraklarından koparılmamış olsalardı, muhtemelen Kürdistan'da toprak temelli milliyetçilik gelişecek ve Kürdler 1. Dünya Savaşı sırasında bağımsız bir devlete sahip olabilirdi. Osmanlı düşüncesi, bu durumu fark etmiş olacak ki Kürd toplumunun önde gelenlerini, öncülerini ve aydınlarını Kürdistan'dan çıkararak önlemler almıştır. Burada bir noktaya açıklık getirmek yararlı olacaktır. Osmanlı döneminde uygulanan politikanın ağırlık merkezi sömürgeci hegemonyadır. 19. Yüzyılın sonuna doğru sömürgeci politika Avrupa'da ve Osmanlı'da gelişmeye başlayan milliyetçilik akımıyla birlikte sömürgeci asimilasyon politikasına evrildi. 1870'ten sonra Diyarbakır'da kurulan Sübyan mektebinin kuruluşu bununla bağlantılıdır. Bu süreçte Kürdistan'dan Dersaadet'e gönderilen raporlarda Kürd mirlerinin ve aydınlarının niçin sürgün edilmesi açıkça ifade edilmektedir. Örneğin Prof Ahmet Kardam'ın «Cizre-Botan Beyi Bedihan Direniş ve İsyân Yılları» adlı kitabında geçen bir raporda şöyle ifade edilmektedir.

Anadolu Ordusu komutanı ve Kürdistan Eyaleti sorumlusu Osman Paşa 12 Ağustos 1847 tarihinde kaleme aldığı raporu Prof Ahmet Kardam kitabında etraflıca anlatmaktadır.

Osmanlının "ası" kategorisine soktuğu Kürt soylularını sürgüne gönderme politikasının geçmişi Sultan Selim zamanına kadar uzanmakla birlikte, kişilerin değil, tüm hanedan ailelerinin çoluk çocuk bütün fertleriyle sürgüne gönderilerek bölgedeki "köklerinin kazınması" politikasının "teorik" bir temele oturtularak sistematikleştirilmesinin Bedirhan Bey'in yenilgisiyle birlikte başladığı ve Cumhuriyet Türkiye'sine miras bırakıldığı anlaşılıyor. Bedirhan Bey ile Han Mahmud ve beraberindekiler büyük bir kabile halinde İstanbul'a doğru yola çıkarılırken, Anadolu Ordusu komutanı Osman Paşa'nın kaleme aldığı 12 Ağustos 1847 tarihli raporda bu sürgün politikasının, "dört ayaklı akılsız Kürtler ve onların eşkıya liderleri" olarak özetlenebile-

cek gerekçesi şöyle formüle ediliyordu:

Bedirhan'ın tuttuğu yolun kötülüğü tarif edilecek gibi değildir. (...) O bakımdan gerek kendisinin ve gerekse onun münafıklık tasavvuruna sarsılmaz bağlılıkları apaçık olan hain avenesinin bundan böyle buralara [Kürdistan'a] asla ayak basmalarına izin verilemez. (...) çünkü bunlar öteden beri bu civarda çevreleri geniş kişiler oldukları gibi, çoğu Kürt taifesi de dört ayaklılar gibi olduklarından ve sözü geçen kişilerin eşkıyalığa sevk edici sözlerinin peşinden gidip onların yerini alacaklarından, diyelim bundan 20 sene sonra içlerinden biri affedilip bu semtlere gelecek olsa, akılsız Kürdistan ortamında çeşitli karışıklıklar yaşanabilir. (...) bunların asla ıslah olmayı kabul etmeyecekleri kanıtlanmıştır. O nedenle, bundan sonra uygun görülecek meskenlerinde sürekli koruma altında tutulmaları ve yazışıp haberleşmeye bile fırsat bulamamaları şart görülmektedir.

Osman Paşa'nın önerdiği sürgün politikasının iki temel dayanağı olduğu görülüyor. Birincisi, halkı eşkıyalığa sevk edenler, "ıslah edilmeleri mümkün olmayan" Kürt beyleridir. İkincisi, Kürtler "dört ayaklılar gibi akılsız oldukları için" bu beylerin peşine takılmaktadırlar. O halde, beyler tüm aile fertleriyle birlikte, Kürdistan'a bir daha ayak basmamak üzere sürgün edildiklerinde, Kürtleri zapturapt altına alıp Kürdistan'da asayişini sağlamak mümkün olacaktır. Nitekim daha şimdiden, "Bohtan ile Van tarafları ... sıkıntıdan tamamıyla arındırılmış ve fitne ve zulüm alevinin kıvılcımlarından eser kalmamıştır.

Osman Paşa'nın formüle ettiği bu sürgün politikası, iki temel gerekçesiyle birlikte, Dersaadet ve Sultan Abdülmecid tarafından aynen benimsenir: Meclis-i Has (26 Temmuz 1847): Hem Bedirhan Bey'in ve ailesinin ... hem de benzerlerinin ve yarıdakçılarının ne kendilerini ve ne de ailelerini oralarda bırakmak caizdir; cümlesinin oralardaki köklerini kazımak şarttır.⁹

9. Kardam, Ahmet, Cizre-Botan Beyi Bedihan Direniş ve İsyân Yılları, İstanbul: Dipnot Yayınları: s. 375, 376

Kürd Mirlerinin tasfiye edilmesi Kürdistan'ın yeniden işgal ve ilhak süreci başladık-
tan günümüze kadar devam eden tarihsel
süreç içinde Kürd aydınlarının Kürdistan
toprağından ve halkından koparılması ulus-
laşma ve Kürd milletinin düşün dünyasında
büyük tahribatlar yaratmıştır. Bu kopuşun,
toprak temelli milliyetçiliğin oluşmasını en-
gellenen önemli bir etken olduğunu, Kürd ay-
dın çevresinin düşünce dünyasında etkili bir
şekilde gözlemlemiş bulunuyoruz. Çarpıcı ol-
duğu için bir örnek vermek gerekirse, Diyar-
bakır Emniyet müdürlüğü tarafından İstan-
bul'a sürgün edilen ve uzun süre İstanbul'da
yaşayan Musa Anter'in "biz Bodrum'suz ve
İzmir'siz yapamayız" demesi de bu gerçeği
somutlamaktadır. Bu tahribatın etkisi günü-
müzde de devam etmektedir. Kürd aydınlar-
ının Kürdistan'dan sürülmesi politikasına
en çarpıcı örneklerden biri olduğu için Musa
Anter örneğini verdim. İlginç olduğu için
Musa Anter'in bize yaptığı anlatımlardan bir
anımı daha yazmak istiyorum. Yanılmıyor-
san 1970 li yıllarda Diyarbakır Emniyet mü-
dürü sokakta Musa Anteri görür ve ona Di-
yarbakırı terk etmesini ister. « Kürdler seni
burada gördüğünde akıllarına Kürdçülük ge-
liyor bu nedenle burayı terk edeceksin »der.
Yıllar sonra Musa Anter tekrar Diyarbakır'a
gelir. Bu sefer iki gün sonra katledilir. Bu
çarpıcı örneği belleklerde kalmalı diye hatırlat-
mak istedim. Osmanlı-Türk düşüncesinin
öncüleri, Kürd ileri gelenlerinin ve aydınlar-
ının kendi topraklarından kopmasının, va-
tan temelli milliyetçi düşüncenin oluşmasını
engellenebileceğini düşünmeleri onların ne
kadar uzak görüşlü toplum mühendisliği uz-
manları olduklarını göstermektedir. Bu yüz-
den, özellikle Kürd Mir ve aydınlarının Kür-
distan'dan kopmaları istenmiştir.

10. Sömürgeci İlhakın Gerçekleşme- diği Alanlar

Şimdi de Kürdistan'da sömürgeci ilhakın
gerçekleşmediği bölgelerinde, entellektüel
birikim ve bu zemin üzerinde filizlenen
tarih, toplum ve ulus bilincinin seyrini
irdeleyelim. Özellikle bu olgunun üzerinde
düşünülmesi, araştırılması ve çalışılması

gerektiğini düşüyünorum. Kürdistan coğ-
rafiyasında Osmanlıya mutasarrıf ve askeri
komutan vermiş bölgelerle, vermemiş
bölgeler arasında siyasal durumun farklılık
gösterdiğini bugün bile gözlemlemek
mümkündür.

Örneğin Barzan- Behdinan bölgesi hiçbir
dönem sömürgeci imparatorluklara komutan
ve mutasarrıf verilmemiştir. Hasan Yıldız'ın
"20. Yüzyılın başında Kürd siyaseti ve moder-
nizim" ile "Aşiretten ulusallığa" eserleri bu
konuya ilişkin zengin tespit ve bilgilere yer
verilmiştir. Kürdistan'ın Barzan-Behdinan
bölgesinde sömürgeci ilhak gerçekleşmemiş
ve bu nedenle eğitim, öğrenim bu topraklar
üzerindeki medreselerde yapılmıştır. Ba-
sılı materyaller yine bu topraklar üzerinde
hayat bulmuştur. O dönemin önemli Kürd
aydınlarından *Hisnî Mukriyanî*, Matbaayı
Kürdistan'a ilk getiren Kürdolog olarak da
dikkat çekmektedir. Matbaayı önce Halep'te
kurmuş, daha sonra Revanduz'a getirmiştir.
Öldükten sonra kardeşi *Giw Mukriyanî*, mat-
baayı Revanduz'dan Hewlêr'e taşımıştır.

Buradan da görüyoruz ki toprağa dayalı mil-
liyetçiliğin gelişebilmesi için gerekli olgular
olan okul ve üniversite işlevi gören medrese-
ler, matbaa ve basın ve yayın faaliyetleri gü-
ney ve doğu Kürdistan'ın sömürgeci ilhakın
gerçekleşmediği alanlarda hayat bulmuştur.
Yine Barzan -Behdinan bölgesinin en önemli
liderlerinden Şeyh Abdüsselam Barzani ken-
di toprağındadır ve burada Kürd dili için ve
bağımsızlık mücadelesi yürütmektedir. Bu
örnek toprağa bağlı olanların düşünce yapı-
sının toprak temelli milliyetçilik biçiminde
şekillendiğini gösterir. Şeyh Abdüsselam
Barzani, Brifkan köyünde Kürdistan'ın çeşit-
li bölgelerinden gelen Kürd ileri gelenleri ile
yaptığı toplantıdan sonra Osmanlı devletine
gönderdiği mektupta Kürdçe eğitim için can
alıcı bir talebinin olması ileri bir öngörünün
sonucu olduğunu görüyoruz. Bunu büyük bir
tehlike olarak fark eden Osmanlı devleti bu
masumane talebi isyan olarak değerlendirmiş
ve Şeyh Abdüsselam Barzani'yi yakalama
kararı çıkartılmıştır. Şeyh Abdüsselam yaka-

lanmış ve Musul'da idam edilmiştir. Sömürgeci devletlere mutasarrıf ve bürokrat vermeyen ve kısımda olsa özgür kalmış Barzan ve Behdinan'da entelektüel birikim ulusal bilincin yeşermesine milli bir damarın kalıcı hale gelmesine sebep olmuştur. Bugün bu perspektifle Kürdistan'a bakıldığında bu bölge siyasetçilerin toprak temelli milliyetçi ve bağımsızlıkçı diğer bölgelerin ise gayri milli Türkiyeci, İrancı ve Irakçı ve Suriyeci olduğunu görüyoruz. Barzan, Behdinan'da melalar, aydınlar medreselerde mili bilinci oluşturdular. Bu nedenle Barzan, Behdinan ve Kafkasya Kürdistan'ında toprak temelli milliyetçilik oluşmuştur. Bu olgunun üzerinde önemle durulmalıdır. Toprak temelli milliyetçiliğinin pratik tezahürü olan Barzan-Behdinan olgusu Smith'in tezini doğrulayan bir süreç olduğunun altını çizmek istiyorum.

Kürdistan'ın diğer bölgelerinde gerek aydın ve ileri gelen liderlerin sürgün edilmiş olması ve sömürgeci ilhakin gerçekleştiği bölgelerdeki ileri gelen ailelerin imparatorluk merkezlerinde eğitilen gençleri mutasarrıf ve askeri komutan olarak görevlendirilmesi entegrasyonu ve birlikçi düşüncenin gelişmesine sebep olmuştur.

Barzan, Behdinan ve Kafkasya Kürdistan'ı dışında entelektüel birikim diasporada olmuştur.¹⁰ Oluşan bu birikim sağlıklı bir zeminde değil ütopyik Kürdistan tahayyülü üzerine kurulmuştur. Bilhassa, 1980'lerden sonra politik kaygılarla yaşanan göçle birlikte başlayan diaspora ve sürgün yaşamlarında Kürd aydınlarının 'vatan' tahayyülü ve milliyetçilik idealinin, Kürdistan yerinde yaşayan Kürd aydınlarının 'vatan' tahayyülü ve milliyetçilik idealinden farklılık arz ettiğini rahatlıkla görebiliriz. Diasporadaki aydın çevrelerin Kürdistan tahayyülü topraktan kopuk olduğu için toprak temelli milliyetçiliğe oturmuyordu. Bu düşünce soyut ve fantezi olarak kaldı. Buralarda toprak temelli milliyetçilik maalesef oluşmadı. Toprak temelli milliyetçiliğe negatif etkileyen bir diğer iki unsurda Türk resmî ideolojisinin vesayetin-

10. EK:1

deki marksist-sosyalist ideoloji diğeri islamist ideolojidir. Bu iki akım da uzun bir süre Kürd hareketini asıl rotasından koparmış ve sağlıklı bir zemine oturmasını engellemiştir.

Son olarak vatandan yani topraktan kopuşun Kürd edebiyatı ve sanatı üzerindeki etkisine değinmek yararlı olacaktır. Diasporada yaşayan yazar, aydın ve siyasal liderlerin Kürdistan'da yaşayan aydın, yazar ve siyasal liderlerle arasındaki zihinsel mukayesesi böylece daha iyi anlaşılacaktır.

11. Kürd Edebiyatı ve Hayali Vatan "Kürdistan"

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılın ilk yarısında, modernleşme adı altında başlattığı merkezileşme politikalarıyla Kürd Mirliklerinin teritoryal anlamda uzun yıllar sahip olduğu idari ve politik statüsünü ortadan kaldırdığını anlatmıştık. Bu süreçte birçok kez baş kaldırıp kolektif bir mücadele veren Kürdlerin statüsüzlüğü, 1923 yılında kabul edilen Lozan Anlaşması çerçevesinde belirlenen emperyal ve sömürgeci devletleri tarafından paylaşılması uluslararası resmîyet kazanarak kesinleşti. Bahsedilen dört ülke arasında bölünmüş olan Kürdler, sınırları dahilinde kaldıkları bu ülkelerde sosyokültürel ayrımcılık ve inkâr, ekonomik dışlanma, sürgün, katliam, asimilasyon gibi devlet politikalarıyla karşı karşıya kaldılar. Kürdlerin teritoryal anlamda maruz kaldıkları söz konusu parçalanmışlık hali ve ulusal kimlikten dolayı karşılaştıkları baskı ve şiddet, onların günümüze kadar sürecek olan modern anlamda bir ulusal kurtuluş mücadelesi başlatmalarının dinamiği ve temel kaynağı oldu. Tabii ki, bu mücadele genel itibarıyla bir «Birleşik Bağımsız Kürdistan» tahayyülünü gerçekleştirecek vatan özlemi ve arzusu ile sürdürüldü. Söz konusu ulusal mücadele ve vatan tahayyülü, Kürd entelektüel ve aydın dünyasında üretilen edebi eserlerin önemli bir teması olarak işlendi. Ancak zaman ve mekân bakımından aynı nitelikte bir tema olmadığı söylenebilir. Bilhassa, 1980'lerden sonra politik kaygılarla yaşanan göçle birlik-

te başlayan diaspora ve «sürgün» hayatında Kürdlerin «vatan» tahayyülü ve milliyetçilik idealinin, Kürdistan yerelinde yaşayan Kürdlerin «vatan» tahayyülü ve milliyetçilik idealinden farklılık arz ettiği, konunun edebi izdüşümünün de bu «farklılık» çerçevesinde vuku bulduğu ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, «sömürge ulus» kabulü ve bu ulusun «özgürleşme» arzusuna dayanarak işlenen ve «Kürdistan» isminde somutlaşan bu arzu ve tahayyülün edebi işlenişi ve anlatısı, Kürd edebiyat dünyasında diaspora/sürgün ve «vatan» deneyimine bağlı olarak farklı bir niteliğe bürünmüştür.

Genel anlamda ekonomik ve politik nedenlerle Kürdlerin deneyimlediği diaspora ve sürgün sürecinde, Kürd kimliğinin inşası ve bu kimliğe dair milliyetçilik temelli aidiyet duygusu ile «vatan» tahayyülü – «hayali vatan» da denilebilir- Kürd edebi üretiminde en öncelikli motivasyon kaynağı ve temalar olduğu söylenebilir. 1960'lı ve 1980'li yıllarda, temel nedenler -ekonomi ve politika-farklı olsa da iki önemli momentte özellikle Avrupa ülkelerine gerçekleşen Kürd göçü sonrasında oluşan Kürd diasporası, İsveç başta olmak üzere, bazı devletlerin sunduğu politik ve kültürel ortam ile ekonomik destekler dolayısıyla siyasi, sosyal, kültürel ve edebi faaliyetlerde bulundu. Ulusal kimliğin ve aidiyetin varlık bularak sürdürülmesi adına yürütülen bu faaliyetlerden edebiyatın özel bir işlev gördüğü söylenebilir.

Örneğin, Kürd diasporasının önemli sürgün yazarlarından Helîm Yûsiv, *Tirsa Bêdiran* (2016) isimli romanında anavatanı Kürdistan'ı bir «korku ülkesi», korkunun hakim olduğu bir ülke olarak betimlerken, bir Kürd'ün Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin Kürdistan'da yarattığı hakim korku ortamı nedeniyle Avrupa'ya doğru göç etme serüveni ni işlemektedir:

Eğer birgün sizden biri korku ile karşılaşır, nerede doğduğunu sorun. Size Suri-

ye, Türkiye, İran ve Irak arasındaki bölgede doğduğunu söyler. Korkuyu yakından tanımak ve korkunun ne olduğunu öğrenmek isteyen bir araştırmacı, yüzünü korkunun doğduğu ve yaşlandığı o sınırlara çevirir. Öyle bir ülkede doğmuşum ki, güneş korkuyla orada doğup batır.¹¹

Kürdistan'da yaşayan yazarlar, genellikle anavatanı doğrudan deneyimleyerek ve yaşayarak yazarken, diasporadaki yazarlar anavatanı hayal güçlerinde canlandırarak ve oraya duydukları özlemle yazabilirler. Kürdistan'da yaşayan yazarlar, genellikle Kürd toplumunun içinde bizzat bulunarak yaşanan bireysel ve kolektif deneyimleri doğrudan gözlemleme fırsatına sahiptirler. Gerek Kürdler arası ilişki ve iletişim tarzlarını, siyasi, sosyal, sınıfsal ve cinsiyet temelli tutumları, gerek Kürdler ile üzerinde yaşadıkları ve vatan kabul ettikleri Kürdistan coğrafyasında egemen devletler arasındaki ilişki tarzını hem bireysel olarak yaşayan hem de toplumsal olarak gözlemleyen bir konumdadırlar. Dolayısıyla, tam da ikamet edilen coğrafya ve mekân olarak Kürdistan'ın kendisi, yazarın metinlerinde işlediği vatan'ın kolonyalizm bağlamında tahayyülü olarak temsilini bulur.

Bu konuda, Kürdistan olarak «vatan» tahayyülüne istinaden toprak milliyetçiliği kaygısıyla yazılan Mihemed Şarman'ın *Kêmbêr* (2015) romanı örnek verilebilir. Şarman, romanında ironik bir şekilde Türk sol-sosyalist kesime ve Kuzey Kürdistan'daki ana akım Kürd siyasetinin bu kesimin «önder» isimlerine duydukları hayranlığa ve bu sol sosyalist kesimle olan yakın ilişkisine eleştiri getirirken, «toprak milliyetçiliği» anlamında «Kürdistanî»liğe dikkat çekmektedir.¹² Romanını bir yerinde de ünlü Kürd sanatçısı Şivan Perwer'in *Lo Misto* eserine dikkat çeken Şarman, şarkıda geçen «Misto neden toprak hakkını savunmuyor?» sözünü aktararak üstü kapalı bir şekilde Kürdlerin anavatan olarak toprak talebinde bulunması gerektiğine işaret etmektedir. Hatta Şarman, romanının «Freud

11. Yûsiv, Helîm, *Tirsa Bêdiran, Peywende Yayanları: İstanbul, 2016, s. 29.*

12. Şarman, Mihemed, *Kêmbêr, İstanbul: Avesta Yayınları, 2015, s. 284.*

Gitti Fanon Geldi ve Bok Kaldı¹³ başlığıyla yazdığı bir bölümünde, «Kürdistan için yeni bir teori» nin gerekliliğinden bahsetmekte, bunun için de Karl Marks, Freud ve Adler gibi isimlerin «kapıdan kovulması», Fanon, Steve Biko, Albert Memmi gibi anti-kolonyalist teorisinin önemli isimleri ile Michel Foucault gibi düşünürlerin « pencereden içeri -Kürdistan' alınması » gerektiğini belirtmektedir.

Toprak milliyetçiliği ekseninde «Kürdistan» mefhumu ile «vatan tahayyülü»nün Kürd edebiyatına, bilhassa da romanlara yansımalarının diaspora/sürgün ve «vatan» deneyimlerine bağlı olarak nasıl bir farklılık gösterdiği. Kürdistan'da yaşayan yazarlar, genellikle anavatanı doğrudan deneyimleyerek ve yaşayarak yazarken, diasporadaki yazarlar anavatanı hayal güçlerinde canlandırarak ve oraya duydukları özlemlerle yazabilirler. Kürdistan'daki yazarlar, vatanlarının gerçek ve somut varlığını, toprağını ve tarihini işlerken, diasporadaki yazarlar vatanlarını nostaljik ve idealize edilmiş bir şekilde işleyebilirler. Hakeza, Kürdistan'da yaşayan yazarlar, genellikle toplumun içindeki çatışma ve mücadeleleri doğrudan işleyerek politik ve toplumsal eleştiriler yapabilirken, diasporadaki yazarlar, genellikle sürgünün ve uzaklığın yarattığı psikolojik ve duygusal etkileri, kimlik arayışlarını ve aidiyet sorunlarını işleyerek daha kişisel ve içsel temalara odaklanabilmektedirler.

Kürdistan'da yaşayan ve kendi coğrafyasında eğitim görmüş siyasi liderlerin Kürd ve Kürdistan'a yaklaşımı, milli bilinç düzeyi, siyasal stratejik yaklaşımları ile diasporada yetişmiş siyasi liderlerin olaylara ve olgulara yaklaşımı aynı değildir. Diasporada yaşayanlarında iki kategoride ele almak daha doğrudur. Türk, Arap ve Fars metropollerinde eğitim görmüş siyasetçilerle Avrupa metropollerinde yaşayanlarında bakış açıları da farklılıklar vardır. Özcesi toprağa bağlı aydın, siyasetçilerin sosyal, kültürel durumlarının analizi özel olarak üzerinde çalışılması gereken bir olgudur.

13. Şarman, (2015), s. 196-98.

Kürd toplumu penceresinden bakıldığında da Kürd siyasi liderlerine bakışta da farklılık görülür. Kürd halkı kendi toplumunun içinde doğan, yaşayan ve mücadele eden siyasi liderlere yaklaşımı ile diasporada yetişmiş liderlere yaklaşımı aynı değildir. Örneğin dört parça Kürdistan'da Şeyh Sait, Seyid Rıza, Qazi Muhammed ve Mela Mistefa Barzani tanınır, sevilir ve toplum içinde sembolleşmişlerdir. Ancak Paris'de yaşayan Şerif Paşa ve İstanbul'da yaşayan ve birçok Kürd cemiyetinde faaliyet yürüten Kürd aydınlarını ise Kürd toplumu yeterince tanımaz. Bu olgu bile toprağa bağlı yazar, aydın ve siyasi liderlerin toplum tarafından daha çok be-nimsendiğini göstermektedir.

Sonuç

Osmanlı-Türk, Fars ve Arap sömürgecileri, defalarca işgal girişimlerinde bulunmalarına rağmen, Kürdistan'ın bazı bölgelerinde, özellikle Barzan ve Behdinan'da, sömürgeci ilhakı gerçekleştirilememişlerdir. Bu bölgelerde, medreselerde kendi iç dinamikleriyle oluşan entelektüel birikim, milli bilincin gelişimine katkıda bulunmuştur. Özellikle Barzan-Behdinan bölgesinde toprak temelli milliyetçiliğin köklerini bu olguda aramak yanlış olmaz. Ancak Kürd önder ve aydın sürgününün gerçekleştirildiği, Osmanlı İmparatorluğu'nun üst yönetim organlarına Kürd mutasarrıf ve askeri komutanların alındığı ve sömürgeci ilhakın gerçekleştiği bölgelerde, "topraksız" milliyetçilik ve birlikçi düşünce gelişmiştir. Bu bölgelerdeki siyasi liderlerin büyük bir kısmı Türkiye, Irak, İran ve Suriye'nin birliğini ve demokratikleşmesini istemektedirler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde özellikle İstanbul merkezli Kürd aydın ve siyasetçilerinin büyük bir kesimi, Osmanlılaşmayı, Osmanlıcılığı ve Osmanlı'nın birliğini savunmuşlardır. Bugün, Kuzey Kürdistan'da ana akım Kürd siyaseti, onları takip ederek hatta daha geri bir çizgiyi savunarak, Kürd milliyetçiliğinin önünü kesmek için ona ilkelik atfederek Türkiyelileşmeyi, Türkiye'nin birliğini ve demokratikleşmesi-

ni savunmaktadır. Aynı şekilde, Güney Kürdistan'ın Süleymaniye şehrinde bazı siyasi hareketlerin Süleymaniye'nin Irak'a bağlanmasını ve Irak'ın birliğini savunmaları büyük benzerlik arz etmektedir.

Öte yandan, 1900'lü yılların başında Şeyh Abdüsselam Barzani'nin temsil ettiği toprak temelli milliyetçiler, o dönemde dil ve bağımsızlığı savunmuşlardır. Şeyh Abdüsselam Barzani ile başlayan, Mela Mustafa Barzani ile devam eden bu çizgiyi bugün takip eden Kürd siyasi aktörlerinin bağımsızlık ve devlet talep etmeleri arasında büyük bir benzerlik vardır. Bu olgunun incelenmesi, tartışılması ve üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Bu bağlamda, Kürd milliyetçiliğinin tarihsel gelişimini ve bu süreçte entelektüel birikimin rolünü anlayabilmek için hem Osmanlı İmparatorluğu dönemi Kürd aydın ve liderlerinin hem de günümüz Kürd siyasi hareketlerinin incelenmesi önemlidir. Özellikle toprak temelli ve topraksız milliyetçilik kavramlarının, Kürd toplumu üzerindeki etkilerini ve bu iki yaklaşımın Kürd milli bilincinin oluşumundaki rollerini analiz etmek, Kürd siyasetinin geleceğine dair bir perspektif sunabilir.

Kaynakça

Kardam, Ahmet, Cizre-Botan Beyi Bedihan Direniş ve İsyân Yılları, İstanbul: Dipnot Yayınları

Temel, Celal, İlk ve Orta Kuşak Kürd Önder ve Aydınlar, İstanbul: İBV, 2024.

Kürdistan Devriminin Yolu, PKK manifestosu, 1978, 6. Baskısı.

Yûsiv, Helîm, Tirsâ Bêdiran, Peywendê Yyanları: İstanbul, 2016.

Şarman, Mihemed, Kêmbêr, İstanbul: Avesta Yayınları, 2015.

Ekler

Kafkasya Kürdistan'ı

Kafkasya Kürdistan'ında entelektüel birikim, Rus Kürdolog İ. A. Orbelli'nin öncülüğünde şekillenmiştir. Orbelli'nin ardından, öğrencisi Qanatê Kurdo, 1961 yılından itiba-

ren Leningrad Kürdoloji Bölümü'nün başkanlığını üstlenmiş ve 1985 yılına kadar 25 yıl boyunca bu alanda önemli çalışmalar yürütmüştür. Qanatê Kurdo, Kürd dili, edebiyatı, etnografyası ve folkloru üzerine 100'ün üzerinde eser kaleme almıştır. Bu süreçte, Erebe Şemo, Emîne Evdal, Casimê Celîl, Wezirê Nadîrî, Ahmedê Miraz, Cerdoyê Genco, Heciyê Cindî, Eliyê Evdirrehman, Usivê Beko, Seîde Îbo, Simoyê Şemo, Eskerê Boyik, Mikayilê Reşîr, Karlanê Çaçan, Miroyê Esed, Sima Sement, Ordixanê Celîl, Xelîl Muradov, Fêrikê Usiv, Aramê Çaçan, Nado Mahmudov, Eğitê Xudo, Emerikê Serdar, Çerkezê Reş, Tital Muradov, Tosinê Reşîd, Torinê Osman, Hinara Tacdîn, Timûrê Xelîl, Ahmedê Gogê, Elîxanê Memê ve Ezîzê Gerdenzerî gibi önemli isimlerin çalışmaları öne çıkmıştır. Bununla birlikte, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te de Baxçoyê Îsko, Şikoyê Hesen, Taharê Biro, Ezîzê Îsko ve Çerdoyê Esed gibi Kürd yazarlarının etkileyici eserler verdiği belirtilmelidir.

Kürdistan'ın Güneyi

Kürdistan'ın güneyinde Kürd milli uyanışının merkezleri medreselerdir. Çalışmalar esas olarak medreselerde yürütülmektedir. 1958'den sonra Bağdat Edebiyat Fakültesi bünyesinde Kürdçe Kürsüsü açılmıştır ve bu kürsü bünyesinde filoloji çalışmaları yapılmıştır. 1970 yılında yapılan otonomi antlaşmasından sonra Bağdat'ta kurulan Kürd Akademisi, Kürdoloji alanında kısa zamanda önemli bir bilimsel merkez hâline gelmiştir. Kürd Akademisi bünyesinde yılda bir kez çıkarılan ve her sayısı 800 sayfa olarak yayımlanan Kürd Bilim Akademisi Dergisi, Kürdoloji bilimi açısından zengin bir kaynaktır. Dr. Kemal Mazhar Ahmed ve Cemal Nebez'in çalışmaları da çok önemlidir. Ayrıca Alaaddin Seccadi (1915-1984), Prof. Maruf Xeznedar (1932) ve Dr. Mustafa Resul'ü (1934) de anmak gerekir.

Kürdistan'ın Doğusu

Kürdistan'ın doğusunda uzun süredir dikkat çekici Kürd araştırmaları yapılmaktadır. Bu konuda Mukriyanı Ailesi bireylerinin önemli katkıları olmuştur. İran ve Kürdis-

tan'ın doğusunda özellikle çeviri çalışmalarıyla Kürdolojiye katkı sunan Kerim Husamî, Seyid Muhammed Samedî ve Abdullah Hesen-zade'nin bazı çalışmalarına da değinmek gerekir. Kürdistan'ın doğusunda yapılan çalışmalardan biri de Kürd biyografi çalışmalarıdır. Bu alanda, Baba Mardux Ruhanî, Sadık Şafızade ve Salih İbrahim Muhammed'in çalışmalarında önemli katkılar görülmektedir.

Kürdistan'ın Batısı

Kürdistan'ın batısında 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde (1925-1945) bir araya gelen Kürd aydınlarından özellikle Celaded Bedirxan (1897-1951), bir Kürdolog olarak, Kürd Dili ve Edebiyatı ile Kürd Tarihi alanlarında çok önemli çalışmalar yapmıştır. Celaded Bedirxan'ın devrim niteliğindeki en büyük çalışması, kuşkusuz Latin harfleriyle Kürd alfabesini düzenlemesi ve bu alfabeyle Hawar (1932-1943) dergisinin yayımlanmasıdır. Ayrıca Ronahî (1942-1945), Roja Nû (1943-1946) ve Roja Nû'nun bir eki olarak çıkan Stêrk dergileri de önemli yayınlardır. Fransa'da 20. yüzyılın başlarında başlayan Kürdoloji çalışmaları, 1945 yılında Paris'te açılan Kürdoloji Kürsüsü'nün çalışmaları içinde devam etmiştir.

20. Yüzyılın Başında İstanbul

İstanbul 20. yüzyılın başında, Kürd araştırmacıların Kürdoloji çalışmalarını yürüttüğü önemli bir merkezdi. Kürdistan'ın kuzeyi, doğusu ve güneyinden gelen çok sayıda aydın bu çalışmalara katılmıştır. Halil Hayali, Hacî Qadirê Koyî, Emin Ali Bedirxan, Seidî Kurdî, Kürdizade Ahmed Ramiz, Mevlânazade Rifat, Kemal Fevzi, Müküslü Hamza, Memduh Selim, Şeyh Şefik Arvasi, Muhammed Mihri Hilav, Şükrü Mehmed Sekban, Ekrem Cemilpaşa, Kadri Cemilpaşa, Mikdat, Abdurrahman, Celadet, Kamuran, Sali, Abdürrezak ve Süreyya Bedirxan ve daha birçok

aydın ve araştırmacıyı sayabiliriz. Birinci jenerasyondan olan Halil Hayali, Hacî Qadirê Koyî, Emin Ali Bedirxan, Mikdad Midhat Bedirxan, Abdurrahman Bedirxan ve Abdullah Cevdet gibi isimler, daha sonra gelen aydınlara hocalık ve ağabeylik yapmıştır. Bu dönemde yapılan en önemli çalışmalardan biri, 22 Nisan 1898'de Mısır'ın Kahire şehrinde Mikdad Midhat Bedirxan tarafından çıkarılan Kürdistan gazetesidir. Gazetenin 5. sayısından itibaren sorumluluğu, Abdurrahman Bedirxan üstlenmiştir. Aynı dönemde Kürdoloji çalışmalarına da destek veren şu cemiyetler kurulmuştur: Kürdistan Azm-i Kavî Cemiyeti (1900), Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti (1908), Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti (1912), Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti (1912), Kürdistan Teali Cemiyeti (1918). Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti bünyesinde 1910 yılında kurulan Kürd Meşrutiyet Okulu da açılmış ancak uzun ömürlü olmamıştır. Okulun kuruluşunda Dr. Abdullah Cevdet, Bedirhanzade Abdurrahman Bey, Bediüzzeman Said Efendi, Mutkili Halil Hayalî Efendi ve Kürdizade Ahmed Ramiz de bulunmuştur. İttihat ve Terakki yönetimi, okulun uzun süre faaliyet göstermesine izin vermemiştir. II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan Kürdistan Teavün ve Terakki gazetesi, Şark ve Kürdistan Gazetesi, Roji Kurd, Hetawi Kurd ve Yekbûn dergileri ile 1918-1920 sürecinde yayımlanan Jîn, Kürdistan ve Serbesti dergi ve gazeteleri bu dönemde Kürdoloji adına önemli çalışmalardır. İstanbul'da 20. yüzyılın başında o dönemdeki Kürd aydınlarının çoğuna hocalık yapmış Hacî Qadirê Koyî'nin Kürdoloji çalışmaları çok değerlidir. İkinci Xanî olarak kabul edilen Hacî Qadirê Koyî modern Kürd milliyetçiliğinin öncüsüdür. 700 sayfalık divanı ne yazık ki İttihat ve Terakki yönetimi tarafından ele geçirilip imha edilmiştir.

Kürt meselesinde neredeyiz?

Prof.Dr. Mesut YEĞEN

Prof.Dr. Mesut YEĞEN

Kovara DENG

Ez jî dixwazim çend peyvan Kurdî bêjim. Gelek spas jibo dawetîya Kovara Deng û birêz Bayram Bozyl. Ez gelek kêyfxweşim ku îro ez li vir im, li Amedê me. Amed mala min e. Lê axaftina min jî dê bi tirkî be, biborin.

Başlayayım izninizle bu Kürtçe denemeden sonra. Konuşmamın başlığı “2024’te Kürt Meselesinde Neredeyiz? Konuyu üç aktör üzerinden değerlendirmeye çalışacağım. İktidar, CHP ve Kürt partisi üzerinden...”

2018’de Medyascope’da bir programda aktardığım bir iki kez de yazdığım bir tespitle başlayayım. 2018’deki programda, Kürt meselesinde geride kalan 20 yıla kıyasla en kötü döneme girdiğimizi iddia etmiştim. Tespitimin arkasında birbirini takip eden üç önemli gelişme vardı. 2015’te malum Çözüm süreci çökmüş, çökertme politikası başlamıştı. 2016 yılında Suriye’de Fırat Kalkanı Operasyonu, 2017 yılında da Irak Kürdistanı’nda referandum yapılmış, ardından da bildiğimiz sonraki gelişmeler yaşanmıştı.

Şunu demek istemiştim: 2017’den önce, aşağı yukarı üç parçada birden Kürtler önemli başarılar elde etmiş, Kürt hareketi her üç parçada da zirve yapmış, ancak ardından üst üste darbeler yemiş ve bahsettiğim karanlık döneme girilmişti.

Şimdi, 2024 itibarıyla söyleyeceğim ilk şey şu: En kötüsü geride kaldı. Yani 2018’de girdiğimiz karanlık dönem üç parçada birden gerileme eğilimine girmiş durumda. Ama Suriye ve Irak Kürdistanı üzerine değil Türkiye üzerine konuşmaya çalışacağım. Üç aktör üzerinden bakıp bu sonuca nasıl vardığımı açıklamaya çalışacağım kısaca.

İktidar ya da AKP-MHP ittifakı açısından bakıldığında ilk söylenebilecek olan şu: İktidar 2016-2024 arasında Kürt meselesinde yapmak istediklerinin büyük kısmını yapmış durumda. Ancak yapamadıkları da var ve yapamadıkları hem yapabildiklerini muhafaza etmeyi güçleştirmeye başlamış durumda hem de önemli arızalara, bir takım komplikasyonlara yol açıyor. Açıklamaya çalışayım.

Öncelikle, iktidar esas yapmak istediğini, Kürt meselesini yönetilebilir kılmayı ve Kürt meselesinin ayakta tuttuğu iki aktörü zayıflatmayı başardı. 2015’ten sonra çok kısa bir zaman içerisinde PKK Türkiye sınırları içerisinde aşağı yukarı sıfırlandı ve Kürt partisi Türkiye siyasetine istikamet verebilme, Türkiye siyasetinde oyun kurucu aktör olma kapasitesinden mahrum edildi. İkincisini gerçekleştirebilmek için nelerin

yapıldığını anlatmama gerek yok. Malum, olağanüstü hâl süreklileştirildi, belediyeler neredeyse sekiz boyunca kayyımla yönetildi, Kürt partisinin önemli isimleri cezavine konuldu, Kürt kimliği, Kürt meselesi kriminalize edildi, vs.

Ama bütün bunlardan çok daha önemli birkaç bir şey yapıldı. Evvela, 1876'dan beri Türkiye siyasetinin en önemli kurumu olan meclisi önemsizleştirecek bir hükümet sistemi değişikliği gerçekleştirildi. Aynı anda müesses nizamın kimyası değişti. İslamcılığı törpülenip, milliyetçiliği ve devletperestliği kuvvetlendirilen AKP MHP'yle beraber müesses nizamın esas aktörü oldu.

Bütün bu yapılanlar iktidar açısından sonuç verdi. 1990'dan sonraki 25 sene boyunca siyasi gündemin tepesinde kalan Kürt meselesi gündemin gerilerine düştü ve Kürt partisinin Türkiye siyasetindeki gücü budandı. Malum, terör meselesi koduyla anılan Kürt meselesi kamuoyu yoklamalarında artık Türkiye'nin en önemli meseleleri arasında ilk beşte bile yer almıyor.

Bunlar iktidarın yapabildikleri.

Ama bir de iktidarın yapamadıkları var ve onlar da yapabildiklerini sürdürmeyi zorlaştıracağına benziyor. İktidarın yapamadıkları tabii ki yapabildikleriyle yakından ilgili. Meselenin kaynağıyla değil de tezahürleriyle uğraşmasının doğal sonucu olarak Kürt meselesi ya da Kürt vatandaşların Türkiye devletinin onlar için takdir ettiklerinden duydukları memnuniyetsizlik, geride kalan on sene boyunca değişmedi. Kürt kimliğinin kriminalize edilmesine, olağanüstü hâlin süreklileştirilmesine, Kürt siyasetçilerin cezalandırılmasına rağmen Kürtlerin büyük çoğunluğu Kürtlüklerinden, Kürtlükle ilgili haklarının peşinde olmaktan ve Kürt partisini desteklemekten vazgeçmedi.

Özetle, geride kalan on sene içerisinde Kürt meselesi gündemden düştü ve Kürt siyasetinin Türkiye siyaseti üzerindeki etkisi azaltıldı ve lakin Kürt meselesi olduğu yerde kaldı.

Bu durum iktidar açısından bazı komplikasyonlara yol açmış durumda.

Komplikasyonlardan ilki eksik meşruiyet. 2011'de her iki Kürdün biri iktidar partisini desteklerken bugün ancak her on Kürdün ikisi iktidar partisini destekler durumda. Bu hal Kürt meselesinde takip edilen siyasetin ve iktidarın Kürtler nezdindeki meşruiyetinin zayıfladığını gösteriyor. İktidar açısından bir meşruiyet açığı ortaya çıkmış durumda.

İkinci komplikasyon Kürt meselesinin kriminalizasyonunun doyum noktasına ulaşmış olması. Hem PKK'nin etkisizleştirilmesi hem de kriminalizasyon ve beka kartlarının aşırı kullanımı Kürt meselesini ve Kürt siyasetini kriminalize etmenin doyum noktasına ulaşmış olabileceğini gösteriyor. Suriye Kürdistanı'na büyük bir operasyonla kriminalizasyon marjı genişletilebilir ancak bu da ekonomik ve diplomatik açıdan yeni komplikasyonlara yol açabilir.

Üçüncü komplikasyon iktidardan düşme riskinin oluşması. AKP kaybettiği Kürt seçmenleri geri kazanamazsa ve kriminalizasyonun doyumuna ulaşmasından ötürü CHP önümüzdeki süreçte Kürt meselesine ve Kürt siyasetine yaklaşmaya başlarsa AKP-MHP ittifakı iktidardan düşebilir.

Bu vaziyet iktidarın Kürt meselesinde 2015 sonrasında yaptıklarına bağlı olarak bir miktar başarılı olduğunu ancak elde edilen başarının maliyetinin 2024 sonrasında başarısızlık olabileceğini gösteriyor. Bu da 2024'ten sonra Kürt meselesi etrafında yeni siyasi gelişmelerin yaşanabileceği anlamına geliyor. Kürt meselesini de kapsayan bir normalleşme, Kürt meselesini dahil etmeyen ya da zayıf biçimde dahil eden ve esas olarak AKP'yle CHP'yi yeni bir anayasada uzlaştıran bir normalleşme ve tabii sertleşme bu muhtemel gelişmelerden başlıcaları.

Kürt meselesinde neredeyiz sorusuna CHP açısından baktığımızdaysa görünen şu: Kürt meselesinde iktidarın takip ettiği Kürt meselesini baskılama ve Kürt siyasetini

etkisizleştirme siyasetine aman aman itiraz etmemesine, hatta bazı durumlarda bu siyasete onay vermesine rağmen, CHP sadece muhalefetin merkezinde olduğundan hem Kürt partisinin neredeyse karşılıksız kurumsal desteğini alabildi hem de Kürt seçmenlerin ilgisine mazhar olmaya başladı. Bu durum şu anlama geliyor: İktidarın Kürt meselesini gündemden düşürmesi, Kürt siyasetini etkisizleştirilmesi ve Kürtlerin Türkiye siyasetinden beklentilerinin düşürmesi, CHP'ye maliyeti düşük bir fırsat penceresi açmış durumda. Bu da şu demek: Kürt meselesinde 2018'de bulunduğumuz durumdan daha iyi bir durumdayız. Çünkü meselenin gidişatına müdahil etmeye hazır yeni bir aktör var. Başka bir şey yapmanın imkânı var mıdır diye düşünmeye ya da yoklamaya başlayan bir aktör katılıyor siyaset sahnesine.

Üçüncü olarak, Kürt partisi açısından değerlendireyim. Kürt partisi derken HEP'ten DEM'e uzanan geleneğin partisini kastediyorum. 2015 - 2024 arası iktidar açısından başarısızlığın eşiğine getirmiş bir başarı dönemi olmuşken, Kürt partisi açısından, bekleneceği üzeri hemen hemen tam tersi olmuş durumda. Kürt partisi 2015-2014 arasında epey etkisizleşmişken şimdi yeni imkanlarla karşılaşmış görünüyor. Kürt meselesinin çözülmeyip baskılanması iktidar açısından komplikasyonlara yol açarken, Kürt partisi açısından yeni imkanlara, taze fırsatlara kapı aralamış görünüyor.

Bu yeni imkân ve fırsatlara geçmeden önce 2015-2024 dönemine dair birkaç tespit yapmak istiyorum. Kürt partisinin oyun kurucu parti olmaktan çıkıp etkisizleşmesinin ardında tabii ki aldığı seçmen desteğinin azalması ve adeta vebalı muamelesi görmeye başlaması, 'dokunulmazlar' statüsüne itilmesi vardı. Lakin, 2015'ten sonra çözüm sürecinin çökmesi ve devreye alınan kesif baskı siyaseti bu iki sonuca yol açan esas sebep olmakla beraber tek sebep olmadı. Türkiyelileşme ve sivilleşme eğilimine rağmen Kürt partisinin üzerine PKK'nin gölgesinin düşmesi ve Türkiyelileşme siyasetini yeni

duruma göre güncelleyememek gibi Kürt partisiyle ilgili sebeplerle beraber toplumsal ve demografik değişim gibi daha nesnel faktörler de bu sebepler arasında oldu. Kürt nüfusun giderek daha genç, daha eğitilmiş, daha şehirli ve daha az yoksul hale gelmesi Kürt partisine olan bağlılığı azaltırken, siyasete ilgisizliği ve başka siyasi aktörlere olan ilgiyi artırdı. Keza, doksanların HEP'ini 2010'ların BDP'sine ulaştıran düşük yoğunluklu çatışma ya da kirli savaş mağdurlarının nüfus içerisindeki payı azalırken, onların da enerjileri azaldı.

Bütün bu sebeplere bağlı olarak geride kalan yaklaşık on sene içerisinde Kürt partisinin gücü ve etkisi azaldı ve lakin birkaç şey daha oldu. İlk, Kürt partisinin gücü beklendiği ya da hedeflendiği kadar azalmadı. Son iki seçimin de gösterdiği üzere Kürt partisi halen % 10'a yakın oy alabiliyor ve Kürt şehirlerinde rakipsiz. İkincisi, iktidar partisinin Kürtlerden gördüğü destek dibe vurdu. Ama hepsinden önemlisi Kürtler Kürtlüklerinden vazgeçmeye niyetleri olmadığını gösterdi. Hem kamuoyu yoklamaları hem de seçimlerde Kürt partisine verilen desteğin azalması da olsa süregitmesi ama daha önemlisi iktidardan uzaklaşma Kürt meselesinin orta yerde durduğunu gösterdi.

Bu vaziyet Kürt partisinin önünde yeni imkanların ve taze fırsatların açılması anlamına geliyor. Vaziyet Kürt partisine her şeyden önce şunu söylüyor: Dayanacak kuvvetli bir zemin, açılacak yeni alanlar var.

Ancak bu fırsatların ve söz konusu kuvvetli zeminin hakkınca kullanılabilmesi ayrı bir bahis. Bunun olabilmesi için yapılması gerekenler var. Yapılması gerekenler kanımca şunlar...

Öncelikle şunun idrak edilmesi gerekiyor: Kürt partisinin 2019 - 2024 arasında takip ettiği, muhalefetle yanaşık düzen siyasetinin Kürtlere bir faydası olmadı. Olmadı, çünkü bu siyaset bir yandan iktidarla müzakere imkanını ortadan kaldırırdı, diğer taraftan da muhalefete kan

kaybedildi. Üstelik bir de iktidar Kürt partisinin muhalefet verdiği destek üzerinden muhalefete şantaj yapabildi. Bu yanaşık düzen siyasetinin olumsuz çıktılarını ortadan kaldırmak için Kürt partisinin iktidardan da muhalefetten de özerkleşmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir de mevcut Türkiyelilik programının güncellenmesi gerektiğini.

Güncellenmiş bir Türkiyelilikten kastım Kürt partisini Kürdistanî olmayan bir Kürt partisi olarak yeniden inşa etmek. Kürt partisini Kürtleri tüm dertleriyle ve kesimleriyle temsil edebilecek bir Kürt partisi kılmak. İhtiyacın bu olduğunu düşünüyorum. Bu düşüncemin ardında şu türden bir tespit var: DEM geleneğinin 2012'ten beridir peşine düştüğü ve esas olarak Türkiye soluyla ittifak yaparak Türkiye'yi demokratikleştirmeye ve Kürt sorununu çözmeye çalışmak stratejisine yaslanan Türkiyelileşme siyaseti giderek daha az Kürdü heyecanlandırıyor ve Kürt olmayanları da partiye çekmiyor. Seçim sonuçları Türkiyelileşme adıyla anılan siyasetin ya da bu siyasetin hâkim yorumunun artık çalışmadığını, en azından işe yaramadığını gösteriyor. Bunun ardında da zannımca şu var: Kürtlerin genel olarak Türkiye demokrasisi için mücadele etme enerjileri kimlikleri için mücadele etme enerjileri kadar kuvvetli değil. Daha doğrusu Kürt partisinin siyasetinin odağına Kürtlük yerine Türkiye demokrasisinin konması Kürtlerin enerjisini düşürüyor. Fikrim bu. Aslında bunda çok şaşırarak bir şey de yok. Demokrasi Kürtler de dahil kalabalıklar için rasyonel bir mevzuken, kimlik Kürtler de dahil kalabalıklar için daha çok duygularla ilgili ve ikincisinin yarattığı siyasi enerji daha yüksek. İnsanlar dilleri için, dinleri için gösterdikleri has-

sasiyeti demokrasi için göstermeyebiliyor. Nitekim, Türkiyeliliğin hâkim yorumunda kimlikle, Kürtlükle ilgili talepler geri planda kaldı, bu da Kürtlerin siyasi enerjisini azalttı. Sözünü ettiğim enerji kaybını durdurmanın bir yolunun güncellenmiş bir Türkiyelilik programından ve Kürt partisini kuvvetli bir egemenlik iddiası olmayan bir Kürt partisi kılmaktan geçtiğini düşünüyorum.

Öte yandan, Türkiyelilik programını güncellemek ve Kürt partisini Kürdistanî olmayan bir Kürt partisine dönüştürmek ihtimalinin kuvvetli olmadığını da belirtmek zorundayım. Şundan dolayı: Kürt partisinde kadrolarının tek tipleşmesi, Öcalan'ın süregiden tecridi, Selahattin Demirtaş'ın siyaset orucu, Kürt kalabalıklarının büyüyen ilgisizliği, DEM'in kulvarındaki alternatifsizliği, bütün bu faktörlerin hepsi birlikte düşünüldüğünde, bugünkü Kürt siyaseti vasatından Kürt partisi için yeni bir rota ya da mevcut rotanın yeni bir yorumunun çıkması pek muhtemel görünmüyor.

Dolayısıyla, şu iki öngörüyle bitirebilirim: 1. Kürt partisinin önünde yeni imkanlar, taze fırsatlar olmakla birlikte, Kürt partisi bu imkân ve fırsatları kullanmak üzere kendisini yenilemek yerine şimdiye kadar yapılanları yapmaya, şimdiye kadar söylenenleri söylemeye devam edecek görünüyor. 2. Kürt meselesinde en kötüsü geride kalmış olmakla birlikte hızlı bir ferahlama dönemi henüz ufukta görünmüyor.

Teşekkür ederim.

**Dr.Mesut Yegen'nin Deng Dergisi'nin 01.06.2024 tarihinde Diyarbakır'da gerçekleştirdiği "Kürt Meselesi ; Nasıl Bir Gelecek Konferansı"nda yaptığı konuşma...*

Kürdlerin geleceği konusunda birkaç söz

İsmail BEŞİKÇİ

İsmail BEŞİKÇİ

Kovara DENG

Deng Dergisi, 1 Haziran 2024 günü, Diyarbakır'da 'Kürt Meselesi: Nasıl Bir Gelecek Konferansı' düzenledi.

Konferans, Deng Dergisi Genel Yayın Yönetmeni A. Mecit Durmuş'un açış konuşmasıyla başladı.

Konferans üç oturum halinde gerçekleşti. Birinci oturumun başlığı 'Ortadoğu'da Kürt Meselesi Kazandı Yeni Boyutlar'dı. Bu oturumda Arzu Yılmaz, Salar Osman, Kawe Mahmut konuştular. Bu oturumun moderatörü Sedat Yurttaş'tı.

İkinci oturumun başlığı, '31 Mart Seçimleri Sonrası Siyasi İklim ve Kürt Meselesinin Çözümüne olası Etkileri' idi. Necdet İpek-yüz'ün moderatör olduğu bu bölümde Cuma Çiçek, Roj Grasun, Mesut Yeğen konuştular.

Son oturumun başlığı, 'Kürt Siyasi Aklı. Yeni Bir Yol Bulmak'tı. Bu bölümde İbrahim Gürbüz, İsmail Beşikçi, Mesut Tek konuştular. Bu oturumun moderatörü Mahmut Bozarslan'dı.

Konferans, Deng Dergisi Yayın Kurulu üyesi Bayram Bozyel'in kapanış konuşmasıyla son buldu. Her oturumdan sonra gerçekleşen soru-cevaplarla çok sağlıklı, önemli, değerli bir konferans oldu.

Bu Konferansta, 'Kürdlerin Geleceği Konusunda Birkaç Söz' başlıklı bir bildiri sundum.

Bu bildiri şöyle:

Kürdler, tarihsel vesikalar ve arkeolojik buluntular bakımından çok zengin bir halktır. Mezopotamya'nın geçmişi hakkında bilgi veren kazıların çoğu Kürdistan'da yapılmıştır. Fakat Kürdler bir devlete sahip olmadıkları için, bu tarihsel vesikaları, arkeolojik buluntuları değerlendirecek, analiz edecek kurumlar oluşturamamışlardır. Bu durum, söz edilen tarihsel vesikaların, arkeolojik buluntuların, Kürdlere komşu olan, Kürdlerin geleceği hakkında belirleyici olan ve aynı zamanda Kürdlere hasım olan devletler tarafından yağmalanmasını sağlamıştır. Bu, "Bir ulusun en büyük felaketi tarihlerinin ona hasım olanlar tarafından yazılmasıdır" sözüne tam tamına uyan bir süreçtir.

Mehmet Öncü, Elî Teter Nêrweyî'nin Antik Kürdistan kitabına yazdığı önsözde bu ilişkileri etraflıca ele almaktadır. Mehmet Öncü'nün söz edilen bu kitabın çevirmeni olduğu da bilinmektedir.

Bu, Mustafa Kemal'in, 1930'larda, neden ısrarla Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi kurumlar oluşturmaya gayret ettiğini anlatmaktadır. Bu, Türk ulusu oluşturma çabasıdır. Fuad Önen, bu süreci, mevcut Türk Devleti'ne, Türk ulusu oluşturma çabası olarak değerlendirmektedir. Burada şu çelişkinin belirtilmesi de gerekir. Türklerin hızlı bir şekilde uluslaşması için her türlü teşvik, ödül gündeme getirilmiştir. Kürdlerin uluslaşmasının önünü kesmek için ise, her türlü baskı, zulüm, hayata geçirilmiştir. Kürdlerin, Kürdçe'nin inkarı, köyleri evlerin yakılıp yıkılması, kitlesel sürgünler vs. uluslaşmanın önünü kesmek için gündeme getirilen politikalar, uygulamalardır.

Bu tarihsel vesikalar, arkeolojik buluntular, Kürdlere hasım olan devletlerin oluşturdıkları kurumlar tarafında değerlendirilmektedir. Arkeolojik kazılar yine bu devletlerin oluşturdıkları kurumlar tarafından yapılmaktadır veya batılı arkeologlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Her iki durumda da Kürdler saf dışıdır. Bu süreçte, Kürdlere komşu olan, Kürdlerin geleceğini belirleyen bu devletler kendi politik ihtiyaçlarını karşılayacak bir Kürd tipi de oluşturmaya çalışmaktadırlar. Örneğin Araplar, Kürdlerin yaşadığı toprakların da zaten Arap toprakları olduğunu söylemektedirler. Örneğin Arap Baas Partisi'yle Mela Mustafa Barzani arasındaki temel anlaşmazlık bu noktada beliriyordu. Farslar da İran'ın politik ihtiyaçlarını karşılayacak bir Kürd tipi yaratma peşinde koşmaktadır. Türkiye ise, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, Kürdlere, Kürdistan'a ait bütün maddi, manevi değerleri, kendi ganimeti olarak algılamaktadır.

Kürdistan'da gerçekleştirilen arkeolojik kazıların önemli bir kısmının batılı arkeologlar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Ama bu arkeologlar çalışmalarını özgür bir şekilde gerçekleştirememektedir. Onların yanına ilgili devletler tarafından muhakkak bir asistan verilmektedir. Buluntular, daha çok bu asistanların görüşleri doğrultusunda değerlendirilmektedir. Bazan da bu kazıla-

rı yapacak arkeologlarla sözlü anlaşmalar yapılmaktadır. Bu arkeologlardan, buluntular hakkında Kürdlerden söz etmeyeceklerine hatta, Kürdleri ima edecek bir değerlendirmede bulunmayacaklarına dair söz vermeleri aksi halde, araştırma, kazı ruhsatlarının iptal edileceği vurgulanmaktadır. Barzan Bölgesi'ndeki Şanidar Mağarası'ndan yapılan arkeolojik kazılar bu anlayış çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Burada, şu konunun belirtilmesi de önemlidir. Londra Müzesi'nin, Paris Louvre Müzesi'nin, Mezopotamya Arkeolojisi ile ilgili bölümlerinde sergilenen arkeolojik buluntuların önemli bir kısmı Kürdistan'da yapılan arkeolojik kazılar sonunda elde edilmişlerdir. Bunların sergileneceği esas alanlar elbette Hewler, Süleymaniye müzeleri olmalıdır. Ama Kürdlerin bu arkeolojik kazılar sürecinden uzak tutulduğu bilinmektedir. İstanbul'da Gülhane Parkı'ndaki Arkeoloji Müzesi'nde Mezopotamya Arkeolojisi ile ilgili bölümde sergilenen buluntular konusunda da aynı şeyler söylenebilir.

Bu buluntuların, Paris'e, Londra'ya götürülmesinin şöyle iyi bir yönü olduğu da söylenebilir. Bu şekilde IŞİD gibi barbarların saldırılarından, tahribinden korunmuş olmaktadır.

**

Kürdlerin geleceği hakkında konuşuyoruz. Bu, Kürdlerin geçmişi ile çok sıkı bir şekilde irtibatlı bir durumdur. Bu da şu temel soruyu sormamızı gerekli kılmaktadır. Kürd sorunu nedir? Kürdistan sorunu nedir? Kürd sorunu, Kürdistan sorunu, 1920'lerde, Milletler Cemiyeti döneminde, Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması, paylaşılması ve Kürdlerin bağımsız devlet kurma haklarının gasbedilmesidir. Takriben yüz yıl önce çözümlenmesi gereken bir sorundan söz ediyoruz.

Şöyle düşünelim: Birinci Dünya Savaşı sonunda, Almanya ile birlikte Osmanlı da yenildi. Savaşta yenilen devletlerin sömürgeleri, yenen devletler tarafından paylaşıldı. Bu süreçte, Osmanlı

İmparatorluğu'nun, Mezopotamya'daki, Ortadoğu'daki toprakları Büyük Britanya, Fransa ve İtalya tarafından paylaşıldı. Büyük Britanya'ya bağlı, Irak, Ürdün, Filistin manda devletleri kuruldu. Fransa'ya bağlı olarak da Suriye ve Lübnan manda devletleri kuruldu. Manda kavramını bir çeşit sömürge olarak değerlendirebiliriz.

İşte bu dönemde bir de Kürdistan kurulmalıydı. Diyelim sömürge bir Kürdistan. Kaldı ki, o dönemde Kürdistan'ın güneyinde, Şeyh Mahmud Berzenci, Büyük Britanya'ya "Ben Kürdistan kralıyım, beni Kürdistan Kralı olarak tanıyın" diyordu. Dönemin emperyal devletleri Büyük Britanya ve Fransa, değil bağımsız bir Kürdistan sömürge bir Kürdistan'ı bile düşünmediler. Kürdler, Kürdistan, dönemin emperyal devletleri ve Yakınoğu'nun, Ortadoğu'nun iki köklü devletinin, Osmanlı İmparatorluğu ve devamı olarak Türkiye Cumhuriyeti, İran İmparatorluğu ve onun devamı olan Yeni İran şahlığı tarafından, birbirleriyle işbirliği ve güçbirliği yaparak, birbirlerine taviz vererek, birbirlerinden taviz kopararak, bölündü, parçalandı ve paylaşıldı. Kürdler, dilleriyle, kültürleriyle yeryüzünden, dillerden ve tarihlerden silinmeye gayret edildi. Bu dönemin çok önemli bir özelliği de, Ulusların Kendi Geleceklerinin Belirleme temel ilkesinin Ortadoğu'da, Orta Asya'da, Güney Asya'da, Kuzey Afrika'da geniş halk kitlelerini sarıp sarmaladığı bir dönem olmasıdır. ABD'de Başkan Wilsoon, Sovyetler Birliği'nde Lenin, Stalin, Trocky, bu uluslararası temel ilke, temel hak konusunda çok konuşuyorlardı. Bu temel hakkı, sözü edilen bu coğrafya'da yaşama geçirmek için çok çaba harcıyorlardı. Kürdler, Kürdistan böyle bir dönemde bölündü, parçalandı, paylaşıldı. Bu Kürdler, Kürdistan için çok ağır bir yaptırımdır. Kürdlerde, bir insan iskeletinin parçalanması, beyninin dumura uğraması gibi bir durum yaratmıştır 1930 Zilan, 1938 Dersim, 1980 Mahabad, 1988 Halepçe bir soykırımdı, Enfal, bir soykırımdı. 16 Mart 1988 Halepçe soykırımım doruk noktasıydı.

Bu dönemden sonra, Kürdler her parçada, çok ağır baskılarla zulümlerle karşılaştılar.

'Sömürge', bir statüdür. Kürdistan sömürge bile değildir. 19920'lerde, Kürdler, Kürdistan hiçbir statüye sahip değildir. 'Kenya Büyük Britanya'nın sömürgesidir' denildiği zaman şu anlaşılır. Kenya isimli bir ülke vardır. Bir anlaşmayla sınırları önceden çizilmiştir. Burada İngiliz olmayan bir halk yaşar. Bu ülkeyi, kendi ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda Büyük Britanya yönetmektedir. Kürdistan'da bu ilişkileri görmek mümkün değildir. Hiçbir belgede, Kürd, Kürdistan sözcüğü geçmemektedir. Hatta Kürdleri, Kürdistan'ı ima edecek bir sözcük bile geçmemektedir. 1920'lerde, Kürdlere, Kürdistan'a hiçbir statü vermeyen Ortadoğu siyasal düzeni, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1945'de kurulan Birleşmiş Milletler döneminde de aynı durumu korumuş, sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın siyasal çehresinde çok büyük değişiklik olmuş fakat Kürdistan'da hiçbir şey değişmemiştir.

Kürdlere, Kürdistan'a yaşatılan bu durum aslında sömürge anlayışına da karşıdır. Çünkü sömürgeler, sömürge ile metropol ülke arasında şöyle bir ilişki üzerine kuruludur: Metropol ülke belli bir süre sömürge ülkeyi yönetecek. Onu, ekonomik ve politik bakımdan güçlendirecek, kendi ayakları üzerinde durabilir bir hale getirecek ve sonunda ona bağımsızlık verecek.

İngiltere, Fransa, Portekiz, İspanya, Almanya, İtalya, Belçika vs. arasında 1886'da yapılan Berlin Antlaşması'yla fiili durum, kağıt üzerine de geçmiş resmiyet kazanmıştır. Bugün Afrika'da 57 bağımsız devlet vardır. Bu devletlerin sınırlar bu antlaşmada çizilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Afrika sömürgeleri bu sınırlar üzerinden bağımsızlık kazanmıştır. Bağımsızlık sürecinde bu devletler arasında sınır kavgaları olmamıştır.

Kürdlerde, Kürdistan'da bu ilişkileri göremiyoruz. Kürdler, Kürdistan, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış, her parçada, Kürdlerin

Kürd olmaktan, Kürd ulusu olmaktan doğan hakları gasbedilmiştir. Bu durumun, sonsuza kadar böyle sürmesi istenmektedir. Bu bakımdan ‘Kürdistan sömürge bile değildir’ diyoruz.

1920’ler Bugünlere Nasıl Yansıyor?

Bugün dünyada 212 devlet vardır. Bu devletlerden 193’ü Birleşmiş Milletler üyesidir. Bugün dünyada nüfusu bir milyonu bile bulmayan onlarca devlet vardır. Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Körfez ülkelerinin nüfusu birer milyonu bile bulmamaktadır. Avrupa Birliği’nde Luxemburg, Kıbrıs, Malta yine böyledir. İslam Konferansı’nda nüfusu bir milyonu bile bulmaya ülke çoktur. Birleşmiş Milletler’de bu şekilde belki 40 devlet vardır.

Kürdlerin, Ortadoğu’daki nüfusu kanımca 50 milyonun üzerindedir. Ama dünya uluslar topluluğunun Kürdlere çok büyük bir haksızlık yaptığı da ortadadır. Kürdler, özellikle Kürd aydınları, bu haksızlığı çeşitli uluslararası toplantılarda dile getirmelidirler.

Devlet sahibi olmak önemlidir. Eğer bir devletiniz yoksa, size ait tarihsel vesikaları, arkeolojik buluntuları, yağmalanmaktan kurtaramazsınız. Eğer bir devletiniz yoksa mezarlıklarınızı bile koruyamazsınız.

Bir Hatırlatma

“Ankara’dan çıktık partileştik. Ortadoğu’ya Kürdistan’a açıldık, ordulaştık. Şimdi dünyaya açılıyor, devletleşeceğiz.” Abdullah Öcalan Roma’da böyle konuşuyordu. 1998 Aralık ayının sonları. Abdullah Öcalan, 15 Şubat 1999’da siyasi sığınma talebinde bulunduğu Hollanda’ya gitmek üzere geldiği Kenya’nın başkenti Nairobi Havaalanı’nda Mavi Bereliler tarafından yakalanıp Türkiye’ye getirildi, İmralı’ya konuldu.

Türk istihbarat yetkilileri, İmralı’da, Abdullah Öcalan’la görüştüler. Bu görüşmelerden sonra Abdullah Öcalan ‘devlet kötüdür, devlet istemiyoruz, bağımsız devlet talebimiz yoktur’ demeye başladı. Daha sonraları federasyon istemiyoruz, özerklik istemiyoruz, dedi.

1998 Aralık ayı sonları, 15 Şubat 1999. Aradan 2 ay bile geçmeden meydana gelen bu fikir değişikliği dikkate değer bir durumdur. ‘Devlet istemiyoruz, devlet kötüdür’ söylemi devletin bir söylemidir. Kürdi, Kürdistanı bir söylem değildir. Devletin bunu Kürdlere söyletmesi, devlet için çok büyük bir kazançtır. Bu söylem Kürdlerde sadece bir kafa karışıklığı yaratır.

Bu söylemin bir de şöyle bir yönü var. Eğer devlet kötüyse, önce Kürdleri baskı altında tutan devletlerin eleştirisi gerekir. Halbuki, PKK/KCK’nin bu devletlerle hiçbir sorunu yoktur. Örneğin bu yıl Halepçe’de gerçekleşen soykırımın 36. Yıldönümü anılmıştır. PKK/KCK’nin bu yıldönümünde hiçbir açıklaması olmamıştır. Ama PKK/KCK aynı günlerde bir helikopter kazasında yaşamımı yitiren İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi’nin ölümünden dolayı İran yönetimine başsağlığı mesajı göndermiştir. Bugün, Türkiye, İran, Irak, Suriye vs. bağımsız bir Filistin devletini savunmaktadır. PKK/KCK de bağımsız Filistin devletini savunmaktadır.

PKK, 1978’de ‘Bağımsız, Birleşik Kürdistan’ şiarıyla ortaya çıkmıştı. Bugün ise temel çabası Kürdlerin devletleşmesine engel olmaktır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin kazanımlarını etkisiz kılmaya çalışmaktadır. Bunun devletin bir söylemi olduğunu, bunlar Kürdlere söyletmenin devlet için çok büyük bir başarı, bir kazanç olduğunu yukarıda ifade etmeye çalışmışım. Bugün, PKK/KCK’nin karşı çıktığı engellemeye çalıştığı yegane devlet Kürdistan Bölgesel Yönetimi’dir. Bu da Kürdler için değil başkaları için savaşıldığı anlamına gelir.

Bengal-Pakistan İlişkisi

Çözüm söz konusu olduğu zaman, Kürdler daha çok, Bask, İRA gibi sorunların nasıl çözümlendiği arayışına girmektedirler. Örneğin,

Barış ve Demokrasi Partisi, İspanya-Bask ilişkisini, İngiltere-IRA ilişkisini incelemek için, Güney Afrika’daki çözümü, gelişmeleri kavramak için önemli çaba harcıyordu. BDP’den sonra kurulan Halkların Demokrasi

Partisi de aynı tutumu sürdürmektedir. Bu tür incelemeleri yapmak da önemli olabilir ama incelenmesi gereken, Kürdlere ilham verecek, yol gösterecek olan esas konu Müslüman Bengal halkının Müslüman Pakistan devletinden haklarını, özgürlüklerini nasıl aldığıdır. Bu konuya kısaca değinmekte yarar vardır.

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sömürgesi Hindistan'dan çekileceğini, Hindistan'a bağımsızlık vereceğini açıkladı. Müslüman önderler, örneğin, Muhammed Ali Cinnah (1876-1948), Muhammed İkbâl (1877-1938) bu süreçte, Hindlilerle birlikte yaşamak istemediklerini, ayrı bir devlet istediklerini vurguladılar. "Bizim dilimiz ayrıdır, kültürümüz ayrıdır. Biz Hindlilerle birlikte yaşamak istemiyoruz, ayrı bir devlet istiyoruz" sözü, Müslüman önderlerin sözlerydi. Hindistan Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin liderleri, Mohandas Gandhi (1869-1948), Cavahirlal Nehru (1889-1964) bu öneriyi olumlu karşıladılar. 17 Ağustos 1947 de, aynı gün, aynı saatte iki devlet birlikte doğdu. Hindistan, Pakistan.

O zamanlar Pakistan iki parçalı olarak kuruldu. Batı Pakistan, (bugünkü Pakistan), Doğu Pakistan (Doğu Bengal, bugünkü Bengladeş). Bengal de iki paçaydı. Hindu Bengallerin yaşadığı Batı Bengal, Müslüman Bengallerin yaşadığı Doğu Bengal

Bugün, Hindu Bengallerin yaşadığı Batı Bengal, Hindistan'ın bir eyaletidir. Yüz milyona yakın nüfusu vardır. Başkenti Kalküta, resmi dili Bengalce.. Bugün, Bengladeş Halk Cumhuriyeti olarak bilinen Doğu Bengal'de 165 milyon, Pakistan'da 175 milyon insan yaşamaktadır. Doğu Bengal, Ganj Nehri'nin Hind Okyanusu'na döküldüğü alandır

1940'ların sonlarında yani Pakistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktığı dönemlerde, Batı Pakistan ve Doğu Pakistan arasında 2300 km. mesafe vardı. Aradaki topraklar Hindistan topraklarıydı.

Pakistan kurulduğu günlerde itibaren, Bengaller, Doğu Bengal'in özerkliğini, Bengal di-

linin resmi dil olmasını istediler. "Bengal Dil Hareketi" isimli bir kurum oluşturuldu. Bengal aydınlarının, Bengal halkının taleplerine Pakistan'lı yöneticiler, her zaman, "biz kardeşiz, talepleriniz İslam kardeşliğine aykırıdır. Ümmet kardeşliğine aykırıdır. Bu taleplerinizden vazgeçin" şeklinde cevap veriyorlardı. Pakistan aydınları da Pakistan devleti gibi düşünüyor, Bengal aydınlarını, Bengal halkının taleplerine olumsuz yaklaşıyorlardı. Pakistan tarafının bu açıklamalarına, Bengal halkı, Bengal aydınları, "biz kardeş değiliz" diye cevap veriyorlardı. 'Biz kardeş değiliz, Siz bizim düşmanımızsınız, çünkü ülkemiz işgal ettiniz, Bengal dilimizi yasakladınız, Urdu dilini egemen kıldınız. Bizi asimile etmeye çalışıyorsunuz. Biz dünyanın başka yörelerindeki halklara, İslam Halklara 'kardeş' diyebiliriz, ama size demiyoruz.

1950'lerde, 1960'larda, Malik Gulam Muhammed (1895-1956), Seyid İskender Mirza (1899-1969), Muhammed Eyüp Han (1907-1974), Muhammed Yahya Han (1917-1980) dönemleri böyle tartışmalara, tutuklamalarla geçti.

1971 yılının başlarında, Doğu Pakistan'da (Doğu Bengal) seçimler yapıldı. Şeyh Muciburrahman (1920-1975) liderliğindeki Müslüman Avami Birlik Partisi milletvekilliklerinin büyük bir kısmın kazandı. Ama Cumhurbaşkanı Yahya Han meclisin toplanmasına izin vermedi. Bunun üzerin Doğu Pakistan'da Bengal halkı silahlı direnişe başladı. 1971 yılı yaz aylarında çok yoğun bir savaş yaşandı. Pakistan devlet terörünü tırmandırdı. Bir çırpıda, yüzbinlerce Doğu Bengalli Batı Bengal'e mülteci olarak sığınmaya başladı. Bu, Hindistan'ı çok rahatsız eden bir durum yarattı. Sonuçta Hindistan ordusu Doğu Bengal'e girdi. Pakistan ordusunu etkisiz bıraktı. 1971 yılı sonlarında Doğu Bengal bağımsızlığını ilan etti. Bengladeş böyle kuruldu. 1971 yılı yaz aylarında gerçekleşen savaşta, yüzbinlerce kayıptan söz edilir. O zaman Hindistan başbakanı İndira Gandhi'ydi (1917-1984)

1972 yılı başlarında, Sovyetler Birliği, ABD, Avrupa devletleri Bengladeş'i tanıdı. Bunun üzerine Hindistan ordusu Bengladeş'den çekildi. Bengladeş'i en son tanıyan Pakistan

oldu. 1975 de toplanana İslam Konferansı sırasında bu tanıma gerçekleşti. Pakistan'dan sonra Türkiye de tanıdı. 1971 deki Ulusal Kurtuluş Mücadelesi sürecinde, Türkiye Bengalli savaşıyla eşkiyalık yapmakla suçluyordu.

İslam kardeşliği, ümmet kardeşliği sloganı Kürdleri çok kandırıyor. Kürdistan'ın güneyindeki Kürd önderler, Halepçe gibi bir soykırımdan sonra, Enfal'den bile sonra Kürd-Arap kardeşliğinden söz ediyorlardı. İslam kardeşliği sloganını terkedip eşitlik istemek çok daha doğrudur. Kardeşlik belirsiz bir slogandır, muğlak bir slogandır. Büyük kardeş küçük kardeşe her zaman, 'sen küçüksün ağabeyini dinle'der. Eşitlik anlayışı ise daha belirgindir. 'Sende hangi kurumlar varsa ben de onları istiyorum' daha açık bir söylemdir.

1996-1997 yıllarında, Türkiye'de, Kürdistan'da gerilla mücadelesi yükseldiği zaman, Türk aydınlarının bir kısmı "her dile bir devlet gerekmez" demeye başladılar. "Dünyada 4000 (dört bin) civarında dil vardır. Her dile bir devlet mi olacak?" diyorlardı. Bunu derken, o dili konuşanları nüfuslarına hiç değinmiyorlardı. Örneğin, Sibiry'a'da, Ekvator bölgelerinde, 100-200 kişinin konuştuğu dillerle milyonlarca insanın konuştuğu Kürdçe'yle aynı kefeye koyuyorlardı. "Her dile bir devlet olmaz" anlayışı 1950'lerde, Pakistan'da da söylenmiş. Halbuki o zamanlar Bengal Dili, dünyada, Çince, Hindçe, İngilizce ve İspanyolca'dan sonra en çok konuşulan beşinci dil oluyor. Bugün de öyledir. Bengalce, Bengladeş'den ve Batı Bengal'den başka, Myanmar'da, Nepal ve Butan'da, Hindistan'ın Assam, Tripor, Bengalor gibi eyaletlerinde de konuşuluyor.

İslam kardeşliği sloganı Kürdleri çok kandırıyor. Müslüman Bengal halkının bu slogana neden kanmadığı, Kürdlerin neden kandiği incelenmeye değer bir konudur. Kürd Seyyah İbrahim Sediyanı'nın, Sediyanı Seyahatnamesi önemli bir kaynaktır. İbrahim Sediyanı, Bengladeş'i, "Bir Yanım Su, Bir Yanım Ateş, Aç Bana Kucağını Bengladeş" dizisinde dile getirmektedir.

Pîne, Kürt-Türk Kardeşliğinin Neresinde?

Diyarbakır'da, Pîne Kitap -Kafe sahibi Ramazan Şimşek, Mayıs ayının sonlarında, müşterilerine Kürdçe hizmet verdiği için, bir polis baskınında gözaltına alındı. Üç gün gözaltında kalan Ramazan Şimşek, daha sonra bir müddet ev hapsiyle cezalandırıldı. Bu, 'Kürt-Türk kardeşliği' sloganının, anlayışının ne kadar sahte olduğunu, toplumda hiçbir karşılığının bulunmadığını, bir defa daha gösterdi. Aynı zamanda bu sloganın çok muğlak, belirsiz olduğunu da gösterdi. Senin neyin varsa, ne gibi kurumların varsa ben de onu istiyorum' diyerek eşitlik üzerinde durmak çok daha doğru, sağlıklıdır.

2 Haziran günü, Gencetin Öner, İbrahim Gürbüz, Necip Yeşil ve Nedret Bilici ile Pîne Kitap -Kafe'yi ziyaret ettik. Pîne Kitap -Kafe çok hoş, geniş bir mekan. Duvarlar Kürdçe karikatürlerle bezenmiş. Her tarafa çok güzel çiçekler ekilmiş. Biz gittiğimizde başka ziyaretçiler, müşteriler de vardı. Biz ordayken gelen-gidenler de oldu. Gelen-gidenler çoğaldı. Çok genç bir dengbej Pîne Kitap-Kafe'de şarkılar söyledi. Kadın-erkek insanlar masalar etrafında oturmuş birbirleriyle sohbet ediyorlardı. Aileler çocuklarını da getirmişlerdi. Pîne Kitap-Kafe'de Ramazan Şimşek'in durumu hakkında, ev hapsi hakkında Kürdçe sohbetler yapıldı.

Kürdlerin Geleceği ve Çocuklar

Bugün, Diyarbakır, Batman, Mardin, Van, Urfa, Viranşehir gibi alanlarda, sokakta, kapılarının önünde oynayan çocukları izleyelim. Bu çocuklar oyunlarında, bibileriyle ilişkilerinde birbirleriyle kavgalarında hangi dili kullanıyorlar. Eğer bu dil Küdçe değilse, Kürdler, Kürdistan çok büyük bir tehlike ile karşı karşıyadır. Kahvehanelerde oturan 50, 60, 70 yaşlarındaki Kürdlerin Kürdçe konuşmaları elbette çok güzel bir durumdur. Ama bunlar belirleyici değildir. Belirleyici olan çocukların durumudur. Yarını belirleyecek olan çocuklardır.

Kürdler arasında Kürd dilinin konuşulması, çocukların Kürd diliyle eğitilmesi bu bakımdan çok önemlidir. Çocukların Kürd diliyle

eğitilmesi konusunda Kürdi Der'in, Kürd-Dil Hareketi oluşumlarının gayretleri çok değerlidir. Küçümsemeden, Kürdçe seçmeli ders hakkını büyütme, kalıcı hale getirmek önemlidir.

Türkiyelileşme

Kürdçe konuşma konusunda çocukların durumu gibi kadınların durumunun irdelenmesi de önemlidir. Bu çerçevede, 7-8 yıl önce Dersim'de gerçekleşen bir sempozyumdan söz etmek gereğini duyuyorum.

Bu sempozyuma Cizre'den gelen dört-beş kadın da katıldı. Bu kadınlar, Cizre'de gerçekleşen devlet terörünü anlatıyorlardı. Ekmek almak için sokağa çıkan ama öldürülen yaşlı bir kişinin cenazesini eve alamadıklarını, ölen bir çocuğu gömemedikleri için cesedinin buzdolabında sakladıklarını vs. anlatıyorlardı. Bir kadın bunları Türkçe anlattı. O kadın Kürdçe bildiği halde Türkçe konuştu. Salon-da, kanımca 500 civarında dinleyici vardı. Kanımca dinleyicilerin % 99'u Kürddü.

Devlet terörü anlatılıyor. % 99'u Kürd bir kitleye anlatılıyor. Ama Kürdçe değil, Türkçe anlatılıyor. Kadınların biri de konuşmasına, 'Ben Türkçe bilemediğim için sizlerden özür diliyorum' diyerek başlamıştı.

O kadınlardan birine, oturum arasında neden kendi ana dilinizle konuşmuyorsunuz, neden ana dilinize bu kadar yabancılaşmışsınız diye sormuştum. 'Biz Türkçeye düşman

değiliz' diye cevap verdi. Burada, düşmanlık sözcüğünün kullanılmasının çok yanlış olduğunu ifade ettim 'neden anadilimize dost olmadığınızı, neden ana diliniz Kürdçe'ye bu kadar yabancılaştığınızı soruyorum, demeye çalıştım. Yine kem-küm ederek 'Biz Türkçe'ye düşman değiliz! Demeye gayret etti.

İşte Türkiyelileşme budur. Kendi öz değerlerinden uzaklaşmak, kendi değerlerini küçümsemek, sana baskı zulüm yapan devletin değerleriyle bütünleşmeye çalışmak...

Türkiyelileşme'nin bilimin ve siyasetin kavramlarıyla eleştirilmesi gerekir.

İki Konu

Yirminci yüzyıl başlarında Kürd aydınları, Kürdi, Kürdistani değil, Osmanlıcıydı. Bu Kürd aydınları daha çok İstanbul'da yaşıyorlardı. Osmanlı'nın birliğini, bütünlüğünü savunuyorlardı. Günümüzde Türk üniversitelerinde ve bazı Avrupa metropollerinde görevli Kürd akademisyenlerin ise Türkiyeciler olduklarını gözlemlemekteyim. Öbür konu ise, İbrahim Gürbüz'ün milliyetçilik konusundaki ezber bozan görüşleridir. İbrahim Gürbüz'ün 'toprak temelli milliyetçilik', 'diaspora milliyetçiliği', 'etnik milliyetçilik' kavramlarını irdelemesi ve milliyetçilik teorisini Kürd toplumu özgülünde uygulaması kanımca çok değerli ve önemlidir.

Bi zelalî

Kawe MEHMÛD (*)

Kawe MEHMÛD

Kovara DENG

Çend pirsên metodî ji bo lêkolînên pêşeroja Rohilata Navîn

Tevaya wan mijarên ku dikevîne katagoriya lêkolîn û gengeşe kirinê, li jêr “aliyên lêkolînên pêşerojê” têne bi nav kirin. Girîngiya taybetî a danina nexşerê û bernameyê siyasî bo wan pirsan heye, ku di vî warî da gelek lêkolîn hatine çêkirin.

Lêkolînên ser pêşeroja Rohilata Navîn, tenê bo eşkere kirina pirsgrêk û aloziyên wê deverê nînin, bê guman têkiliya wê bi pêşeroja Kurdistanê, ku beşekê zindî a wê deverê ye, heye.

Gelek caran ku behsa pêşeroja Rohilata Navîn tê kirinê, raste rast bala meriv diçe ser pirsê Filistin û mîlmilanêya Ereba û Îsraîlê. Dema em jî wekî aliyên kurdistanî, behs li pêşeroja Rohilata Navîn dikin, li ser vê yêkê mikur in ku aştî li Rohilata Navîn tenê bi pirsê Filistin û mîlmilanêya Ereba û Îsraîlê ve girêdayî nîne û di heman demê de jî bi doza rewşa gelê Kurdistanê di her çar perçên niştimanê da heye girêdayî ye û bêtir çareserîya demokratîk û dadperwerane ya vê doze, tu cara aştîyekî berdeyam li Rohilata Navîn çênabe.

Bir û hizir kirina hanê a derheqa Rohilata Navîn, rastî tede heye. Lê bahs kirina pêşeroja Rohilata Navîn, civak û devletên wê deverê, tenê babeta hanê nînin. Li gel vê pirsê aştîya navxweyî ya civakan li nav xwe de, diyardeya ji hev belav bûna civakê ku bîngeha yekgirtî heye û nebûna azadiya tak û pêkhate û neteweyên cuda, bêkarî, zîlm û zora desthilat û binpê kirina mafên mirova û nebûna bîngehên desthilatdarîyek baş û paşvemana civakî û diyardeya feqîrî, bêkarî û nebûna piroseyê xuyayî bi bandor di warê eq-laniyet û roşenbîrî û zêdebûna tundrewiyê... Pirsgrêkên hanê dikarin bibine xalên serekî di warê lêkolînên pêşeroja Rohilata Navîn de.

Guman di wê da nîne ku di her warê lêkolînan da, taybetmendî û bi vî giredayî ve metodên xwe yê diyar û xuyayî hene. Lê belê, ligel rastiya hanê jî, hewce dizanim îşaretê bi hinek hêlên metodî yên sereke û girîng bikim ku, dikarin bibine bîngehên sereke û di hemû aliyên metodî yê lêkolînên pêşeroja Rohilata Navîn de werine bi kar aninê.

Ez wan metodî bi wî awayî rêz dikim:

Xwendin û lê nêrîna rewşa giştî a civakan û dewletên Rohilata Navîn bi çavê yasayekê giştî ku êdî cemidiye, zirûfa giştî weke xwe bi-

mine û guhartinê napejirine. Ew nêrîna hanê şaşiyekî metodî ya mezin e û lêkolînan ber bi aliyê nêrînên nerênî, tarî û bê omîd bûnê ve dibe. Tu tiştêk, tu zirûfek weke xwe namîne û girîng e û hewce ye, ku bingehên metodî ên sereke herdem di bîra me da bin, ku hizirwanê Marksîstê Emerîkî Marşal Frîdman bîroka xwe ji Marks wergirtiye û di pirtûka xwe da ku di warê modêrnîte de nivîsiye, li ser we yekê pêdigre û dibêje “her tiştêkê tund dibite ba” (All that is solid melts into air). Pir girîng e ku metoda xwendina pêşerojê, divê bawer bi guhartinê be, piştî xwe bide guhartinê; ne mana rewşa hanê weke xwe di hemû waran de...

Piştî xwe dayin bi xwendina wan rastiyên weke xwe ku hene. Destnîşan kirina sedem û hêzên guhertinê û neyarên pêşkevtin, geşbûn û guhartinê. Dur bûn ji piçir-piçir bûnê (berbelavbûnê) û girîngî dan bo bandora kes û pêkhatiyên devera Rojhilata Navîn weke civak û weke devletan li ser hevudu. Arasteya (boçûn) hanê ji me ra dibêje, ku tu devereka Rohilata Navîn giraveka daxistî û ji hev û ji cihanê qet-yayî nine. Pêwistî bi ditina giştî û berçavgirtina bandor û tekiliyên her komel dewletên deverê bi hevra, heye. Di lêkolînanê paşerojê û sedemên guhartinê li deverê da, divê bi nêrîna nakok û milmlanêya herine nav lêkolînan.

Girîngî dan bo rewşa nihayê cihanê û ew guhertinên ku di 10 salên dawî ya sedsala 20 û di çarêka destpêka sedsala 21an da, di warê sistema navdewletî û di warê blokbandiyê da rûdane.

Girîngî dan bo derketina blokbandiyê girîngî dan bo vê yekê ye, ku hêzên çep û aligirên dadperweriya civakî û wekhevîyê di rewşa peşvekêşan da ne. Ligel vê yekê, naveroka blokbandiya cihanê, ku paş hilveşandina Sovyetê pêkhatiyê, guhartiyê û di Rojhilata Navîn de blokên herêmi çebûne, lê hêştî ji bandora yekblokî berdewam e.

Girîngî dan bo pirsgerêk û milmilanêya navxweyî û herêmi yên hêzên civakî yên civakê diyarkirî û bandora rewşa herêmi li ser peyvendiyan hanê. Di warê pêyvendi ligel civakê hemberê xwe da girîngî dan bo bîr û boçûnên cûda, nêrin û berjewendiyên cûda û nakok...

Di civatê da, ku li benda yekbûn û bona armancên hevpar kar û xebat e, divê diyardeya parçebûn û herêmparêzî li berçav bê girtinê, ku ev yêka alikariyeka mezin e bo eniya pêşketinê û gav avêtin e bo danina bingeha dewleta yasa û dezgehên desturî.

Girîngî dan bo diyardeyên siyasîyên nû, wek mînak, bûna dewleta kûr û avakirina jiyana partayetî li ser bingeha dab û nerite (adet, gelenek, görenek), rola nevçeparêzî, ciyê malbatî û eşîretî di jiyana siyasîyê da.

Girîngî dan bo kirîzên siyasî, ku kom bûne û bûne sedema nebûna aramî û aştiyê, giraniya destwerdana karubarê navxweyîya civakê û dewletên deverê û nebûn û amade nekirina bernameyek bona çareseriyê û cigirbûna aramî di navçe da. Sedemên vê yekê ji şikesta sistema siyasî a navdewletî ye û nebûna mîkanîzmekê guncaw e ku, bona çareseriyê asteng û pirsgerikan û aloziya siyasî hatiye damezrandinê. Bilî ji vê nebûna hêzeka civakî a navxweyî ya kêrhatî û çalakê navxweyî bona amade kirina bernameya siyasî û serdemî bo aram kirina zirûfê û ghiştina çareseriyekî guncaw.

Girîngî dan bo bandora qeyrana sermayadarî û qeyrana oligarşiya deshilatdar di welatan da ku, gîdedayîya kapitalistan in û bunê sedema vê yekê ku qeyran li Rojhilata Navîn berdewam be daku navçe bibe meydana milmilanêyê cihani.

Îşaret kirina xalên hanê weki metoda giştî-gîr, di destpêkê de bo çêkirina têkiliyên organî di navbera siyasî û zanist e, paqij kirina lêkolînan ji hest û arzuyên deshilata siyasî û xilas kirina gotara siyasî ji diruşmên populist, ku qaşo dijber in û gav avêtin e bo li berçavgirtina taybetmendiyên her metodan, ku bona paşerojê tene çêkirinê.

Gotara hanê di “Konferansa Meseleyê Kurd û Paşerojêkê Çawa?”, ku ji aliyê kovara Deng ve, di 01 Xeziranê sala 2024an da, li Amedê hatiye organize kirinê, hatiye pêşkeş kirin.

(*) *Sekreterê Giştî a Partiya Şûî (Komunist) a Kurdistan*

31 Mart seçim sonuçları Kürt meselesi bakımından ne ifade ediyor?

Roj GİRASUN

Roj GİRASUN

Kovara DENG

Jibo vexwendina Kovara Dengê spasîyê dikim.

Şimdi bu 14 Mayıs seçimlerini hepimiz çok yakinen hatırlıyoruz herhalde. Kürt siyasetinin kategorik olarak muhalefet yanında konumlandığı bir görüntü vardı. Ve aynı zamanda ana akım Kürt siyaseti dışında aslında diğer parçaların grupların da Türkiye muhalefetiyle hareket ettiği bir genel tablo görüntüsü vardı. Ve aslında Kürt politik alanlarında bu seçimin kazanılacağına dair büyük bir beklenti hakimdi. Ancak 14 Mayıs ve 28 Mayıs'ta ikinci turda yapılan seçimlerde elde edilen sonuçlar toplumda bir hayal kırıklığı yarattı, genel anlamda siyasette. Ve devamında aslında bir siyasetten uzaklaşma gibi bir durum ortaya çıkarttı. Ve devamında uzun sürmeden gittiğimiz bir 31 Mart seçimleri gündeme geldi.

Aslında 31 Mart seçimleri Kürtler ve Kürt seçmenler bakımından iki ana temadan oluşur.

Birincisi Kürtlerin hegemonik güç olduğu Kürt coğrafyasında ve Kürt siyasetinin baskın olduğu yerlerde seçim sonrasında bir kayyum atanıp atanmayacağı, yerel yönetimlerin devam edip etmeyeceği tartışması daha çok bir seçim sonrası konusu et-

rafında bir tartışma yürütüldü. İkincisi de aslında seçimlerin siyasal anlamının odaklanacağı bir İstanbul seçimi etrafında Kürt seçmenler konuşuldu. Aslında 31 akşamı ortaya çıkan sonuçlar seçimleri bir İstanbul seçimleri olmaktan çıkardı bir Türkiye seçimleri haline getirdi. Ve bu durum yeni dönemde Kürt meselesinde ve Türkiye muhalefetinin seyrini de büyük oranda belirleyecek bir yenilenmeye kapı araladı.

Ben de Cuma Hocanın bazı belirlemelerinden hareketle bugüne gelmeye çalışacağım. 2002 seçiminden bugüne ve özellikle 2007 seçimleri sonrasında AKP ve HDP arasında konsolide olmuş bir Kürt seçmen vardı. 2007 yılında AKP'nin bölgede önemli bir hegemonik gücünün olduğu ve DEM parti geleneğini geride bıraktığı bir hal, devamında 2007'den 2015'e uzanan süreçte DEM partinin oylarını artırdığı ve 2015 seçimlerinde 7 Haziran seçimlerinde pik yaptığı bir fotoğraf gördük. AK Parti 7 Haziran 2015 seçimlerinde Kürdistan'da tarihinin en düşük oyunu alırken ana akım Kürt siyaseti 1991 seçimlerinden bu yana en yüksek oranda oy aldı.

Öyle ki daha önceki 2002 yerel seçimlerinde 12 ilde birinci parti olmasına rağmen dönüp baktığımızda en yüksek oy al-

diği şehir Diyarbakır'da yüzde 56, Karsta 17 ile birinci, Siirt'e yüzde 21 ile birinci vs. ve bunlar hatırlanması gereken durumlar. Geçmişe nazaran birinci olduğu şehirlerde fark yarattığını bize söylüyor.

Peki 31 Mart seçimleri Kürtler ve Kürt seçmenler bakımından neyi ortaya koydu. Birincisi evet Türkiye muhalefetinin elde ettiği başarı ve ana akım Kürt siyasetinin Kürdistan'da belediye sayılarını arttırması ve AK Partinin kısmi gerilemesi nedeniyle belki çok konuşulmadı ama en çarpıcı gelişme sandığa katılımdaki trajik düşüş oldu. Kürt kentlerinde, 16 Kürt kentinde Kürt siyasetinin denge ve hegemonik güç olduğu yerlerde sandığa katılım oranı Türkiye ortalamasının 10 puan aşağısındaydı. Yüzde 69-70 civarında... Öyle ki kırsal ile şehirleri ayırmaya başladığımızda aslında kırsaldaki muhtarlık seçimleri gibi sebeplerin teşvik edici etkisi olmasa bu oy oranın daha da aşağılarda seyredeceğini görüyoruz.

İkinci mesele olarak İstanbul seçimlerinden bahsetmiştik. Bu Türkiye sathına batı metropollerine yayıldı. Kürt seçmenlerdeki toplumsal muhalif kimliği parti kimliği aşındırmaya başladığı gerçeği. Daha önce de taktiksel nedenlerle oy verdiği muhalefet partileriyle Kürt seçmeleri arasındaki yakınlığın arttığı ve artık bu siyasi partilere yaklaşmanın olduğu Cumhuriyet Halk Partisi. CHP'nin şu an itibariyle bölgede henüz olmasa bile Türkiye metropollerinde Kürtlerin ikinci partisi haline geldiğini görüyoruz. Bu da başka bir çarpıcı sonuç.

7 Haziran seçimlerinden bugüne DEM parti her genel seçimde Kürdistan'ın ilçelerinde ve illerinde kadar oy kaybetti. Ve bu oy kaybı öyle tolere edilebilecek bir oranın ötesindedir, Hatta şöyle söyleyebilirim 7 Haziran seçimlerinde DEM parti geleneğine oy vermiş her 10 Kürt'ten 4'ü bugün DEM partiye oy vermiyor. Tabi bununla beraber aynı oranda AKP'nin güçlenmediğini de görüyoruz 7 Haziran 2015 seçimlerinden bu yana. Aslından 7 Haziran 2015 seçimleri ve devamında, 2018 genel seçimleri devamında,

2023 seçimlerin bize diğerleri diye konuştuğumuz parantezin güçlendiğini, burada bir birikmenin varlığının aratarak devam ettiğini söylüyor. Son seçimlerde CHP dışında Yeniden Refah, Hüdapar gibi partilerin buraya dahil olduğunu ifade edebiliriz.

Şimdi bu son yerel seçimlerin Türkiye'de muhalefet ve iktidar için bir yenilenme arayışı, bir tartışma alanı yarattığı söylenebilir. Bir kere Türkiye'de siyasete yeniden rekabeti getirdi ve bu rekabet muhtemelen siyasete bir kalite getirecek. Ve tabii bu rekabet alanlarından birinin Kürt meselesi olması muhtemel. Ve burada rekabet unsurunun Kürt meselesinde demokratikleşme mi yoksa otoriterleşme mi yol açacağı soru işaretlerinden birisidir. Bu konunun belki de belirleyici bir başka yansıması Kürt siyasetinde hâlihazırda var olan kategorik olarak muhalefetin yanında konumlanıp iktidarın karşısında konumlanmak ile Kürtlere çekilen ve esnek bir pozisyon alan iki ayrı tutum, yeni dönemde karşıya gelecek gibi görünüyor Kürt siyasetinde ve düşün dünyasında.

Bu da muhtemelen bu aktörler arası rekabet ile siyasi partiler arasındaki rekabetin belirleyicilerinden birisi olma mukabilinde.

Peki bu yeni dönemde bu bahsettiğimiz 31 Mart seçim sonuçlarıyla beraber altı çizilen ama artık trend olabileceğini ifade edebileceğimiz neler var?

Bir defa artık eskisi gibi bölge Kürtleri ile metropol Kürtleri çok benzer denklemlerde yada farklı yada çok küçük farklarla, tonlarla okuyamıyoruz. Çok net bölge Kürtleri ile metropol Kürtleri diye ayırt edebileceğimiz bir ayrışma var. Ve Kürt siyasetinin olağan, alışlagelmiş haliyle bu iki ana eksene iki ana coğrafyaya benzer şeyler söyleyerek aynı oranda güçlenmesi mümkün görünmüyor. Ve yine aynı şekilde metropol Kürtlerinin bir merkez arayışı ile bölge Kürtlerinin, Kürdistan Kürtlerinin bir merkez arayışı arasında bir farklılaşma var. Cuma Hoca bahsetti, bir tarafta bir merkezi partinin zayıflaması var ama metropol Kürtleri aslında o ihtiyacı çok-

tan doldurmuş görünüyor. Yani Kürtlerin bir devlet partisi arayışları en azından bugün itibariyle CHP'ye bir yönelim sağlamış görünüyor ve bunun küçük refleksif bir tepkiden öte kalıcı olma emareleri görünüyor.

Bu aktörler arasındaki rekabet önümüzdeki dönemde cumhurbaşkanlığı adaylığı tartışmalarında tekrar gündeme gelecek. 2019 ile 2023'a girerken hatırlarsınız 4 yıl boyunca bu aktörler üzerinden biri seçim konuşmuştuk. Bu aktörler arasındaki rekabette Kürt meselesi belirleyici meselelerinden biri haline gelecek görünüyor. Ve yine Kürt toplumu ile kuracakları ilişki ve buradan alacakları oyun ya da desteğin kendilerine ne kadar kaybettirecekleri, ne kadar kazandıracakları veyahut Türkiye'deki farklı toplumsal kesimlere, milliyetçilere ne söyleyecekleri gibi hesaplar belirleyici olacak.

Ama görünen başka bir mesele bundan böyle Kürt siyasetinin ya da genel anlamda Kürtlerin yekûn bir halde bölgede ve metropollerde aynı aktörlere yöneliminin daha zor olacağı, bu da bazı fırsatlarla beraber bazı riskler de getirebilir diye düşünüyorum.

Son 5-6 yılda yaptığımız bütün araştırmalarda gördüğümüz bir trendden bahsetmek istiyorum. Hem kendini Kürt milliyetçisi olarak tanımlayanların sayısı artıyor hem de kendilerini Türkiyeli olarak ifade eden Kürtlerin oranı artıyor. Şimdi Cuma hoca bahsetti, şimdi Türkiyelileşme ile Kürdistanileşmeyi karşı karşıya getirmek doğru bir şey olmayabilir. Ben buna katılıyorum. Aslında biraz Kürtlüğü içeren bir Türkiyelilikle Türkiyeliliği içeren bir Kürtlük formu geliyor. Bence bu yeni hal dediğimiz yeni bir mesele. Üzerinde biraz konuşmamız gereken, kafa yormamız gereken milliyetçiliğin form değiştirmesi mi bilmiyorum ya da zor zamanlarda bir korunma alanı mı, ya da son 7 8 yıllık zor zamanda kendini ifade etmenin bir yolu mu bilmiyo-

rum, önümüzde öyle bir fotoğraf var. Evet, 7 Haziran 2015 seçim sonrası DEM parti bir oy kaybı yaşıyor düzenli olarak. Ancak şunu söyleyebilirim, Kürt partisi denilen parti hala tarihinin en yüksek oyunu alıyor, 90'lara kıyasla daha yüksek bir oy alıyor.

Ama bununla beraber 90'lardan bu yana gördüğümüz başka bir şey var; Kürtlerin aynı oranda bir Ankara parti arayışı var. Bu Ankara parti arayışı genel anlamda Kürtlükle barışık bir devlet parti arayışı. Cuma Hocanın biraz önce bahsettiği entegrasyon barış siyaseti bence biraz da Ankara ile barışık bir Kürtlük diye nitelendiriyorum. Aslında 07 Haziran'da HDP'nin aldığı yüksek oy oranı orada dayak yemeden Kürtlüğünü ifade etmek isteyen Kürtlerin arayışıydı. 07 Haziran'dan sonra HDP'den kopan seçmenler, AK Partiye gidenler, devamında ondan kopanlar, bugün CHP ve diğer partelerin yükselişi ilginç bir şekilde HDP'den akan oylarla olmuyor, AK Partiden gidenlerden oluşuyor. Bu tek başına muhafazakârlıkla açıklayabileceğimiz, muhafazakâr Kürtlerle açıklayabileceğimiz bir şey değil, bu daha çok devlete yakınlık ve uzaklıkla anlamlandırmamız gereken bir mesele.

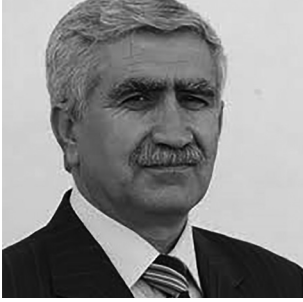
CHP'nin Kürtlükle henüz barışık olduğunu düşünmüyorum tabii ki. CHP'nin böyle bir arayışı var ancak henüz böyle bir ufku yok.

Son yıllarda Kürt gençliği ile ilgili yaptığımız araştırmada Kürtçeden, Kürt kültüründen bir uzaklaşmanın olduğu, ancak Kürt talepleri konusunda bir yükselme, bir sahiplenme olduğunu görüyoruz. Ama aynı zamanda kültürel kürtlük ile politik kürtlük arasında bir makasın açıldığı da bir gerçek.

01 Haziran 2024

* *Roj Girasun'un 01 Haziran 2024 tarihinde Deng Dergisi'nin düzenlediği "Kürt Meselesi; Nasıl Bir Gelecek Konferansı"nda yaptığı konuşma.*

Zaloğlu Rustem Kürddür ama Kürdler Zaloğlu Rustem deđiller

Mesud TEK

Mesud TEK

Kovara DENG

Konferansımızın konusu Kürd meselesi ve nasıl bir gelecek? Bu her iki konu birbiriyle ilintili ve birbirini tamamlıyorlar.

Kürd meselesinden ne anlaşıldığı, tanımı, çözümü, çözümü için izlenmesi gerekli yol ve yöntemler konusu, uzun yıllardır siyasetin temel konuları arasında yer alıyor.

Kürd meselesinde yer alan tarafların, nasıl bir gelecek sorusuna verecekleri cevabı, onların meseleyi nasıl gördükleri belirliyor. Bu nedenle Kürd meselesinin ne olduğu konusu öncelik taşıyor.

Sorunun taraflarından birisi ve aynı zamanda yaratıcısı olan devlettir.

Değerli araştırmacı-yazar Mehmet Bayrak, devletin Kürd meselesini nasıl gördüğünü özlü bir biçimde şöyle ifade ediyor: “Devlet akli resmi planda ret ve inkarcı, gizli planda itirafçı ve kabulcüdür.”

Resmiyette “Kürd diye bir millet, Kürdistan diye bir ülke yoktur” diyen devlet, Kürd ulusal hareketlerini bastırmak amacıyla yaptığı araştırmalarda ise olabildiğince gerçekçidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra kurulan yeni Türk devleti, Os-

manlı'dan arta kalan çok etnisiteli toplumu tek bir kalıba sokmayı, Türkiye'de yaşayan herkesi “Türk-Müslüman” yapmayı temel hedef olarak belirledi. “Tek vatan (Türkiye), tek millet (Türk), tek devlet (Türkiye Cumhuriyeti), tek bayrak (Türk bayrağı), tek dil (Türkçe) ve tek din (İslam)” hedefli tekçi bakış, devletin temel siyaseti haline geldi. Süreç içinde bazı ufak-tefek değişiklikler görülse de, günümüzde TC'nin Kürd meselesine ilişkin siyasetine bu üniter anlayış yön veriyor. Bugüne kadar Türkiye'yi yöneten siyasal iktidarlar bu anlayış doğrultusunda davrandılar. Red-inkar-sürgün ve asimilasyon politikasını amansızca sürdürdüler, Soykırım dahil tüm yollara başvurdular.

Devletin resmi görüşüne göre Kürd sorunu Türkiye düşmanı bazı iç ve dış mihrakların yarattığı ve kışkırttığı bir sorundur. Türkiye'nin birliği ve bekası herşeyin üstündedir ve bunların korunması için yapılan herşey meşrudur.

Bu anlayış değişmediği müddetçe devletin biz Kürdler için uygun gördüğü gelecek ise malum. İşgal, ulusal baskı ve asimilasyonun devam etmesidir. Kürdün anasını görmeyeceği bir gelecektir.

Meselenin bir diğer temel tarafı da Kürd halkıdır. Tüm renkleriyle Kürd siyaseti, çözüm önerisi ve izlenecek yol ve yöntemler konusunda farklı önerilere sahip olsalar da, meselenin tanımı konusunda hemfikirler: Kürd meselesi ülkesi emperyalistler ve bölgesel işbirlikçileri tarafından dörde bölünen bir halkın kendi kaderini tayin hakkının gasp edilmesidir, devletini kurma hakkının elinden alınmasıdır.

Bu durumda biz Kürdler de nasıl bir gelecek konusunda hemfikiriz. Kendi geleceğimizin tarafımızdan belirlendiği, kendi ülkemizde nasıl yaşayacağımıza kendimizin karar vereceği bir gelecek. Tüm renklerimiz ve seslerimizle barış içinde bir arada yaşadığımız bir gelecek. Bu amaca ulaşmak için izlenecek politikalar, yol ve yöntemler konusuna gelince...

Ne yapmalı?

Her şeyden önce Kürd meselesi sömürgecilerin iddialarının aksine siyasi bir

sorundur ve çözümünü de siyasi olacaktır. Siyaset ise mümkünü gerçekleştirme, fırsatları değerlendirme ve sonuç alma sanatı olarak tarif edilir. Geleceğimizi planlarken siyasetin sözkonusu tariflerini gözönünde bulundurmalı ve buna uygun davranmalıyız.

Kürd ulusal demokratik mücadelesinin başarıya ulaşması noktasında, Kürd tarafının meselenin doğru bir tanımında ortaklaşması olumludur ama tek başına yeterli değildir. Kısa ve uzun vadeli ortak hedeflerin tespitinde, bu hedefler uğruna yürütülecek mücadelenin biçimi konusunda da hemfikir olunmalıdır.

Bir başka ifade ile özgür bir gelecek için ortak bir stratejiye ve buna uygun mücadele anlayışı ve örgütlere ihtiyacımız var.

Ortak strateji belirlenirken, Kürd sorunun sadece bir toplumsal kesimin değil, tüm Kürdlerin sorunu olduğu gerçeğinden hareketle, hiçbir kesim dışlanmamalıdır. Ulusal strateji, tüm toplumsal kesimlerin katılımıyla, ortak ulusal talepler ekseninde oluşturulmalıdır.

Ortak ulusal strateji belirlenirken Kürdistan'ın parçalı yapısı, bölgedeki siyasal durum, sömürgeci devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve bölgeyi dizayn eden büyük devletlerin bölgeye yönelik politikaları da mutlaka dikkate alınmalıdır.

Geleceğimizi planlar ve strateji belirlerken, en büyük yardımcımız, özgürlük mücadelemizde bize pahalıya mal olan tecrübelerimizdir. Kürd halkı Ortadoğu gibi, hiç bir zaman istikrar yüzü görmeyen, iç savaşların eksik olmadığı bir bölgede, 200 yılı aşkın bir süredir ulusal hakları için mücadele ediyor, direniyor ve savaşıyor. Bu uzun mücadele sürecinin bize gösterdiği bir gerçek var, o da bölgemizde, Kürdleri de ilgilendiren siyasal değişikliklerde iç dinamiklerden ziyade dış dinamiklerin daha etkin olduklarıdır. Bilmeliyiz ki Kürd ulusal demokratik mücadelesi ne kadar güçlü ve örgütlü olursa olsun tek başına değişimi sağlayamaz. Bir başka ifade ile, tek başına Diyarbakir Ankara'yı, Mahabad Tahran'ı, Qamişlo Şam'ı değiştiremez. Kürd ulusal demokratik mücadelesi bu ülkelerdeki değişim ve demokrasi mücadelesinin motoru değil, ancak ve ancak kararlı ve etkin bir partneri olabilir. Unutmayalım ki Rustemê Zal Kürd'dür ama Kürd halkı karşısına çıkan her pehlivani yenen Rustemê Zal değildir.

Ulusal kurtuluş mücadelemizde biriktirdiğimiz deneylerin en önemlilerinden birisi de, Kürd ulusal hareketinin temel amacına ulaşması, yani kendi kaderini tayin etme hakkını elde etmesi, eğer Ortadoğu'da tüm bölgeyi kapsayan köklü alt-üst oluşlar yaşanmazsa, adım adım ilerleyen reformcu bir sürecin ürünü olacaktır. Bu nedenle Kürdistan ulusal demokratik hareketi, hamasi söylemleri bir kenara bırakmalı, gerçekçi olmalı, verili şartlarda elde edilmesi mümkün talepleri ileri sürmelidir. Mam Celal, sık sık "markette yapacağınız alış-veriş ihtiyacınız değil, cebinizdeki para belirler. Eğer cebinizde 10 dinar varsa ancak 10 dinarlık alış-veriş yapabilirsiniz" derdi.

Mücadele ile elde edilen bir kazanımı, daha ileri bir kazanım için bir mevzi olarak görmeliyiz, amaca adım adım ilerlemeli, ilerlerken de nihayi amacı hep göz önünde bulundurmalıyız.

200 yıllık deneyimimiz bize, verili ulusal, bölgesel ve uluslararası şartlarda Kürd ulusal kurtuluş hareketinin silahlı mücadele yolu ile başarıya ulaşamayacağını gösteriyor. Elbette diğer tüm ezilen haklar gibi bizim de özgürlüğümüz için silaha başvurma hakkımız var. Ayrıca bu hak uluslararası sözleşmelerde de yer alıyor. Silah ve silahlı mücadele Kürdlerin tercihi olmadı, aksine Kürdler bugüne kadar mecbur kaldıkları için, kendilerine dayatıldığı için ve korunma amaçlı silaha başvurdular. Yaşananların gösterdiği gibi, Kuzey Kürdistan'da, varolan durumda yürütülen silahlı mücadele Kürd davasına faydadan çok zarar veriyor. Bu nedenle silahlı şiddeti reddetmeli, barışta ve barışçıl mücadelede ısrarcı olmalıyız.

Parça bütün ilişkisi

Kuzey'deki Kürd ulusal demokratik hareketinin tartışma konularından birisi de Kürd sorunu ile Türkiye'deki demokrasi ve değişim mücadelesi arasındaki ilişkidir. Bazı güçler Türkiye'deki demokrasi mücadelesini küçümser, demokrasi güçleriyle ilişkiyi önemsemezken, bazıları da Türkiye'nin demokratikleşmesini ön plana çıkarıyor, ulusal demokratik güçlerle ilişkilere gereken önemi vermiyorlar.

Kuşkusuz Türkiye'de Kürd sorunu ile demokrasi sorunu arasında kopmaz bağlar vardır. Bu her iki sorun karşılıklı olarak olumlu-olumsuz biçimde birbirini etkiliyorlar. Kürd sorunu Türkiye'de yaşanan bir çok ekonomik, sosyal ve siyasal sorunun nedenlerinden birisidir. Eğer bugün Türkiye'de demokratik bir yapı yoksa, açlık ve yoksulluk yaşanıyor, hukuk işletilmiyorsa, toplumsal eşitsizlik en üst seviyede ise, tüm bunların temel nedenlerinden birisi de Kürd sorununun varlığı ve şiddet yoluyla çözümünde ısrar edilmesidir. Değim yerindeyse Türkiye'nin geri kalmasının nedenlerinde birisi, Kürd sorununun çözümsüz kalmasıdır. Dolayısıyla Türkiye'de değişim ve demokrasi isteyen güçler, Kürd sorununun çözümü için mücadele etmelidirler.

Öte yandan, Kürd hareketi de Türkiye'de demokrasi mücadelesi ve sürecinden etkileniyor. Kürd sorunu bazılarının iddia ettiği gibi

salt demokrasi sorunu değildir. Unutmayalım ki Türkiye'de demokrasinin, kurumlarıyla işlediği dönemlerde de Kürd sorunu vardı. Bununla birlikte deneylerin gösterdiği gibi, kısmi demokratik değişimler Kürd ulusal hareketine de nefes aldırıyor, güçlendiriyor.

Şu bir gerçek ki Türkiye'de siyasal iktidarın yapısı, demokrasi, hukuk ve insan hakları konusundaki politikaları, Kürd sorunun çözümünde olumlu veya olumsuz rol oynuyorlar. Tecrübelerimiz bize Türkiye'de demokratik bir yapının, Kürd meselesinin köklü çözümünü sağlayamayacağını, ama Kürd sorunun çözümünün Türkiye'yi demokratikleştireceğini gösteriyor.

Geleceğimde Türk ve diğer halklarla ilişkiler önemli bir yere haizdir. Dünya varolduğu komşu halklarla yan yana yaşayacağız. Bu nedenle daha şimdiden yapmamız gereken şeyler var. Bunlardan başlıcası Kürd halkına altından kalkamayacağı yüklerin bindirilmesi, kurtarıcı misyonunun yüklenmemesidir.

Kürdler sol ve demokrasi güçleriyle islam ümmetinin hamalı olarak görülmemelidir.

Geleceğimize ilişkin politikalar belirlenirken dikkate alınması gereken bir başka husus ise Kürd meselesinin, bölgesel sınırları aşmış uluslararası bir konuma ulaştığıdır. Ortadoğu dünyanın muhtaç olduğu enerji kaynaklarının bulunduğu, Doğu ile Batı arasında, stratejik öneme sahip bir bölgedir. Dünya politikasına yön veren büyük devletler, bu bölgede yaşanan her gelişme ve gerginliğe çıkarlarının gerektirdiği biçimde müdahil oluyorlar. Bölgenin en önemli sorunu aynı zamanda 4 bölge devletini ilgilendiren Kürd meselesidir. Büyük devletler bugüne kadar, Kürd sorununda yaşanan her gelişmede taraf oldular, sürece olumlu veya olumsuz biçimde müdahale ettiler; edecekler.

Kürd sorunu çözülmedikçe Ortadoğu'ya barış ve huzur gelmez" görüşünün dünya kamuoyunda giderek kabul gördüğü günümüzde, geleceği inşaya yönelik Kürd siyaseti dünyadaki gelişmelerle uyumlu olmalıdır.

Uluslararası arenada sadece hükümetler ve siyasi partilerle değil, sivil toplum kuruluşlarıyla, insan hakları örgütleri ve insani kurum ve kuruluşlarla da ilişki kurmayı siyasetinin temel taşlarından biri haline getirmelidir.

Kürdistan'ın tek bir ülke, Kürd halkının tek bir halk olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte Kürdistan'ın dörde bölünmesinin sonucu olarak, irademizin dışında her parçada farklı siyasal, kültürel ve sosyal yapılar oluştu ve her parçadaki ulusal mücadele o parçanın örgütleri tarafından yürütüyor. Bununla birlikte ülkemizin herhangi bir parçasındaki bir gelişme, olumlu veya olumsuz olarak doğrudan diğer parçaları etkiliyor. Bu etkileşim ve karşılıklı yardım ve destek talebi, yoğun bir globalleşme sürecinin yaşandığı günümüzde, daha derinden hissediliyor. Bu bağlamda Kürdistan Ulusal Kongresi sorunu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Kürdistan Ulusal Kongresi uzun bir dönemdir Kürd siyasetinin gündeminde. Ulusal kongre için farklı zamanlarda girişimler de oldu. Ayrıca bugün PKK ve periferisindeki yapıların içinde yer aldığı bir ulusal kongre de var.

Kuşkusuz 4 parçayı temsil edecek bir ulusal yapıya ihtiyacımız var. Böylesi bir yapı parçalar arasındaki ilişkileri güçlendirecek, olası sorunların çözümüne yardım edecek, daha da önemlisi uluslararası alanda Kürdlerin güçlü ve meşru bir temsilcisi olacaktır. Ama birçok iyi niyetli girişime karşın, burada bahsedemeyeceğimiz bir çok nedenden dolayı bugün böylesi bir oluşuma sahip değiliz.

Günümüzde parçalardaki yurtsever partiler arasında diyalog ve işbirliği önem kazanmıştır. Kürdistan Ulusal Kongresi'nin kurulmasının subjektif şartları yoktur. Ama yukarıda belirtilen ilkeler çerçevesine, tüm yurtsever güçleri kapsayan bir platform oluşturulabilir. Böylesi bir platform ulusal demokratik mücadelemize güç katmakla kalmaz, aynı zamanda istenmeyen olayların da önüne geçebilir.

Evet bir ulusal kongremiz yok ama bu noktada yapacaklarımız ve uymamız gerekenler var. Öncelikle her parçada ulusal

kurtuluş mücadelesinin kendine has özellikleri olduğunu kabul edip saygı duymalı, içişlerine karışmamalıyız. Her parçadaki ulusal harekete destek olmalı, kazanımlarını kendi kazanımımız olarak görmeli ve sahip çıkmalıyız. Kısaca her parçadaki ulusal harekete destek olmayı, destek olamayınca da köstek olmamayı politikamızın temel taşı haline getirmeliyiz.

Geleceğe yönelik program yapılır, politika belirlenirken yurtdışında yaşayan Kürdleri unutmamak gerekiyor. Avrupa ve Amerika'da geniş bir Kürd kitlesi, demokratik kurum, kuruluş, dernek ve inisiyatifler var. Bu önemli gücün diasporanın şartları gözönüne tutularak, usulüne uygun, her türlü dayatmadan uzak ve hiç bir yapıyı dışarıda bırakmayacak bir biçimde örgütlenmesi, ülkedeki özgürlük hareketine önemli katkılar sunmakla kalmaz, aynı zamanda yurtdışında güçlü bir Kürd lobisinin temelini oluşturur.

Geleceğimizi planlarken, Kürd mesesinin Ortadoğu'nun sınırlarını aşmış uluslararası bir nitelik kazandığı, bölgedeki değişimlerin ağırlıklı dış dinamiklerin eseri olduğu gerçeğini de dikkate almamız gerekiyor. Bu nedenle uluslararası ve insani değerlere sahip çıkıp, mücadelemizin değerleri haline getirmeli ve dünyada esen değişim rüzgarlarını arkamıza almamız gerekir.

Dünya ölçeğinde yerelleşmenin önem kazandığı bir süreçte, yerelleşmeye ve yerinde yönetimi önplana çıkartmalıyız.

Dış dünya ile ilişkilerimizde ulusal çıkarlarımızı gözönünde bulundurmalıyız, tüm toplumsal ve siyasal kesimlerle ilişki kurup geliştirmeliyiz. Bu noktada Şehid Dr. Qasimlo'nun sık sık tekrarladığı "bir düşman çok, bin dost azdır" sözünü düstur edinmeliyiz.

Kısa vadede ne yapmalı?

Buraya kadar söylediklerim, ülkemiz özgürleşene, kendi kaderimizi elimize alana kadar geçen sürece ilişkindir. Bir başka ifade ile uzun vadeli hedefler için vereceğimiz mücadelenin, politikanın nasıl olması gerek-

tiğine yöneliktir. Ama siyasette uzun vadeli hedeflerin yanısıra bir de kısa ve orta vadeli hedefler de vardır.

Kürd halkı da, Türkiye’de yaşanan ekonomik siyasal ve sosyal sorunlardan ağır bir biçimde etkileniyor. Bunun yanısıra kuruluşundan itibaren devletin uyguladığı ulusal baskı, sürgün ve asimilasyon politikası da sürüyor.

Kürdistan’da yapılan son araştırmalarında gösterdiği gibi Kürd dili, kültürü ve kimliğine yönelik talepler öne çıkmış bulunuyor. Bazı yurtsever Kürd partilerin özellikle de PSK ve PWK’nin ısrarlı çabalarının da etkisiyle, bugün Kuzey Kürdistan’da;

Kürd kimliği ve dilinin tanınıp resmi statüye kavuşturulması,

TC’nin imza attığı uluslararası anlaşmaları, koyduğu çekinceleri kaldırıp eksiksiz uygulaması,

İdam edilen kürd liderlerinin mezar yerlerinin açıklanması,

Değiştirilen Kürdçe isimlerin geri verilmesi,

Kürdistanlı partiler, kurum ve kuruluşlar hakkında açılan kapatma davalarından vazgeçilmesi,

Siyasi tutuklular için af ve TC’nin Güney ve Batı Kürdistan’a yönelik saldığı ve işgal eylemlerini sonlandırması gibi talepler tüm yurtseverlerin ortak talebi haline gelmiştir. Ve bu uzun çabalar sonucu elde edilmiş kazanımdır, geleceğimize yönelik kısa vadeli program yaparken temel alınmalı ve uygun strateji belirlenmelidir.

Her siyasi yapının kendisine özgü programı ve bu programı hayata geçirmek için faaliyet yürütmesi normaldir. Bunun yanısıra yukarıda dile getirilen ortak hedefler için birlikte mücadele etmek gibi bir görevimiz de bulunuyor. Belirtilen ortak talepler uğruna mücadelede, hiç bir kesimi dışarda bırakmayan işbirliği oluşturmak, tüm kesimlerin katılımıyla ortak bir strateji belirlemek, başarı için elzemdir.

Kürdler olarak geleceğimizde önemli bir yer tutacak olan bu taleplere ulaşmak için Türkiye’deki değişim ve demokrasi güçlerinin desteğini almak da önemlidir. Bunun için sözkonusu güçlerle diyalog içinde olunmalı, iş ve güç birliğine gerekli önemi vermeliyiz.

Barışta ve barışçıl mücadelede ısrarlı olmak, demokratik ve diyaloga önem veren bir mücadele yolu tutturmak kadar önemli olan bir başka husus ise, sivil toplum örgütlenmesine önem vermek, Kürd dili ve kültürünün yaygınlaştırıp gelişmesi için çaba sarfetmek, demokratik kitle örgütleri ve meslek kuruluşlarıyla doğru ilişkiler kurmaktır.

Bugünü yarına feda etmek kadar, yarını unutup bugünü önplana çıkartmak ta yanlışır. İki yanlıştan bir doğru çıkmaz. Doğrusu geleceğimiz planlar, kısa vadeli hedefleri belirler uğruna mücadele ederken uzun vadeli hedefimizi (kendi kaderimizi tayin etme hakkını elde etmek) unutmamalı, hep gözönünde bulundurmalıyız.

Amed, 29 Mayıs 2024

01 Haziran 2024 tarihinde Deng Dergisi’nin Diyarbakir’de “Kürd Meselesi ve Nasıl Bir Gelecek” adı altında düzenlediğı konferansta yapılan sunum.

Antirasyonel ve antimodern bir ideoloji olarak İslam

Prof. Dr. Bilal SAMBUR

Prof. Dr. Bilal SAMBUR

Kovara DENG

Arap kültürü içinde doğup gelişen İslam, değişik tarihsel dönemlerde fıkıh mezhepleri, tasavvuf tarikatları, değişik dini cemaatler, şeriat rejimi, savaş ve şiddet, hilafet-saltanat rejimi, kelami çatışmalar, hadis ve tefsir kitaplarının yazılması gibi birçok faaliyeti şekillendirmiş olan bir din ve ideolojidir. Arap siyasal ideolojisi olarak İslam'ın merkezinde şeriat, hakimiyet, devlet, siyaset, mezhep kavramları ve anlayışları yer almaktadır. İslam ideolojisinde bilimin, felsefenin, sanatın, ahlakın, aklın ve maneviyatın yeri merkezi önemde değildir. Tarihsel kültürel olarak İslam ideolojisinin felsefi ve bilimsel açılardan zayıf ve cılız oluşu, Müslüman zihniyetinin entelektüel, manevi ve teolojik açılardan yenilenmesine, yeniden kurgulanmasına imkan bırakmamaktadır. Müslüman zihninin en belirgin özelliği, yenilenmemesi, değişmemesi, katılığı, karşıtlığı ve inatçılığıdır. İslam ideolojisinin katılığından, kapalılığından ve karşıtlığından dolayı İslam ideolojisinin, kimliğinin ve kültürünün modern hayatı idrak etme kapasitesi çok zayıftır. Modern hayatı anlama kapasitesi çok zayıf olan İslam ideolojisinin, kültürünün ve kimliğinin, modern hayata etki edecek ve katkıda bulunacak yaratıcı ve yapıcı bir gücü, kapasitesi ve yeteneği bulunmamaktadır.

İslam ideolojisinin temel karakteristiği nakilci, taklitçi ve doğmatik oluşudur. İslam ideolojisinde akla, eleştirel düşünceye hayatla bütünleşen bir değişime, bireye dayalı bir aydınlanmaya yer yoktur. İslam ideolojisinde geleneksel kaynaklara, kimliklere ve kalıplara hep dönülmekte ve mekanik bir şekilde onlar yüceltilip tekrar edilmektedir. İslam ideolojisi içinde köklere ve kaynaklara dönerek bir yenilenmenin, istikrarlı ve süreklilik arzeden bir değişimin ve yenilenmeye inanmak, bir gerçeklik olmaktan ziyade bir illüzyon, fantazi, veya en iyi ihtimalle bir temenniden öteye bir anlam taşımamaktadır.

Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Seyyid Ahmad Han, Muhammed İkbâl, Fazlur Rahman gibi yazarlar, Müslüman Modernistler olarak adlandırılmaktadırlar. Müslüman modernist olarak adlandırılan bütün yazarların iyi niyetli çalışmalarına rağmen İslam ve Müslüman modernizmi olarak adlandırılmayı hak eden bir gelenek, İslam ideolojisi, kültürü ve kimliği içinde oluşmuş değildir. Geldiğimiz mevcut durumda İslam modernizmi girişiminin bir hayalden öteye geçmediğini, hiçbir gerçekliğinin, geçerliliğinin, anlamının ve değerinin olmadığını söyleyebiliriz. İslam modernizmi hayali, içi

boş bir kurgudan başka bir şey olmayıp iflas etmiştir. Başka bir ifadeyle İslam ideolojisi, modernliği değil, kendi içinde yeşermeye çalışan İslam modernizmi damarını başarısızlığa ve yenilgiye uğratmıştır.

İslam, hayata giden bütün yolları kapatmış bir ideolojidir. İctihad kapısının kapatılmış olması, İslam ideolojisinin en stratejik fikridir. Mükemmel, tamamlanmış, değiştirilmez ve sorgulanmaz doğmalardan oluştuğunu sanan İslam ideolojisi, bütün zamanlar ve çağlar için söylenmesi gereken bütün sözleri ve alınması gereken bütün içtihatları verdiğini söyleyerek bütün yeni sözlere ve fikirlere kapıları kapatmıştır. Süreklilik içinde düşünme ve değişme, İslam ideolojisine ve zihniyetine çok yabancıdır.

İslam ideolojisi, sürekli olarak kaynakları, kalıpları ve kurumları olan geçmiş yüzyıllara dönmeyi modern insanlık durumuna cevap, itiraz ve alternatif olarak sunmaktadır. Geçmiş yüzyılların kaynaklarını, kalıplarını ve kurumlarını modern dünyaya taşımak, modern hayatı sahici anlamak ve yaşamak anlamına gelmemektedir. Geçmiş yüzyılların kaynaklarını, kalıplarını ve kurumlarını günümüze taşımak, bugünden vazgeçip yüzyıllar öncesinin tarihsel ve kültürel koşullarına dönmek gibi bir imkansızlığa kalkışmak anlamına gelmektedir. Geçmişe dair hiçbir tarihsel ve kültürel durumun bugüne taşınmasına ihtiyaç olmadığı gibi, böyle bir gereklilik de mevcut değildir.

İslam ideolojisi, Arap kültürüne dayanan, değişik tarihsel ve kültürel şartlar altında Fars, Bizans, Yunan, Mezopotamya, Hint ve Asya kültürlerinden etkilenerek oluşan yerelliklerden ve durumsallıklardan oluşmaktadır. Hiçbir din bütün insanlık için geçerli tek din olmadığı gibi, bütün insanlık için geçerli olan tek bir evrensel ilahiyatta yoktur. Bütün din, kimlik, kültür, mezhep ve etnisite mensuplarına düşen görev, bütün insanları insan onuruna sahip eşit kadınlar ve erkekler olarak kabul etmeyi tanımak ve içselleştirmektir. İslam ideolojisinin efendi-köle, inanan-inanmayan, kadın-er-

kek şeklinde ayrımlar yapmadan bütün insanları insan onuruna sahip eşit ve özgür bireyler olarak kabul etmesi, müslüman toplumların modern durumu anlama ve yaşama kapasitelerini geliştirmeleri açısından olmazsa olmaz bir gerekliliktir.

Katı, kapalı ve karşıt niteliklere sahip İslam ideolojisine sahip Müslüman toplumlarda rasyonel, , özgürlükçü, demokratik ve modern bir teolojinin geliştirilmesi imkansızdır. İslam ideolojisinin dinin köküne ve kaynaklarına dönme söylemi, aslında akla, özgürlüğe, çoğulculuğa, demokrasiye ve modern olana kapıyı kapatmak ve modern olanı reddetmek anlamına gelmektedir. İslam ideolojisi, antirasyonel, antiliberal ve antidemokratiktir. Dünyaya, hayata ve insanlığa çok katı, dar ve kapalı otoriter bir çizgiden bakan İslam ideolojisi, özgürlükçü, demokratik ve çoğulcu nitelikteki teolojiye, din ve vicdan özgürlüğüne, demokrasiye, laikliğe, hukuka, barışa, insan haklarına kesinlikle karşı çıkmaktadır ve reddetmektedir.

İslami ideolojinin modern dünyayı anlama kapasitesinin olmamasının temelinde İslam'ın akıl merkezli bir din ve ideoloji olmaması gerçeği bulunmaktadır. İslam, akıl merkezli bir din ve ideoloji değildir. Kur'an ve hadisler, rasyonel bir bakış tarzı vermemektedir. İslam, kendi doğmalarını desteklediği ve onayladığı sürece sınırlı, güdümlü ve kontrollü bir düşünce ve akletme faaliyetine yer vermektedir. İslam ideolojisinde akla, bilgiye ve özgürlüğe merkezi bir yer verilmemekte ve insan akıl, bilgi ve özgürlük sahibi varlık olarak konumlandırılmamaktadır. İslam ideolojisinin başında, ortasında ve sonunda tasdik, taklit ve teslimiyet vardır. İslami ideoloji, akla, bilime ve özgürlüğe merkezi ve varoluşsal düzeyde bir değer ve işlev atfetmemektedir. İslami ideolojiye göre aklın, bilginin ve özgürlüğün klavuzluğunda olan yaşam, din değildir. İslami ideolojiye göre din, vahyin, yani naklin Kur'an ve Sünnetin klavuzluğunda olan yaşamdır. Naklin klavuzluğunda inanmak ve yaşamak, aklın ve iradenin dışında bir hayat sürmek

demektir. İnsan, naklin kılavuzluğunu bırakıp aklına, iradesine ve özgürlüğüne göre davranamaz. Kişinin görevi, akla ve bilime uygun olanı yapmak değil, dini kaynakların içeriğinde yazılanları takip etmek ve uygulamaktır. İslami ideolojide din, aklın, iradenin ve özgürlüğün tamamen sindirilmesi ve sikleştirilmesi sonucunda şeksiz ve şüphesiz bir şekilde dini doğmaların, ritüellerin ve uygulamaların tasdik ve taklit edilerek onlara teslim olunmasıdır.

İslam, bütün yönleriyle irrasyonel ve antirasyoneldir. İslam fıkında, tasavvufunda ve kelimasında baskın ve egemen olan, akıl değil, nakildir. Akıl dışı ve karşıtı özelliğinden dolayı İslam dini ve ideolojisi, modern çağın bilimsellik, bireysellik, özgürlük, sekülerlik ve rasyonalite olgularıyla ve kavramlarıyla bağdaşmamaktadır.

İslam'ın fıkında, tefsirinde, hadisinde, tasavvufunda, kelimasında irrasyonellikler ve anti rasyonellikler egemendir. Mutezile, Ebu Hanife ve Matrîdî gibi kişilerin ve kelam mezheplerinin cılız bir şekilde de olsa akli referans almaları, İslam kültüründe güçlü ve verimli bir rasyonel boyut ve pratik olduğunu göstermemektedir. İslam'ın iman, ibadet ve muamelat boyutları, akla değil, nakle dayanmaktadır. İslam, irrasyonel nitelikte bir inanç, ibadet ve muamelat doktrinine sahiptir. İslam'da iman, ibadet ve muamelat, zaman ve mekandan münezze tek Tanrı'ya karşı yerine getirilmesi gereken görev ve yükümlülüklerden oluşmaktadır. Aklın, İslam'daki dini ve ideolojik örüntüyü izah etmesi imkansızdır. Bundan dolayı İslam dini ve ideolojisi, kendisini akla değil, vahiy olarak görülen nakle dayandırmaktadır. İslam, akıl dini olmadığı gibi, Kur'an'da rasyonel bir kitap değildir. Tanrı'nın varlığını, meleklerin varlığını, dini kitapları, peygamberliği, öteki dünyayı ve kaderi rasyonel olarak açıklamak ve temellendirmek mümkün değildir. Akla uygun olmamasına rağmen Müslümanlar, evrenin altı günde yaratıldığına, ölümden sonra cismani haşrin olacağına, İsa'nın ölüyü dirilttiğine, hastaları iyileştirdiğine, melek-

lerin savaşlarda Müslüman ordulara yardım ettiğine, Musa'ya yol vermek için Kızıldeniz'in yarıldığına, İsa'nın bakire bir kadından doğduğuna inanmaktadırlar.

Aklı ikincil plana iten ve etkisizleştiren İslam dini ve ideolojisinin öne çıkardığı ve asıl ölçü olarak kabul ettiği tek şey, vahiy olarak değerlendirilen nakildir. İslam'ın akıl dini olması mümkün değildir, çünkü İslam, saf nakil dinidir. İnsanın, dinin temelinde yattığı iddia edilen tanrısal iradeyi aklıyla bilmesi mümkün değildir. İslami ideolojiye göre insan, Tanrı'nın varlığını ve tanrısal iradeyi ancak vahiyle, yani nakille bilebilir. İslam'a rasyonel açıdan bakmak mümkün olmadığı gibi, İslam'ın ana doğmalarını akılla temellendirmek de mümkün değildir.

Nakle dayanan İslam, göreceliliğe ve çoğulculuğa açık değildir. Felsefe, bilim, sanat, ahlak, edebiyat ve doğa alanları arasında bağlar, bağlantılar, ilgiler ve ilişkiler kuramayan İslam, kendisini bunların üstünde konumlandırmakta, felsefe ve sanat başta olmak üzere insan tecrübesiyle çatışabilmektedir. Hayatla, insanla ve doğayla bağlantısını güncel tutma gereği duymayan İslam, gerçek manada hayata karışmamakta ve insani deneyimlerle hiçbir şekilde zenginleşmeyi kabul etmemektedir. Mutlak doğru olduğu kabul edilen naklin doğmalarını dayatan İslam, hiçbir şekilde din alanını göreliliğe ve çoğulculuğa açmamakta, dinamik bir tarih ve kültür içinde gelişen, çeşitlenen ve zenginleşen dini tecrübenin ve kültürün ortaya çıkmasını reddetmektedir. İslam kelamı, fıkı ve tasavvufu başta olmak üzere Müslüman kültürün bütün alanları, göreliliğe, çoğulculuğa ve bireyselliğe açılan savaş hikayeleriyle doludurlar. Mutezile'nin ortadan kaldırılması, Hallac'ın ve Suhreverdî'nin öldürülmeleri, Malikilerin İmam Şafî'ye saldırıları, Gazali'nin filozofları küfürle suçlaması, Buhari'nin Ebu Hanife'ye ağır hakaretleri, Müslüman kültüründe göreliliği ve çoğulculuğu kaldırmaya yönelik girişimlerdir. Müslüman kültüründe sahici, sistematik ve derinlikli anlamda bir eleştiri ve mu-

halefet kültürü yoktur. İslam, dini alanda hiçbir eleştiriyi ve muhalefeti kabul etmez. İslam'ın kendisine özgü bir aklı yoktur. Akıl, saf dini bozabilir ve karıştırabilir. Saf dini temsil eden ve ortaya çıkaran kaynak olarak nakil görülmektedir. İslam'ın tevhit doğması etrafında oluşturulan nakli vardır. Tanrı'nın birliği anlamında tevhit doğması dahil İslam'ın hiçbir iman esasının rasyonel olması mümkün değildir. İman esaslarının rasyonel olduğunu göstermeye yönelik bütün girişimler ve söylemler, gereksiz ve verimsizdirler. İslami açıdan İslami nakle hizmet ettiği sürece insan aklına minimum düzeyde bir değer ve işlev verilebilir.

İslam'da bilim, felsefe ve sanat önemli ve öncelikli değildir. Kur'an, bilimi, akli, felsefi ve sanatı destekleyen bir kaynak değildir. Hadis kitaplarında, akla, bilime, sanata ve felsefeye dair sahici ve olumlu bir anlayış bulunmamaktadır. Kur'an, hiçbir şekilde, bilim, sanat, felsefe ve ahlak tecrübeleri arasında bağlantılar kurmamaktadır. Kur'an, belirlediği dini doğmaların sınırları içinde düşünmeyi teşvik eden ve sonunda o doğmaların kabul edilmesini en yüce erdem olarak sunmaktadır. İslam, hiçbir şekilde bilimin, felsefenin ve sanatın otonomluğunu kabul etmemektedir. Kur'an'a göre otonom olma ayrıcalığı sadece İslam'a aittir. Felsefe, bilim, sanat ve ahlak, dine hizmet ettikleri sürece değerli, meşru ve geçerlidirler. İslam, hiçbir şekilde bilim, felsefe ve sanat alanlarında objektif araştırmayı, düşünmeyi ve yaratmayı kabul etmemektedir. Her türlü bilimsel, felsefi ve sanatsal çalışma İslam yanlısı olmak zorundadır. İslam, bilim ve felsefe alanlarındaki rasyonelliği reddetmekte, imanı destekleyen ve onaylayan sınırlı bir rasyonelliğe izin vermektedir. Kur'an, bilim, ahlak ve sanat arasında dengeli, rasyonel ve sahici bir ilişki kurmamaktadır. Batı'da yüzyıllar boyunca süren felsefi ve bilimsel tartışmalar, araştırmalar, teoriler, pratikler sonucunda ortaya çıkan modern bilim anlayışı, Kur'an'dan çıkarılamaz veya Kur'an'a ve İslam'a dayandırılmaz. Kur'an ve İslam, modern bilim anlayışına yabancıdırlar ve karşıdırlar. Modern

bilim anlayışını Kur'an'a dayandırmaya kalkmak bir yanılğı ve yanılısamadır. Kur'an, bilim ve akli reddetmekte, ilahi hikmet olarak ortaya koyduğu dini doğmaları savunmaktadır. Kur'an'da nortaya konulanlar, akli değil, naklidir. Nakli olarak ileri sürülenlerin akli olduğunu Kur'an ve hadislere söyletmeye kalkmanın hiçbir imkanı, gerçekliliği ve gerekliliği bulunmamaktadır. İslam ideolojisi, insanı, toplumu ve doğayı düşünen, anlayan ve yorumlayan sahici bir bilimsel ve felsefi boyuta sahip değildir. İslam'da, akla, ampirisizme ve objektifiğe dayanan bir felsefe ve bilim zihniyeti ve pratiği bulunmamaktadır.

Modern bilim, sanat ve felsefe, Batı medeniyetinin ürünleridirler ve tecrübeleridirler. Modern bilimin, felsefenin ve sanatın İslam'la hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. Modern dünyaya dair bütün değerleri, ve kurumları, ancak Batıdan öğrenebilir ve Batılı kaynaklarla öğrenebiliriz. Demokrasi, özgürlük, barış, insan hakları, modern bilim, bireysellik, sekülerleşme, rasyonalizm, çoğulculuk, teknoloji ve yaratıcılık hep Batı düşüncesi ve medeniyeti sayesinde öğrendiğimiz ve sahip olduğumuz kazanımlardır.

Batı medeniyetinin ve düşüncesinin bir ürünü olan modern dünya ve modernlik, birey olarak insanın güçlenmesini, özgür olmasını, rasyonel olmasını, farklılaşmasını, kendi özgür aklıyla özgün tercihlerde bulunmasını ve kararlar vermesini savunmaktadır. Bütün insanların kendi hakimiyeti altına almayı asli amaç edinen İslam ideolojisi, bireyin özgürlüğünü ve gücünü ortadan kaldırmaktadır. İslam, kendisine bağımlı ve itaatkar müminler oluşturmayı amaçlamaktadır.

İslam'ın insan kişiliğini özgür ve özgün kılma gibi bir amacı yoktur. İslam, sürekli olarak Tanrı adına insanı, toplumu ve devleti kendi kontrolüne almayı ve bağımlı kılmayı hedeflemiştir. İnsanın özgürce aklını kullandığı, bireysel, sosyal ve siyasal işlerinde kendi kaderini tayin ettiği, Tanrı adına dünyaya, hayata, siyasete ve devlete hükmedilmediği modern bir anlayış, hiçbir şe-

kilde İslam'da mevcut değildir. İslam, insanı güçlendirmeyi ve geliştirmeyi hiçbir zaman amaçlamamıştır. İslam, insana karşı Tanrı'yı mutlak hakim haline getirmektedir. Bireyin ve toplumun gelişmesi için insani özgürlüğü, özgünlüğü ve çoğulculuğu teşvik etmeyen İslam, bireyi kendi hayatına dair kararlar verme ve seçimler yapma yeterliliğinden mahrum aciz bir kul ve köle olarak görmektedir. İslam, zayıf, homojen, bağımlı ve itaatkar bir insan ve toplum istemektedir. İslam'ın aksine modernliğin en belirgin özelliği akıllı, özgür, özgün ve çoğulcu insandır. İslam, hayattan haz almayan, özgürlük ve akıl yoksunu bir insan, toplum ve dünya istemektedir. Modernlik ise güçlü ve akıllı olmayı, güçlenmeyi ve gelişmeyi, mutluluk ve kendini gerçekleştirme değer olarak kabul etmektedir. Bilim, felsefe ve sanat, insanın güçlenmesi, gelişmesi, kendisini gerçekleştirme ve mutlu olması için sürekli olarak geliştirilen, değiştirilen ve düzenlenen tecrübelerdir.

İslam, devleti, serveti, kadını, siyaseti ve hakimiyeti kontrolüne almayı istemektedir. İslam'ın bütün dünyaya hakim olmak isteyen hegemonik ve totaliter doğası, özgürlüğü, barışı ve hukuku ortadan kaldırmaktadır. İslam, doğduğu günden bugüne kadar kendi içinde ve dışında hiçbir zaman barışı, hukuku ve özgürlüğü gerçekleştirmemiş, bilakis bunları ortadan kaldırmıştır. İslam'ın

varlığı doğal olarak aklı ortadan kaldırdığı gibi, barışı, özgürlüğü ve hukuku da ortadan kaldırmaktadır. İslam nakilciliği, farklılıkları, özgünlükleri, özgürlükleri ortadan kaldırmakta, despotizmi, şiddeti, fanatizmi, sömürüyü, ötekileştirmeyi, tektipleştirmeyi, kontrolü, baskıyı ve tahakkümü yaratmaktadır. Özgürlüğe dayanan bir yaşama kültürünü reddeden İslam nakilciliği, farklılıkları inkar etmekte, çoğulculuğu, toleransı ve yaratıcılığı reddetmekte, taklit ve teslimiyet şeklinde bir yaşam biçimini dayatmaktadır.

İslam, nakil dinidir. Nakil dini olarak İslam, zihinsel ve düşünsel aktivizme, dinamizme ve canlılığa kapalıdır. Nakil dini olan İslam'da dinin temel doğmalarını, kutsal tarihini, kutsal kurumlarını, kaynaklarını, kişiliklerini, mezheplerini, tarikatlarını ve cemaatlerini bilimsel, akademik, rasyonel ve eleştirel ölçülerde konuşmak, tartışmak ve sorgulamak mümkün değildir. Nakil dini olduğu için İslam'a dair dini bir konunun tarihsel, rasyonel ve eleştirel olarak konuşulması ve tartışılması, kolaylıkla bir kavga, linç ve şiddet konusuna dönüştürülmektedir. İnsanın, dilediği gibi düşünme, konuşma ve yaşama özgürlüğü yoktur. İslam nakilciliği ve doğmatizmi, denetimci ve baskıcı tutum ve mekanizmalarla insanın sözünü, düşüncesini ve davranışlarını denetlemekte, yönlendirmekte, yasaklamakta ve bastırmaktadır.